

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**DEVLETİN YENİ UZAY FAALİYETLERİNDEN DOĞAN
ULUSLARARASI SORUMLULUĞU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aybüke ÖZDEMİR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ceren Zeynep PİRİM

MART 2025

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde her türlü desteğiyle yanımda olup beni onurlandıran, bilgi ve prensipleriyle bana her zaman yol gösteren ve kariyerime unutulmaz bir biçimde katkıda bulunan, hayranı olduğum değerli hocam Prof. Dr. Ceren Zeynep Pirim'e en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreç boyunca, akademik yaşamım boyunca yanımda olan, bana değerli bilgi ve tecrübelerini aktaran tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Eğitim hayatımda bana her zaman destek ve yoldaş olan, tüm sorunlarımda yanımda olan, maddi manevi yardımlarını üzerimden hiç eksik etmeyen aileme, özellikle canım annem, babam, kardeşlerim Burak ve Roma'ya ve bana meslek hayatımda esin ve motivasyon kaynağı olan dedem Halil İbrahim Koç'a ne kadar teşekkür etsem az kalır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
RÉSUMÉ.....	vi
ABSTRACT	viii
ÖZET.....	ix
GİRİŞ.....	1
I. KLASİK UZAY HUKUKU VE YENİ UZAY FAALİYETLERİ.....	3
A. Klasik Uzay Hukuku.....	3
1. Uzayın Tanımı ve Sınırlandırılması.....	3
2. Klasik Uzay Hukukunun Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi.....	8
a. Dış Uzay Andlaşması.....	11
b. Kurtarma Andlaşması	12
c. Sorumluluk Sözleşmesi	12
d. Tescil Sözleşmesi.....	12
e. Ay Anlaşması.....	13
B. Yeni Uzay Faaliyetleri.....	13
1. Yeni Uzay Kavramının Tanımı ve Klasik Uzaydan Farkı.....	13
2. Yeni Uzay Faaliyetleri.....	16
a. Keşif ve Araştırma.....	16
b. Haberleşme ve İletişim.....	18
c. Madencilik	19
d. Turizm	21
C. Uzay Hukukunun Temel İlkeleri	23
1. Serbestçe Keşfetme ve Kullanma İlkesi	23
2. İktisap Yasağı İlkesi	24

3. Barışçıl Amaçlarla Kullanma İlkesi	27
4. Uluslararası İşbirliği İlkesi.....	30
5. Bütün İnsanlığa Tahsis Edilme İlkesi	33
6. Sorumluluk İlkesi.....	35
a. Uzak Emniyeti	35
b. Uzak Güvenliği	36
c. Uzayın Sürdürülebilirliği	36
II. YENİ UZAY FAALİYETLERİNDEN DOĞAN SORUMLULUK REJİMİ	40
A. Mevcut Sorumluluk Rejimi.....	40
1. Sorumluluk Rejimine Giriş	40
2. Sorumluluk ve Yükümlülük Kavramları.....	42
3. Sorumluluğun Tarafları.....	44
a. Devletler	44
b. Uluslararası Örgütler.....	48
c. Hükümet Dışı Kuruluşlar.....	49
4. Zarar.....	51
5. Yükümlülüğün Türü	53
a. Mutlak Yükümlülük	54
b. Kusur Yükümlülüğü	55
6. Tazminat Talebi	57
a. Taraflar	57
b. Tazminat Talebine İlişkin Prosedür.....	60
B. Yeni Uzak Faaliyetlerine İlişkin Sorumluluk.....	61
1. Fırlatan Devlet Kavramı.....	62
2. Uzak Cismi	63
3. Menfaat ve Yükümlülük Dengesi.....	65
4. Uluslararası Uzak İstasyonu Hükümetlerarası Andlaşması ve Uzak Turizmi	66
SONUÇ	69
KAYNAKÇA.....	72
ÖZGEÇMİŞ	86

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BMÜİO:	Birleşmiş Milletler Uzay İşleri Ofisi
Ay Anlaşması:	Devletlerin Ayda ve Diğer Gök Cisimlerindeki Faaliyetlerini Düzenleyen Anlaşma
BM:	Birleşmiş Milletler
Dış Uzay Andlaşması:	Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Andlaşma
der.:	Derleyen
ESA:	European Space Agency
FAA:	Federal Aviation Administration
Ibid.:	<i>ibidem</i>
ICJ:	International Court of Justice
ISS:	International Space Station
ITU:	International Telecommunication Union
Kurtarma Andlaşması:	Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma
md.:	Madde
NASA:	National Aeronautics and Space Administration
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development
op. cit.:	<i>opus citatum</i>
para.:	Paragraf
PCIJ:	Permanent Court of International Justice
s.:	Sayfa
ss.:	Sayfalar
Sorumluluk Sözleşmesi:	Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme
Tescil Sözleşmesi:	Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Sözleşmesi
UBAKK:	Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Komitesi
UNOOSA:	United Nations Office for Outer Space Affairs
Vol.:	Volume

RÉSUMÉ

Avec la révolution engendrée par les progrès technologiques, l'ère des activités spatiales, autrefois dominée par les États, où le secteur privé jouait un rôle pratiquement négligeable, a connu une transformation significative. De cette transformation a émergé une nouvelle ère d'activités spatiales, caractérisée par une implication accrue du secteur privé, la commercialisation des missions spatiales et des innovations dans des domaines tels que l'exploitation minière spatiale et le tourisme spatial. Ces nouvelles activités spatiales soulèvent des problématiques distinctes pour le modèle juridique établi à l'époque de l'exploration spatiale traditionnelle, principalement centré sur les activités menées par les États. L'objectif de cette recherche est d'analyser la responsabilité internationale des États découlant de ces nouvelles activités spatiales.

Dans le premier chapitre, la recherche propose une analyse de la définition, de la délimitation, de la portée et de l'évolution historique de l'ère spatiale traditionnelle. À cette fin, les cinq principaux traités internationaux élaborés à cette époque sont examinés. Ensuite, la notion de "nouvel espace" est étudiée afin de clarifier sa signification et de présenter certaines des principales activités développées dans ce nouveau contexte. L'étude se penche par la suite sur la nécessité de réévaluer les principes fondamentaux établis durant la période classique, à la lumière de ces nouvelles activités. Enfin, l'importance du principe de responsabilité est discutée, ainsi que les notions de sécurité spatiale, de sûreté spatiale et de durabilité des opérations spatiales.

Le deuxième chapitre est consacré au principe de responsabilité. Ce chapitre analyse les mécanismes permettant d'établir la responsabilité internationale des États dans le cadre du Traité de l'Espace et de la Convention sur la responsabilité. L'examen commence par une distinction entre les concepts de responsabilité et d'obligation, tels qu'ils sont définis dans ces instruments juridiques. L'étude poursuit en analysant la manière dont ces principes sont appliqués dans la pratique. Il est observé qu'en vertu du Traité de l'Espace, les États sont responsables des activités spatiales menées sous leur juridiction, que ces activités soient exercées par des acteurs gouvernementaux ou non gouvernementaux. Parallèlement, la Convention sur la responsabilité prévoit que l'État lançant un objet spatial est responsable des dommages causés par celui-ci. La recherche explore également les difficultés rencontrées dans l'application de ces deux instruments juridiques face aux nouvelles activités spatiales.

Enfin, la recherche met en lumière les incertitudes juridiques existantes dans le cadre réglementaire actuel tout en affirmant que les principes développés dans ces

instruments internationaux restent pertinents et applicables. La conclusion à laquelle parvient cette recherche est que, malgré les défis que les nouvelles activités spatiales posent au régime juridique existant, les principes juridiques élaborés à l'époque de l'exploration spatiale classique conservent toute leur validité aujourd'hui.

ABSTRACT

With the revolution brought about by technological progress, the era of space activities previously dominated by states in a manner where the private sector had a virtually insignificant role is now significantly changed. From this change has emerged a new era of space activities with increased involvement from the private sector, commercialization of space missions, and innovation through new frontiers like space mining and space tourism. These newer space activities raise distinct problems for the legal model established in the traditional space age, largely concerned with state-led exploration and use. The aim of this research is to investigate international responsibility of states from these newer space activities.

In chapter one, the research provides an analysis of the definition, demarcation, scope, and historical development of the traditional space age. In this context, the five building block international treaties constructed during this time are examined. Next, the concept of new space is examined to establish what this is and to examine some of the primary activities that have taken place in this new space. The study then examines the necessity of redefining the fundamental principles established during the classical period in relation to these new activities. Last but not least, the importance of the principle of responsibility is discussed, in addition to space safety principles, space security principles, and the sustainability of space operations.

The second chapter is dedicated to the principle of responsibility. This chapter discusses the mechanisms for deciding on state responsibility in the context of the Outer Space Treaty and the Liability Convention. It begins with differentiating the principles of responsibility and obligation as defined in such agreements. It continues to explore how the above-named principles are applied in practice. It is noted that, in accordance with the Outer Space Treaty, international responsibility is to be borne by states for space activities by any state, whether governmental or nongovernmental. Meanwhile, the Liability Convention stipulates that the launching state is to be held liable for damage caused by space objects. The studies also address the issues that have been encountered in applying these two treaties to new space activities.

Lastly, the research highlights the legal uncertainties in the current system and asserts that the principles developed in the said international instruments remain applicable. The conclusion reached by the research is that although new space activities present some challenges to the current legal regime, the legal principles formulated in the era of classical space remain applicable today.

ÖZET

Yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte, devletlerin münhasıran söz sahibi olduğu ve özel sektörün yok denecek kadar az katılımının bulunduğu uzay dönemi büyük bir değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik sonucunda özel sektör faaliyetlerinin giderek daha fazla artış gösterdiği, uzay faaliyetlerinin ticarileştiği ve uzay madenciliği veya uzay turizmi gibi yeni alanların ortaya çıktığı yeni uzay dönemi başlamıştır. Yeni uzay döneminde gerçekleşen faaliyetler, klasik uzay döneminde ortaya çıkan ve devletlerin keşif ve kullanım faaliyetlerini merkeze koyan hukuki düzene birtakım zorluklar getirmektedir. Bu çalışma, devletlerin yeni uzay faaliyetlerinden doğan sorumluluğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İlk bölümde, klasik uzay döneminin tanımı ve sınırlandırılması, kapsamı ve tarihsel gelişimi incelenmektedir. Bu kapsamda, klasik uzay döneminde ortaya çıkmış beş uluslararası andlaşma ele alınmaktadır. Ardından, yeni uzay faaliyetleri açıklanmak üzere, yeni uzay kavramının ne anlama geldiği üzerinde durulmakta ve bu dönemde ortaya çıkan bazı faaliyetler açıklanmaktadır. Yeni uzay faaliyetlerinin ortaya çıkmasıyla, klasik dönemde şekillenmiş temel prensiplerin yeniden değerlendirilmesi gerekmiştir. Son olarak bu bölümde, temel ilkelerden biri olan sorumluluk kavramının önemi, uzay emniyeti, uzay güvenliği ve uzayın sürdürülebilirliği hususları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölüm, sorumluluk kavramına özgülenmiştir. Bu bölümde Dış Uzay Andlaşması ve Sorumluluk Sözleşmesi çerçevesinde devletlerin sorumluluğunun nasıl tesis edileceği üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak, bu düzenlemelerde yer alan yükümlülük ve sorumluluk kavramlarının farkı incelenmektedir. Ardından, sorumluluk ve yükümlülüğün nasıl tesis edildiğine cevap aranmaktadır. Dış Uzay Andlaşması çerçevesinde devletlerin, hükümet veya hükümet dışı kuruluşların yürüttüğü ulusal faaliyetlerden uluslararası olarak sorumlu olduğu gözlemlenmektedir. Sorumluluk Sözleşmesi ise, fırlatan devletin, uzay cisminin verdiği zararlardan dolayı yükümlü olacağını öngörmektedir. Bununla birlikte, yeni uzay faaliyetleriyle bu iki uluslararası andlaşmanın uygulamasına ilişkin ortaya çıkan bazı zorluklar ele alınmaktadır. Çalışma, var olan hukuki düzlemdeki belirsizlikleri ortaya koymakta ancak bu iki andlaşma çerçevesinde tesis edilecek sorumluluk rejiminin geçerliliğini sürdürdüğü sonucuna ulaşmaktadır. Nihayetinde varılan sonuç, yeni uzay faaliyetlerinin mevcut hukuki rejime getirdiği birtakım zorluklar bulunsa da, klasik dönemde ortaya konmuş hukuki prensiplerin geçerliliğini korumaya devam ettiği yönündedir.

GİRİŞ

Gelişen teknolojilerle birlikte uzay faaliyetleri de değişim ve gelişim göstermiş ve uzay turizmi, ticari uzay gibi yeni uzay faaliyetleri olarak adlandırılan aktiviteler ortaya çıkmıştır. Yeni faaliyetler, klasik uzay hukukunun öngörmediği birçok yeni hukuki sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan biri de, yeni uzay faaliyetlerinden doğan uluslararası sorumluluğa ilişkindir. Yeni uzay faaliyetlerinden doğan uluslararası sorumluluk, uzayın keşfi ve kullanımı sırasında uluslararası yükümlülükleri ihlal eden eylem ve ihmaller için hesap verilebilirliği ifade etmektedir. Bu sorumluluk, başta devletlerin uzay keşfiyle uğraşan özel kuruluşların faaliyetlerini denetlemesini ve bu eylemlerin hükümet veya ticari operatörler tarafından yürütülmesinden bağımsız olarak uzay cisimlerinin neden olduğu herhangi bir zarardan sorumlu olmasını öngören 1967 tarihli Dış Uzay Andlaşması¹ olmak üzere, öncelikli olarak uluslararası andlaşmalar çerçevesinde tesis edilmektedir. Fakat özel uzay sektörünün genişlemesi, devletleri merkezine koyan ve devlet dışındaki aktörlerin sonradan dahil olduğu bir sistemde meydana gelen karışıklıkları ele almak için yeterli donanıma sahip olmadığı için eleştirilen mevcut yasal çerçeveye önemli zorluklar sunmaktadır.² Uydu çarpışmaları ve fırlatma başarısızlıkları gibi olaylar, devlet sorumluluklarını açıkça belirleyen ve uzay faaliyetlerine ilişkin riskleri yöneten sağlam düzenleyici mekanizmalara duyulan acil ihtiyacı vurgulamaktadır.³ Bu kapsamda, uzay faaliyetleri gelişmeye devam ederken, uzayın barışçıl kullanımını ve

¹ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

² Dan St. John, “The Trouble with Westphalia in Space: The State-Centric Liability Regime”, **Denver Journal of International Law & Policy**, Vol: 40, Sayı:4, 2012, ss. 686-713, ss. 711-713.

³ Madi Gates, “Houston, We Have a Problem: International Law’s Inability to Regulate Space Exploration”, **New York University Journal of International Law and Politics Blog**, New York University, 2025. (<https://nyujilp.org/houston-we-have-a-problem-international-laws-inability-to-regulate-space-exploration/>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025)

uzay faaliyetlerin güvenliğini sağlamak için uluslararası sorumluluğa ilişkin hukuki çerçevenin yeniden değerlendirilmesi önem taşımaktadır.⁴

Bu tez çalışmasında; *"Devletlerin yeni uzay faaliyetlerinden doğan uluslararası sorumlulukları nelerdir ve bu sorumluluklar nasıl belirlenmeli, hangi hukuki çerçeve içerisinde değerlendirilmelidir?"* sorusuna cevap aranmaktadır. Bu temel araştırma sorusu, uzay hukukunun güncel sorunlarına değinerek, devletlerin uzay faaliyetlerinden kaynaklanan sorumluluklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu sorunun cevabı, öncelikle klasik uzay hukuku ve bu hukukun temel ilkeleri incelenerek aranacaktır. Ardından, yeni uzay faaliyetleri ve bu faaliyetlerin hukuki boyutları ele alınacak ve mevcut sorumluluk rejimi değerlendirilecektir. Bu kapsamda, uluslararası mekanizmaların mevcut durumu ve bu mekanizmaların sorumluluk tespiti konusunda yeterli olup olmadıkları incelenmeye çalışılacaktır. Bu çalışmada, literatürdeki mevcut çalışmalar, uluslararası andlaşmalar, mahkeme kararları ve güncel hukuki tartışmalar dikkate alınacaktır. Ayrıca, uzay faaliyetlerinin teknik ve pratik boyutları da göz önünde bulundurularak, devletlerin yeni uzay faaliyetlerinden doğan uluslararası sorumluluklarının ortaya konması hedeflenmektedir.

⁴ Guoyu Wang, "The complex neutrality of commercial space actors in armed conflict", **Humanitarian Law & Policy Blog**, International Committee of the Red Cross, 2023. (<https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2023/11/16/the-complex-neutrality-of-commercial-space-actors-in-armed-conflict/>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025.)

I. KLASİK UZAY HUKUKU VE YENİ UZAY FAALİYETLERİ

A. Klasik Uzay Hukuku

1. Uzayın Tanımı ve Sınırlandırılması

Uzay, kelime anlamı olarak, gök cisimlerini de kapsayacak şekilde tüm varlıkların bulunduğu sonsuz boşluk⁵ anlamına gelmektedir.⁶ Uluslararası hukuk bakımından uzayın resmi bir tanımı bulunmamasıyla birlikte kavram ile kastedilenin, uzay boşluğu da dahil olmak üzere Ay ve diğer gök cisimlerini de içine bulunduran alan olduğu söylenebilir.⁷ Bu anlamda bir kesin ve net bir tanımın bulunmaması, devletlerin hızlı gelişen teknolojiyle birlikte olası bir tanımın bu alandaki çalışmaları sınırlandırabileceği gibi endişelerinden kaynaklanmakla birlikte⁸, kavram ile neyin kastedildiğinin anlaşılmasına engel değildir.⁹ Bununla birlikte, Sputnik I'ın uzaya gönderilmesinin ardından, uzayın tanımlanması sorununun bir parçası olarak, uzayın nerede başladığı ile ilgili tartışmalar gündeme gelmeye başlamıştır. Atmosfer içinde kalan faaliyetlerin hava hukuku, atmosferin ötesinin uzay hukuku alanına girdiği ifade

⁵ İngilizce “*space*” kavramı, uzay ve boşluk kavramlarının karşılığı olup, kimi zaman “*outer space*” ile birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmasına rağmen, ikincisinden daha geniş anlamlıdır. Hukuki metinlerde genellikle uzayı ifade etmek üzere “*outer space*” kavramının kullanımına rastlanmaktadır. Reşat Volkan Günel, **Uluslararası Hukuk Açısından “Açık Semalar” Antlaşmaları Sürecinde Sivil Havacılık Düzeninin Dönüşümü**, Doktora Tezi, 2010, s. 34.

⁶ “*uzay*” Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, (<https://sozluk.gov.tr>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2023).

⁷ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, 2021, s. 322.

⁸ “Devletleri uzaya ilişkin egemenlik niteliğinden mahrum bırakan bu ilkeler, aynı zamanda Devletlerin ayrıntılı bir düzenleyici çerçeve oluşturma motivasyonlarına da engel olmuştur; zira böyle bir çerçeve, uzay faaliyetlerini düzenleyen uluslararası çerçeveye uyum sağlamak için gerekli değildir ve bu nedenle uzayla ilgili herhangi bir işin, özellikle de fırlatma operasyonlarının gerçekleştirilmesi için bir ön koşul oluşturmamaktadır.” Valerie Kayser, **Launching Space Objects: Issues Of Liability And Future Prospects**, Kluwer Academic Publishers, 2001, ss. 27-28.

⁹ Vladlen Stepanovich Vereshchetin, “Outer Space”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, **Oxford University Press**, 2006, (https://spacelaw.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_spacelaw/EPIL_Outer_Space.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.10.2023).

edilmektedir.¹⁰ Milletlerarası Sivil Havacılık Anlaşması'nın 1. maddesi uyarınca, devletler ülkelerinin hava sahası üzerinde egemenlik hakkını haiz oldukları¹¹ gözetildiğinde ve bulunulan alana göre uygulanacak hukuk rejimi değişikliği dolayısıyla, hava sahasının bitiş noktası ile uzayın başlangıç noktasının belirlenmesi önem taşımaktadır. Ancak, sınırlandırmaya ilişkin hukuki veya teknik bir fikir birliği halen mevcut değildir.

Uzayın nerede başladığı sorusu, 1959'da dikkate değer görülmüşse de, olası bir sınırlandırmanın uluslararası bir antlaşması gerektireceği, bu yönde bir antlaşmanın akdedilmesinin o dönemin bilgi ve tecrübesi gözetildiğinde erken olacağı, kesin bir sınırın sonraki gelişmelerle teamül hukuku haline gelebileceği ve o anda öncelik taşıyan bir hukuki problem olmadığı gerekçesiyle cevaplandırılmamıştır.¹² Konu, Fransa'nın önerisini takiben, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1966'daki çağrısının ardından¹³, 1967'de UBAKK'nin gündemine alınmıştır. Komite ve onun alt komitesi çeşitli aralıklarla konu üzerinde çalışma yapmışsa da, uzayın tanımı ve sınırlandırılmasına ilişkin fikir birliğine ulaşamamıştır. Konuya ilişkin olarak 2011'de yayımlanan UBAKK'nin taslak raporunda, uzayın tanımı ve sınırlandırılması sorununun, hava hukuku ve uzay hukukunun geçerlilik ve uygulama kapsamının belirlenmesine ilişkin olduğu ve bu hukuki sorunun, başta uzay hukuku olmak üzere çeşitli kriterlerin dikkate alınarak çözülmesi gerektiği; devletlerin mevcut tutumlarıyla uyumlu olmak zorunda olmaksızın, tüm devletlerin çıkarlarının gözetilerek nihai sonuca varılacağı belirtilmiştir.¹⁴

Uzayın tanımlanması ve sınırının belirlenmesi problemi hakkında birçok farklı görüş öne sürülmüşse de, genel itibariyle, problemi ele alan görüşler iki temel başlık altında toplanabilir: işlevselci (*functionalist*) görüş ve sahacı veya mekansal (*spatialist*) görüş. Mekansal görüş, hava sahası ve uzay arasında ayırım yapılması gerektiğini ileri sürerken, işlevselci görüş bu yönde bir ayırma gerek olmadığını veya

¹⁰ **Ibid.**

¹¹ Convention on International Civil Aviation, 7 Aralık 1944.

¹² Report of the Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/4141, United Nations, 14 Temmuz 1959, ss. 67-68, (<https://digitallibrary.un.org/record/840867>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2023).

¹³ United Nations General Assembly, Resolutions adopted by the General Assembly during its 21st session, A/RES/2222(XXI), 19 Aralık 1966, (<https://digitallibrary.un.org/record/203169>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2023).

¹⁴ Draft Report of the Chair of the Working Group on the Definition and Delimitation of Outer Space, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/C.2/2011/DEF/L.1, United Nations, 1 Nisan 2011, (<https://digitallibrary.un.org/record/734152>, Son Erişim Tarihi: 15.10.2023).

ayrım yapılmasının mümkün olmadığını savunmaktadır.¹⁵ İşlevselci görüş, özellikle bilimsel olarak hava sahasının bitiş noktasının belirlenememesine dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, faaliyetin nerede gerçekleştirildiğinden bağımsız olarak, faaliyetin amacına göre düzenleme yapılmalıdır. Dolayısıyla, uzay faaliyetlerine uygulanacak hukuk belirlenirken, mekana göre ayrım yerine faaliyetlerin amacı ve doğası göz önünde tutulmalıdır.¹⁶ Bu yaklaşım, hava sahası ve uzayın, amaçlarına ve misyonlarına bağlı olarak, uzayı ve havacılık faaliyetlerini yönetmek için iki paralel yasal rejimin mevcut olduğu tek bir bütün, *aerospace*¹⁷ olarak değerlendirilmesini önermektedir.¹⁸ Bu görüşün bazı yanlıları, dünya üzerindeki tüm alanın egemenlik ve kullanım özgürlüğüne dayanan hukukun oluşturulması gerektiğini savunmaktadır.¹⁹ Nitekim, temel uzay hukuku antlaşmaların hiçbirisi uzayın tanımını veya sınırlandırılmasına ilişkin bir hükme yer vermemektedir.²⁰ İşlevselci görüş yanlılarına göre, bu yönde bir hükmün yokluğu uluslararası toplumda henüz bir soruna yol açmadığından, bu yönde bir ihtiyacın hasıl olup olmayacağı da belli değildir. Hatta, bu görüşten yana olan Amerika Birleşik Devletleri, henüz tanım ve sınırlandırmaya yönelik ihtiyacın bulunmadığını, bu yönde bir aksiyon alınmasının uzay faaliyetleri, özellikle şirketlerin gerçekleştirdiği faaliyetler bakımından çeşitli zorluklar yaratacağı görüşündedir.²¹ Ancak, öğretide işlevselci görüşün belirsiz doğasına yönelik birtakım eleştiriler getirilmektedir.

Faaliyetin doğası ve kullanılan araçlara göre ayrım yapılmasını savunan işlevselci görüş, ulusal hukuk zihniyetinde olmakla eleştirilmektedir: iç hukuka göre bir faaliyetin yasal olup olmadığı, ilgili faaliyetin nerede gerçekleştirildiğinden bağımsız olarak işleve ve faaliyetin doğasına göre yapılan değerlendirmeye ortaya konur.²² Ancak böyle bir bakış açısı uluslararası hukukla uyumlu olmadığı gibi, hukuki belirsizliği de beraberinde getirecektir. Uygulanacak hukuk kurallarının önceden ortaya konmaması, devletler arasında belli bir faaliyetin ne şekilde sınıflandırılacağına yönelik tartışmaları beraberinde getireceği gibi, faaliyetin ortaya konan amacına

¹⁵ Olavo de Oliveira Bittencourt Neto, **Defining the Limits of Outer Space for Regulatory Purposes**, Springer International Publishing, 2015, ss. 32-33.

¹⁶ **Ibid.**, s. 34.

¹⁷ Türkçede genellikle “havacılık ve uzay” biçiminde ifade edilen “aerospace” terimi için, anlam bütünlüğü ve yalınlık açısından “gökuzay” kelimesinin karşılık olarak kullanılmasını önermekteyiz

¹⁸ Vereshchetin, **op. cit.**

¹⁹ **Ibid.**

²⁰ Milletlerarası Sivil Havacılık Anlaşması da, hava sahasına ilişkin olarak herhangi bir sınırlandırmaya yer vermemektedir.

²¹ Vereshchetin, **op. cit.**; de Oliveira Bittencourt Neto, **op. cit.**, s. 37.

²² Bin Cheng, **Studies in International Space Law**, Clarendon Press, 1998, s. 443.

yönelik değerlendirme yapılması, devletlerin sorumluluktan kaçmalarına sebebiyet verebilecektir.²³ Nitekim, ayırım yapılarak uzayın sınırının ortaya konması hukuki güvenlik ve belirliliği sağlayacaktır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı sınırlandırmanın gerekli olduğunu savunan mekansal görüş yanlıları, sınırlandırmaya neyin esas alınacağına ilişkin fikir birliğinde değildir. Bu doğrultuda, uzayın sınırının ne şekilde belirlenmesi gerektiğine ilişkin çeşitli görüşler ileri sürülmüştür: (i) atmosfer sınırı, (ii) yerçekimi sınırı, (iii) devletin etkili denetim kurduğu alan sınırı, (iv) devlet güvenliğinin gerektirdiği alan sınırı, (v) uçuş için gerekli havanın sınırı, (vi) uydu yörüngelerinin dünyaya en yakın yüksekliği, (vii) Karman hattı, (viii) ihtiyari sınır.²⁴ Çeşitli devletlerin yerden yüksekliğe göre sınır belirlemesi yaptığı da gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, İtalya 100, Fransa 80, Kanada 64 km yüksekliğin sınır olarak belirlenmesi gerektiği görüşündedir.²⁵ Bunun dışında, bazı devletlerin Karman hattı sınırını esas alarak, deniz seviyesinden 100 kilometre (62.1 mil) yukarısına göre ayırım yapmaktadır.²⁶

Son olarak, antlaşmalarda uzayın tanım veya sınırlandırılmasına ilişkin hüküm bulunmamasına rağmen, teamül hukukuna ağırlık veren bir görüş de bulunmaktadır. Bu görüşe göre, uluslararası teamül, 1957’de Sputnik I’in uzaya gönderilmesinden sonra aksine itirazın bulunmaması, yapay dünya uydularının en alt sınırı seviyesinde, yani deniz seviyesinden yaklaşık 100-110 kilometre yukarısının sınır belirleyecek şekilde gelişmiştir.²⁷

UBAKK tarafından, 2020’de uzayın tanımlanması ve sınırlandırılmasına ilişkin sorunun tarihi özetine ilişkin bir rapor sunulmuştur. Raporda devletlerin sadece

²³ Francis Lyall, Paul B. Larsen, **Space Law: a Treatise**, Routledge, 2020, s. 277.

²⁴ de Oliveira Bittencourt Neto, **op. cit.**, s.41-61; Cheng, *Studies in...*, **op. cit.**, s. 426; Seha L. Meray, **Uzay ve Milletlerarası Hukuk**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964, ss. 127-142, Aktaran Pazarcı, **op. cit.**, 322.

²⁵ Pazarcı, **op. cit.**, s. 323.

²⁶ Karman hattı, ismini Theodore von Karman’dan alan ve Uluslararası Havacılık Federasyonu tarafından atmosfer ve uzayı ayırmak üzere uluslararası standart olarak kabul edilen, deniz seviyesinin 100 kilometre veya 62.1 mili esas alan hayali çizgi olsa da, esasında von Karman’ın bu yönde bir teoride bulunmadığı ve sınırlandırma sorununa çözüm aranırken teorinin yanlış yorumlandığı belirtilmektedir. Thomas Gangale, “The Non Karman Line: An Urban Legend of the Space Age”, **Journal of Space Law**, Vol: 41, Sayı: 2, 2017, ss. 151-178, s. 151. Theodore von Karman (1881–1963), aerodinamik ve uzay mühendisliği alanlarında çalışmalarıyla tanınan Macar asıllı Amerikalı bir bilim insanıdır. Biyografisi için bkz. NASA, Jet Propulsion Theory, California Institute of Technology, Dr. Theodore von Karman (1881-1963), (<https://www.jpl.nasa.gov/who-we-are/faces-of-leadership-the-directors-of-jpl/dr-theodore-von-karman-1881-1963/>), Son Erişim Tarihi: 21.03.2025).

²⁷ Vereshchetin, **op. cit.**

tanımlama ve sınırlandırmanın gerekliliğine ilişkin olarak değil aynı zamanda bu hukuki sorunun nasıl çözüleceğine ilişkin de görüşlerinin farklılık gösterdiği ve halen konuya ilişkin fikir birliğine varılamadığının altı çizilmiştir.²⁸ Bununla birlikte, halihazırda yürürlükte olan uluslararası antlaşmaların uzay faaliyetlerine ilişkin sağladığı rejimin etkin olduğu vurgulanarak, hukuki sorunun nihai çözümünün bu antlaşmaların değiştirilmesiyle sonuçlanmayacağı belirtilmiştir. Buna göre, devletlerin devam eden faaliyetlerinin gelecekte bu konuda bir teamül kuralının oluşmasına sebebiyet verebileceği ve nihai çözümün, 2011 tarihli raporda da ifade edildiği üzere²⁹, devletlerin mevcut tutumlarıyla uyumlu olmak zorunda olmaksızın, tüm devletlerin çıkarlarının uygun olacak şekilde ortaya konacağı ifade edilmiştir.³⁰ Dolayısıyla mesele, uzay faaliyetlerinin devamlılığına engel olmamakla birlikte halen çözüme kavuşturulmayı bekler haldedir. Sorun yalnızca mekansal veya işlevsel görüşün ayrışmasından değil aynı zamanda bu görüşlerin de kendi içinde yeknesak olmamasından dolayı en azından bir süre daha uzayın hukuki tanımı veya sınırı belirgin şekilde ortaya konamayacak gibi görünmektedir. Ancak üzerinde anlaşmaya varılmış savunmaları bakımından değil aynı zamanda bu görüşlerin uygulanan hukukta uzayın teknik bir tanımın yokluğu ve/veya uzayın tam olarak nereden başladığının kesin olarak ortaya konmaması uzay hukukunun gelişmesini ve bu alandaki faaliyetlerin ilerlemesini engellememektedir. Türkiye'nin UBAKK'a verdiği yanıtta ortaya koyduğu gibi, *“uzay tüm devletler tarafından eşit olarak özgürce keşfedilmeli ve kullanılmalıdır. Uzayın tanımı ve sınırlandırılmasına yönelik çalışmalar bu bağlamda değerlendirilmelidir.”*³¹

²⁸ Historical Summary on the Consideration of the Question on the Definition and Delimitation of Outer Space, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/769/Add.1, United Nations, 3 Şubat 2020, (https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2020/aac.105/aac.105769add.1_0.html, Son Erişim Tarihi: 19.10.2023).

²⁹ Draft Report of the Chair of the Working Group on the Definition and Delimitation of Outer Space, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/C.2/2011/DEF/L.1, United Nations, 1 Nisan 2011, (<https://digitallibrary.un.org/record/734152>, Son Erişim Tarihi: 19.10.2023).

³⁰ Historical Summary on the Consideration of the Question on the Definition and Delimitation of Outer Space, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/769/Add.1, United Nations, 3 Şubat 2020, (https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2020/aac.105/aac.105769add.1_0.html, Son Erişim Tarihi: 19.10.2023).

³¹ Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Definition and delimitation of outer space: views of States members and permanent observers of the Committee, Note by the Secretariat, United Nations, A/AC.105/1112/Add.9, 19 Şubat 2021, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2021/aac_105/aac_1051112add_9_0_html/V2100987.pdf, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025)

2. Klasik Uzak Hukukunun Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi

Uzak hukuku, dar anlamda, uluslararası hukukunun uzaya ilişkin kurallarıyla ilgilenen alanıdır. Herhangi bir uzak faaliyetine ilişkin kurallar içeren yasal düzenlemeler ise geniş anlamda uzak hukukunu oluşturmaktadır.³² Bu doğrultuda özellikle uzak faaliyetlerine ilişkin ulusal düzenlemeler geniş anlamda uzak hukukunun bir parçasıdır. Uzak hukuku, mevcut hukuk sistemlerinin uzayla veya uzaydaki veya uzayı kapsayan faaliyetlerle ilgili kısmını ifade etmek için kullanılan bir işlevsel sınıflandırma terimi olarak tanımlanmıştır.³³ Bu anlamda bazı durumlarda halihazırda var olan ulusal hukuk kurallarının yeni bir faaliyet alanı olan uzaya uygulanması da mümkün olabilmekte ve yine uzak hukuku altında değerlendirilmektedir.³⁴

Uzak ve gök cisimleri için belirli bir yasal çerçeve oluşturma gerekliliği, ilk uyduların fırlatılması ve roket teknolojisindeki ilerlemelerle işaretlenen Uluslararası Jeofizik Yılı (1957-1958) sırasında uzak faaliyetlerinin başlamasıyla ortaya çıkmıştır.³⁵ Başka deyişle, uzak hukukunun uluslararası hukuk içinde ayrı bir alan olarak ortaya çıkışı ve dolayısıyla klasik uzak hukukunun temelleri, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin 1957'de ilk yapay uydu Sputnik I'i uzaya fırlatmasıyla başlayan uzak çağına dayandırılmaktadır.³⁶ Nükleer savaş tehdidi, rekabet ve çatışmanın bulunduğu ortamda, uluslararası işbirliği ve *détente* ihtiyacı doğrultusunda³⁷ uzak hukukunun oluşumuna yönelik ilk resmi adımlar Birleşmiş Milletler bünyesinde başta Genel Kurul'un *ad hoc* komitesi³⁸ olarak kurulan ve

³² Joshua J. Wolff, "Space Law: What It Is and Why It Matters", *The Army Lawyer* 2020, Sayı: 5, 2020, ss. 66-71, s. 67.

³³ Cheng Studies in..., *op. cit.*, s. Ixi.

³⁴ Lyall, Larsen, *op. cit.*, s. 22.

³⁵ Vladimir Kopal, "Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies", *United Nations Audiovisual Library of International Law*, United Nations, 2008. (<https://legal.un.org/avl/ha/tos/tos.html>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

³⁶ *Ibid.*, s. 23; Charles Chaumont, *Le Droit de L'Espace*, Presses Universitaires de France, 1970, s.7.

³⁷ Jonathan F. Galloway, "Revolution and Evolution in the Law of Outer Space", *Nebraska Law Review*, Vol: 87, Sayı: 2, 2008, ss. 516-520, ss. 516-517.

³⁸ Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı *Ad Hoc* Komitesi, Arjantin, Avustralya, Belçika, Brezilya, Kanada, Çekoslovakya, Fransa, Hindistan, İran İtalya, Japonya, Meksika, Polonya, İsveç, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere on sekiz atanmış üyeden oluşmaktaydı. United Nations General Assembly, Question of the peaceful use of outer space, A/RES/1348(XIII), 13 Aralık 1958, (<https://digitallibrary.un.org/record/206866>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023).

1959'da organ haline getirilen UBAKK³⁹ ile atılmıştır. Komitenin devamlı hale getirilmesi, yeni ortaya çıkan faaliyetin uluslararası düzlemde düzenlenmesi için hem yeni yöntemlerin geliştirilmesi hem de bu konudaki materyal eksikliğinin giderilmesine hizmet etmiştir. Bilimsel ve Teknik Alt Komite ve Hukuk Alt Komitesi olmak üzere iki alt komiteden oluşan UBAKK, uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı ve keşfinde uluslararası işbirliğinin merkezi haline gelmiştir.

1963'te, henüz ilk uzay andlaşması imzalanmadan önce, ABD ve Sovyetler Birliği uzayda nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarının yasaklanması konusunda anlaşmaya varmıştır.⁴⁰ Başta ikili andlaşma şeklimde olan bu düzenleme, daha sonra BM Genel Kurulu'nda oybirliği ile kabul edilen karar ile desteklenmiştir.⁴¹ Bu gelişmeler, uzayın barışçıl keşfi ve kullanılmasında bundan sonra uygulanacak prensipler üzerinde daha geniş bir anlaşmaya varılmasına yol açmış ve bunlar BM Genel Kurulu'nun, 13 Aralık 1963'te aldığı tarihi kararlar⁴² uluslararası hukuka girmiştir.⁴³ Böylece, uzayın keşfi ve kullanımı tüm insanlığın yararına eşitlik temelinde serbest olacağı, ulusal iktisaba konu olamayacağı, faaliyetlerin uluslararası hukuk ve Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun yürütmesi gerektiği gibi ilkeleri benimsenmiştir.⁴⁴ Yine aynı kararda, devletlerin uzaydaki faaliyetlerinden sorumlu olacağı, hükümet dışı kuruluşlar tarafından yürütülen faaliyetler devlet tarafından yetkilendirilmeli ve sürekli denetim altında tutulması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁵ Nihayet, uzayın barışçıl kullanımı, gök cisimleri üzerinde ulusal iktisap iddialarının yasaklanması ve devletlerin ulusal uzay faaliyetlerinden sorumlu tutulması gibi bu temel ilkeler 1967 Dış Uzay Andlaşması ile bağlayıcı hukuki zemine kavuşmuştur.⁴⁶

³⁹ United Nations General Assembly, International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space, A/RES/1472(XIV), 12 Aralık 1959, (<https://digitallibrary.un.org/record/206356>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023).

⁴⁰ Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, Moskova, 5 Ağustos 1963.

⁴¹ United Nations General Assembly, Question of general and complete disarmament, 17 Ekim 1963, A/RES/18/1884, (<https://www.un-documents.net/a18r1884.htm>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

⁴² United Nations General Assembly, Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, 13 Aralık 1963, A/RES/1962(XVIII), (<https://digitallibrary.un.org/record/203965?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

⁴³ Peter Jankowitsch, "The background and history of space law", Frans von der Dunk, Fabio Tronchetti (der.), **Handbook of Space Law**, Edward Elgar Publishing, 2015, ss. 1-28, s.4.

⁴⁴ United Nations General Assembly, Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, 13 Aralık 1963, A/RES/1962(XVIII), (<https://digitallibrary.un.org/record/203965?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

⁴⁵ **Ibid.**

⁴⁶ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

Dış Uzay Andlaşması, yalnızca klasik uzay hukukunun en eski andlaşması olduğu için değil aynı zamanda uzayın barışçıl kullanımı için genel bir hukuki temel oluşturduğu ve gelişen uzay hukuku için bir çerçeve sunduğu için uzay hukukunun kilometre taşı olarak kabul edilmektedir.⁴⁷ Başarısına rağmen bu andlaşma uzaya ilişkin tüm hukuki sorunları ele alan kapsayıcı bir belge değildir; ihtilafların çözümü, uzaydaki ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi gibi alanlarda hüküm içermemektedir. Bu doğrultuda takip eden diğer belgeler; Kurtarma Andlaşması⁴⁸, Sorumluluk Sözleşmesi⁴⁹, Tescil Sözleşmesi⁵⁰, Ay Anlaşması⁵¹, bu andlaşmada yer almayan kavramları düzenlemekte veya halihazırda düzenlenen kavramları detaylandırmaktadır. İlgili andlaşmalara aşağıda, uzay hukukunun tarihsel gelişimini daha detaylı incelemek amacıyla kısaca değinilecektir. Bununla birlikte, klasik uzay hukukunun UBAKK'nin çalışmalarının bir sonucu olarak yalnızca bağlayıcı andlaşmalar çerçevesinde değil aynı zamanda BM Genel Kurulu kararlarıyla da şekillendiğinin altı çizilmelidir. Bu hususta özellikle beş Genel Kurul kararı ile uzaya ilişkin temel ilkeler ortaya konmuştur.⁵² Yine günümüzde, uzay hukuku Genel Kurul'un, her yıl UBAKK tarafından gönderilen raporlar neticesinde aldığı kararlarla gelişmeye devam etmektedir.

⁴⁷ Jankowitsch, **op. cit.**

⁴⁸ Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, 22 Nisan 1968.

⁴⁹ Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

⁵⁰ Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space, 12 Kasım 1974.

⁵¹ Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 5 Aralık 1979.

⁵² İlgili beş Genel Kurul kararı şunlardır: İlkeler Bildirisi, Yayın İlkeleri, Uzaktan Algılama İlkeleri, Nükleer Güç Kaynakları İlkeleri, Fayda Bildirgesi. United Nations General Assembly, Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, A/RES/1962(XVIII), 13 Aralık 1963, (<https://digitallibrary.un.org/record/203965>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023); United Nations General Assembly, Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting, A/RES/37/92, 10 Aralık 1982, (<https://digitallibrary.un.org/record/41084>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023); United Nations General Assembly, The Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space, A/RES/41/65, 3 Aralık 1986, (<https://digitallibrary.un.org/record/126423>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023); United Nations General Assembly, The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, A/RES/47/68, 14 Aralık 1992, (<https://digitallibrary.un.org/record/159141>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023); United Nations General Assembly, The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries, A/RES/51/122, 13 Aralık 1996, (<https://digitallibrary.un.org/record/231739>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023).

a. Dış Uzak Andlaşması⁵³

Dış Uzak Andlaşması, 10 Ekim 1967’de yürürlüğe girmiştir. Yukarıda değinildiği üzere, bu andlaşma uluslararası uzay hukukunun temel ilkelerini belirlemekte ve genel çerçevesini oluşturmaktadır. Andlaşma, gök cisimlerinin ulusal iktisaba tabi olmayacağı⁵⁴ uzayın keşfi ve kullanımının tüm devletlerin yararına yapılması gerektiğinin⁵⁵ ve uluslararası işbirliğinin altını çizerek⁵⁶, uzayın tüm devletler tarafından eşit bir şekilde barışçıl keşif ve kullanım için bir alan olarak kalmasını sağlamaktadır⁵⁷. Yine andlaşmanın 4. maddesi uyarınca taraf devletler uzaya nükleer silah ve diğer kitle imha silahlarını yerleştirmemeyi ve Ay ve diğer gök cisimlerini ancak barışçıl amaçlarla kullanmayı taahhüt etmektedir.⁵⁸ İlgili hüküm, uzaydaki faaliyetlerin aynı zamanda BM Şartı ve uluslararası hukuka uygun olması gerektiğini öngören 3. maddeyle⁵⁹ birlikte okunduğunda, küresel barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla uzayda olası bir silahlanma yarışını önlemek için yasal temel oluşturmaktadır.⁶⁰ Buna ek olarak, andlaşma, astronotların insanlığın uzaydaki elçisi olarak değerlendirilmesini ve mümkün olan her türlü yardımın sağlanmasını öngörmektedir.⁶¹ Nihayet, andlaşmanın 6. maddesi, taraf devletlerin hükümet veya hükümet dışı kuruluşlar tarafından yürütölüp yürütölmediğine bakılmaksızın, uzaydaki tüm ulusal faaliyetlerden uluslararası olarak sorumlu olduğunu öngörmekte ve hükümet dışı faaliyetlerin ilgili devlet tarafından yetkilendirilmesi ve sürekli gözetim altında tutulmasını zorunlu kılmaktadır.⁶²

⁵³ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

⁵⁴ *Ibid.*, md. 2.

⁵⁵ *Ibid.*, md. 1.

⁵⁶ *Ibid.*, md. 9, 10.

⁵⁷ Lyall, Larsen, *op. cit.*, s. 110.

⁵⁸ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Ram S. Jakhu, Joseph N. Pelton, **Global Space Governance: An International Study**, Springer International Publishing, 2017, s. 30.

⁶¹ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

⁶² *Ibid.*

b. Kurtarma Andlaşması⁶³

Kurtarma Andlaşması, 3 Aralık 1968'de yürürlüğe girmiştir. Bu andlaşma, Dış Uzak Andlaşması ile getirilen insani yükümlülüğü detaylandırmakta, ve taraf devletlerin kaza, tehlikeli durum veya istek dışı iniş hallerinde astronotlara yardım etmesini öngörmektedir. Devletler astronotlara mümkün olan tüm yardımı sunmalı⁶⁴ ve talep üzerine fırlatma otoritesine iade etmelidir⁶⁵.

c. Sorumluluk Sözleşmesi⁶⁶

Sorumluluk Sözleşmesi, 1 Eylül 1972'de yürürlüğe girmiştir. Uzay faaliyetleri sonucunda meydana gelecek zararlardan doğan sorumluluğun düzenlenmesi amaçlanmakta olup, andlaşma uyarınca fırlatan devlet, ilgili uzay cisminin dünya veya dünya dışında başka devlet veya başka devlet vatandaşlarına verdiği zararlardan sorumludur⁶⁷ ve zarar gören devlet, fırlatan devletten tazminat talep edebilir⁶⁸. Sorumluluk Sözleşmesi, klasik uluslararası sorumluluğun aksine mutlak sorumluluk, kusura dayalı sorumluluk gibi kavramlar üzerinden sorumluluğu tesis etmekte⁶⁹ ve tazminat taleplerine ilişkin prosedürlere⁷⁰ yer vermektedir.

d. Tescil Sözleşmesi⁷¹

Tescil Sözleşmesi, 15 Eylül 1976'da yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede, taraf devletler, uzaya fırlatılan cisimlerin bir kaydını tutmak ve BM'ye bu doğrultuda bilgi vermekle yükümlüdür.⁷² Böylece, başlangıçta da belirtildiği üzere, uzaya fırlatılan her cismin tescil edilmesi ve BM Genel Sekreteri tarafından merkezi tescil sistemi kurulması amaçlanmakta, uzay cisimlerinin tanımlanması ve uzayın uluslararası hukuka uygun kullanımı ve keşfine katkıda bulunması hedeflenmektedir.⁷³

⁶³ Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, 22 Nisan 1968.

⁶⁴ *Ibid.*, md. 2.

⁶⁵ *Ibid.*, md. 4, 5.

⁶⁶ Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

⁶⁷ *Ibid.*, md. 2.

⁶⁸ *Ibid.*, md. 8.

⁶⁹ Örneğin *Ibid.*, md. 2, 3, 4, 5, 6.

⁷⁰ Örneğin *Ibid.*, md. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14.

⁷¹ Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space, 12 Kasım 1974.

⁷² *Ibid.*, md. 2.

⁷³ *Ibid.*

e. Ay Anlaşması⁷⁴

Ay Anlaşması, 11 Temmuz 1984'te yürürlüğe girmiştir. Halihazırda 17 devletin taraf olduğu bu andlaşma,⁷⁵ Dış Uzay Andlaşması ile öngörülen ilkeleri daha detaylı olarak ele almışsa da, diğer dört andlaşma kadar geniş katılım görmemiştir. Temel olarak, Ay'ın keşif ve kullanımının tüm insanlığa ait olduğunu⁷⁶ ve yalnızca barışçıl amaçlar doğrultusunda kullanılması gerektiğini⁷⁷ öngörmekte ve her türlü nükleer veya kitle imha silahını yasaklamaktadır⁷⁸. Yine Dış Uzay Andlaşması ile paralel olarak, Ay'ın hiçbir surette ulusal iktisap altına giremeyeceği, insanlığın ortak malvarlığı oluşturduğu düzenlenmektedir.⁷⁹

B. Yeni Uzay Faaliyetleri

1. Yeni Uzay Kavramının Tanımı ve Klasik Uzaydan Farkı

Başta devletler tarafından yürütülen ve düzenlenen uzay faaliyetleri, 1980'lerden itibaren teknolojik gelişmeler, ticaret stratejilerindeki ve tüketici taleplerindeki değişimler nedeniyle farklılaşmıştır.⁸⁰ Özel girişimler, özellikle Dünya Ticaret Örgütü nezdinde yapılan telekomünikasyon andlaşmaları ile hızlanmış; artan fırlatma kapasiteleri, uydu boyutu ve kapasitelerindeki büyümeler, maliyetlerdeki düşüşler özel uzay ticaretinin yükselmesine ve uzay endüstrisini tamamen değişmesine neden olmuştur.⁸¹ Soğuk Savaş döneminde güvenlik öncelenerek oluşturulan klasik uzay hukuku, devletin tekelinde bulunan uzay faaliyetlerinin 1980'lerden itibaren ticari girişimlerin ön plana çıktığı ve hızla gelişmeye devam ettiği bir döneme girmiştir.⁸²

⁷⁴ Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 5 Aralık 1979.

⁷⁵ **Ibid.**

⁷⁶ **Ibid.**, md. 4.

⁷⁷ **Ibid.**, md. 3.

⁷⁸ **Ibid.**

⁷⁹ **Ibid.**, md. 11.

⁸⁰ Lyall, Larsen, **op. cit.**, s. 378-380.

⁸¹ **Ibid.**

⁸² Aleksandra Marinova, Michael Gould, Maura Zara, "NewSpace, Old Rules: An Empirical Approach to Understanding the Needs of Young Space Businesses in Relation to Current Space Regulation", **Proceedings of the International Institute of Space Law**, Sayı: 6, 2021, ss. 397-409, ss. 397-398.

Ekim 2004, bir özel şirkete verilen 10 milyon ABD doları tutarındaki Ansari X ödülü ile tamamen devlet kontrolünde olan faaliyetlerin artarak özel sektöre kaymasını ifade eden yeni uzay çağına başlangıcını işaret etmektedir.⁸³ Ödülün önceki dönemde uzay uçuşları hükümetin münhasır yetkisi altında bulunmaktaydı; uzay turizmi genel halk için hem tehlikeli hem çok pahalı görülmekteydi ve özel sektörün uzay araştırmaları yapması mümkün olmaktan çok uzaktı.⁸⁴ Ancak, iki haftalık bir süre içinde uzaya iki kez ulaşabilen, yeniden kullanılabilir bir insanlı uzay aracı geliştirilmesiyle bu durum değişmiştir. Böylece, özel olarak finanse edilen, güvenilir, yeniden kullanılabilir şekilde özel uzay seyahatini ticari olarak uygulanabilir hale getirilmiş ve uzaya gitmenin risk ve maliyetini düşürülmüştür.⁸⁵ Obama döneminde ABD'nin Uzay Mekiği programının sonlandırılması kararıyla görüldüğü gibi, hükümetler uzaya ilişkin yatırımlarını gözden geçirmiş, SpaceX gibi diğer fırlatıcılar kullanılmaya başlanmıştır.⁸⁶ Bu şekilde özel sektöre yönelik, ticari fırlatma tekniklerinin kapsamını genişletmiş ve Virgin Galactic gibi özel şirketler, insanların yerçekimsiz ortamı deneyimlemesini sağlayan yörünge dışı uçuşları teşvik ederek özel uzay seyahatinin gelişimini göstermiştir.⁸⁷ Fırlatma hizmetleriyle başlayan süreç, yeni roketlerin test edilmesinden, ISS'ye başarılı bir şekilde yerleşmeye, yeniden kullanılabilir roketlerin geliştirilmesinden uzay turizmi deneyimlerinin ortaya çıkmasına kadar birçok farklı alana genişlemiştir⁸⁸ ve böylece, uzay faaliyetleri ticarileşmeye başlamıştır.

Bu ticarileşmeyi ifade etmek üzere, “yeni uzay” ifadesi kullanılmaktadır. İfadenin üzerinde uzlaşılmış bir tanımı bulunmamakla birlikte, yeni uzay, hükümet desteğine hiç veya çok az bağımlı olan özel sektörün yükselişini ifade etmektedir. Özellikle düşük maliyetli biçimde uzaya erişim veya uzay uçuşu teknolojileri geliştirmek için çalışan şirketlerden oluşan topluluk için kullanılan şemsiye bir terimdir.⁸⁹ Ticarileşme ve yeni uzay birbiri yerine kullanılıyor olsa da iki kavram tam

⁸³ Stephan Hobe, “A New Format for Space Law?”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2020, ss. 3-18, s. 9.

⁸⁴ X Prize Foundation, “Launching a New Space Industry”, (<https://www.xprize.org/prizes/ansari>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

⁸⁵ **Ibid.**

⁸⁶ Hobe, **op. cit.**, s. 10.

⁸⁷ **Ibid.**

⁸⁸ William W. Baber, Arto Ojala, “New Space Era: Characteristics of the New Space Industry Landscape”, William W. Baber, Arto Ojala (der.), **Space Business**, 2024, ss. 3-26, ss. 3-4.

⁸⁹ Norbert Frischauf, Rainer Horn, Tilo Kauerhoff, Manfred Wittig, Ingo Baumann, Erik Pellander, Otto Koudelka, “NewSpace: New Business Models at the Interface of Space and Digital Economy: Chances

olarak aynı şeyi karşılamamaktadır; kavram hem halihazırda var olan özel şirketler hem de start upların sunduğu hizmetler aracılığıyla uzay faaliyetlerinin ticarileşmesini ve/veya bunların devlet faaliyetleriyle bütünleşmesini de içine almaktadır.⁹⁰ Böylece, serbest piyasaya tabi olan, hükümet dışı hedeflerle yönlendirilen faaliyetler yeni uzay içinde değerlendirilmektedir.⁹¹ Ancak terimle kamunun ve özel sektör karşılığı veya yeni oluşumları eski kuruluşlara karşı olmasını kastedilmemektedir, öne çıkan nokta işletme yapısındaki ve amaçlardaki farklılıktır.⁹² Zira kimi durumlarda hükümetlerin de bu tip şirketlerle işbirliği yapması veya şirketleri finansal veya teknolojik yönden desteklemesi mümkün olmaktadır.

Yeni uzay, hükümet politikalarından, politik motivasyonlardan arınmış, açıkça ticari bir bakışla işletilen, geleneksel yapıya göre daha hızlı, daha verimli, daha esnek olan endüstriyi ifade etmektedir.⁹³ Yavaş, bürokratik, ihtiyatlı, hükümet tarafından yönlendirilen, Nasa'nın temsil ettiği klasik uzayın aksine yeni uzay, ticari, hayalperest bir anlayışı işaret etmektedir.⁹⁴ Yine girişimci doğası, verimlilik arayışı, kullanılan yeni Ar-Ge modelleri, organizasyon biçimleri, hükümet dışı pazarları hedefleme ve toplumsal ve politik hedeflerden bağımsız olması, yeni uzayı klasik uzaydan ayırmaktadır.⁹⁵ Yeni uzay geliştikçe, hükümetin rolü uzay sektörünün birincil geliştiricisi ve işletmeni olduğu klasik modelden uzaklaşarak, bu faaliyetlerin ticarileştirilmesini kolaylaştırmaya kaymaktadır.⁹⁶

Bu tip şirketler, genellikle küçük ve verimli ekiplerle kurulan iş modeli, maliyet kontrolü için sabit fiyatlı sözleşme kullanımı, ticari ve tüketici pazarların

in an Interconnected World”, **The Journal of Space Entrepreneurship and Innovation**, Vol: 6, Sayı: 2, 2018, (<https://doi.org/10.1089/space.2017.0028>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

⁹⁰ Heuking, “NewSpace, Space Economy and the legal framework for space actors in Germany”, (<https://www.heuking.de/en/news-events/newsletter-articles/detail/newspace-space-economy-and-the-legal-framework-for-space-actors-in-germany.html>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

⁹¹ Ken Davidian, “Definition of NewSpace”, **The Journal of Space Entrepreneurship and Innovation**, Vol: 8, Sayı: 2, 2020, (<https://doi.org/10.1089/space.2020.29027.kda>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

⁹² Solarmems Technologies, “What is New Space?”, 2021, (<https://solar-mems.com/blog-news/what-is-new-space/>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

⁹³ **Ibid.**

⁹⁴ Joel Achenbach, “Which way to space? Flights of fancy may launch the industry’s future”, The Washington Post, (<https://www.washingtonpost.com/sf/national/2013/11/23/which-way-to-space/>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

⁹⁵ Davidian, **op. cit.**

⁹⁶ Robert Murray, “The NewSpace Market: Capital, Control, and Commercialization”, **Atlantic Council**, 2023, (<https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/the-newspace-market-capital-control-and-commercialization/>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

hedeflenmesi, maliyetleri düşürme amacı gibi özelliklerle karakterize edilmektedir.⁹⁷ Böylece, daha fazla esnekliğe sahip, yenilikçi ve rekabetçi bir piyasa ortaya çıkmıştır. Yeni uzay faaliyetleri, klasik dönemin aksine, uzay faaliyetlerinin merkeziyetsizleşmesi ile sayısal olarak daha fazla ve daha çeşitli aktörün katılımına olanak tanımakta, teknolojik ve iş modelindeki inovasyonlarla maliyetleri düşürmektedir. Uydu üretimi, fırlatma servisleri, yörünge turizmi gibi aktiviteler ortaya çıkarak hem uzayın kullanım sahası genişletilmiş hem de SpaceX, Virgin Galactic, Blue Origin gibi şirketlerin geliştirdiği maliyet etkin, yeniden kullanılabilir roketlerle sektörel dönüşüm yaşanmıştır.⁹⁸ Odağın değişmesi ve maliyetlerin düşmesi, uzayın daha ulaşılabilir ve erişilebilir olmasını beraberinde getirmiştir. Böylece, devletin merkezde olduğu dönemde yapılan faaliyetlere ek başka faaliyetler sektöre girdiği gibi, o dönemdeki faaliyetlerin yapılış biçimini de değişiklik göstermiştir. Bunlardan en yaygın olanları ilerleyen bölümde incelenecek olan, keşif ve araştırma; haberleşme ve iletişim; madencilik ve turizmdir. Merkeziyetçi bir sistem bulunmadığı için, yeni uzay faaliyetlerinin tamamının incelenmesi bu çalışmanın sınırlarını aşacağından, ilerleyen bölümde incelenen faaliyetler tadadi bir liste oluşturmaktadır.

2. Yeni Uzay Faaliyetleri

a. Keşif ve Araştırma

Klasik dönemde uzayın keşif ve araştırılması, yine devletler tarafından kurulmuş uzay ajansları tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak 2000'lerin başından itibaren, uzay ajanslarının özel şirketlerden fırlatma servisi alabileceğine dair fikirler oluşmaya başlamış, böylece keşif ve araştırma yapmak için fırlatıcılar özel şirketler tarafından inşa edilmiş, tasarlanmış ve işletilmiştir.⁹⁹ Günümüzde özel şirketler tarafından geliştirilen fırlatıcılar halihazırda hizmet vermektedir. Örneğin, SpaceX tarafından geliştirilen Falcon serisi, Dragon uzay aracının başarılı uçuşuyla ilk kez bir özel şirket bir uzay aracını fırlatmış ve yörüngeye oturtmuştur.¹⁰⁰ Dolayısıyla, halen bilimsel temelli keşif ve araştırmanın ağırlıklı olarak uzay ajansları tarafından yapılmaya devam etse de, özel şirketler de bu konuda faaliyet göstermektedir. Maliyet

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Baber, Ojala, *op. cit.*, ss. 3-5.

⁹⁹ Giancarlo Genta, "Private space exploration: A new way for starting a spacefaring society", *Acta Astronautica*, 2014, ss. 480-486, s. 481.

¹⁰⁰ Ibid.

optimizasyonu, endüstri gelişimine destek, rekabet, ekonomik büyüme gibi sebepler, uzayın ticari olarak keşfi ve araştırılması faaliyetlerinin gelişimini tetiklemiştir.¹⁰¹

Keşif ve araştırma faaliyetinde bulunan özel girişimlerin dört farklı türe ayrılması mümkündür: madencilik gibi uzun vadeli projelere odaklanan firmalar, uzay görevleri için temel hizmetler sunan destek hizmeti sağlayıcıları, kamusal uzay programlarından gelen ticari fırsatlardan yararlanan işletmeler ve ticari pazarlara bağımsız olarak hizmet veren özerk işletmeler. Benzer şekilde, bu dört türdeki özel girişimler keşif ve araştırmanın finansmanı için farklı modeller kullanılabilir: (i) uzay ajansı ile özel şirket faaliyet için sözleşme akdedebilir, (ii) faaliyet kamu veya özel kuruluş tarafından finanse edilen başka bir bilimsel çerçevesinde yapılabilir, (iii) faaliyet uzay turizmi kapsamında gerçekleştirilebilir, (iv) faaliyet uzay kaynağı sömürüsü (*exploitation*) ile bağlantılıdır, (v) faaliyet başka türde bir ticari faaliyetle ilişkilidir.¹⁰² Nitekim, Avrupa'nın uzayda araştırma yapmak üzere kurulan ilk ticari hizmeti olan ICE Cubes, ESA'nın Space 4.0 isimli, alçak dünya yörüngesindeki faaliyetlerini hükümet tarafından işletilen modelden ticari olarak yönlendirilen bir ekonomiye dönüştürme vizyonu kapsamında Space Applications Services NV/SA şirketi ile arasında akdettiği sözleşme uyarınca işletilmektedir.¹⁰³

Keşif ve araştırma faaliyetlerinin hukuki dayanağı konusunda, uluslararası uzay hukuku, doğrudan bir düzenleme içermemektedir. Dış Uzay Andlaşması uzayın keşfi ve kullanımı serbestisini öngörmekle birlikte, özellikle özel şirketler tarafından ticari amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen araştırma için özel bir hüküm bulunmamaktadır. Andlaşma bu kapsamda yalnızca hükümet dışı kuruluşlar tarafından yürütülen faaliyetler için devletin izni ve devamlı nezaretini gerektirmektedir.¹⁰⁴

¹⁰¹ European Space Policy Institute, Commercial Space Exploration, Potential contributions of private actors to space exploration programmes, 2019, (<https://www.espi.or.at/wp-content/uploads/2022/06/ESPI-Executive-Summary-Commercial-space-exploration-1.pdf>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

¹⁰² Genta, *op. cit.*, s. 483.

¹⁰³ European Space Agency, Commercial Opportunities for Space Exploration, (https://www.esa.int/About_Us/Business_with_ESA/Business_Opportunities/Commercial_Opportunities_for_Space_Exploration, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

¹⁰⁴ md. 6, Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

b. Haberleşme ve İletişim

Yeni uzay çağında haberleşme ve iletişim kapsamında kamusal ve özel kullanıcılar için, telefon, televizyon, radyo, internet gibi servisler uydular aracılığıyla sağlanmaktadır. Hem hükümetler hem de özel sektör tarafından sağlanan haberleşme ve iletişim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için uyduların belirli bir yörüngeye yerleştirilmesi ve radyo frekansı kullanması gerekmektedir.¹⁰⁵ Ulusal iktisaba tabi olmayan ve yüksek talep gören bu kaynaklara erişim, ITU tarafından yönetilmektedir.¹⁰⁶ BM'nin bir ihtisas kuruluşu olan ve 194 ülkenin ve 1000'den fazla şirket, üniversite, uluslararası ve bölgesel örgütün üye olduğu ITU, radyo spektrumu ve uydu yörüngesi tahsis ederek hükümetler ve özel kuruluşların haberleşme ve iletişim hizmetlerini kolaylaştırmayı amaçlayan bir platformdur.¹⁰⁷ Bu kuruluşun görevi, dünyada ve uzayda radyo, hücresel ve internet iletişimini, uydu fırlatmalarını ve diğer elektromanyetik hizmetleri düzenlemektir.¹⁰⁸ Kuruluşun temel belgeleri, Anayasa, Sözleşme ve İdari Yönetmeliklerdir¹⁰⁹. Kuruluş nezdinde yalnızca taraf devletlere oy hakkı tanınmaktadır, artmakta olan önemine rağmen özel sektör temsilcilerinin oy kullanma yetkisi bulunmamaktadır.¹¹⁰ Kuruluşun temel faaliyetlerinin standardizasyon, radyokomünikasyon, gelişme, telekom şeklinde dört gruba ayrılması mümkündür. Standardizasyon kapsamında, ekipman ve sistemlerin dünya çapında birlikte çalışmasını kolaylaştıran uluslararası standartlar belirlenmekte ve uluslararası telekomünikasyon hizmetleri için tarife ve muhasebe ilkeleri tanımlamakta; radyokomünikasyon çerçevesinde, radyo frekans spektrumunun ve uydu yörünge kaynaklarının en adil ve rasyonel şekilde kullanılmasını sağlanmakta ve radyo iletişim hizmetleri ve kablosuz hizmetlerle ilgili konular koordine

¹⁰⁵ Elina Morozova, Yaroslav Vasyanin, "International Space Law and Satellite Telecommunications", **Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science**, 2019, (<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190647926.013.75>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

¹⁰⁶ **Ibid.**

¹⁰⁷ ITU, About International Telecommunication Union, (<https://www.itu.int/en/about/Pages/default.aspx>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

¹⁰⁸ Jennifer A Brobst, "Role of the International Telecommunication Union in Regulating Space Activities", Sandeepa Bhat B., Dilip Ukey, Adithya Variath (der.), **International Space Law in the New Space Era**, Oxford University Press, ss. 205-229, s. 205.

¹⁰⁹ International Telecommunication Union, Collection of the basic texts adopted by the Plenipotentiary Conference, 2023 (<https://search.itu.int/history/HistoryDigitalCollectionDocLibrary/5.23.61.en.100.pdf>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

¹¹⁰ **Ibid.**

edilmektedir.¹¹¹ Gelişme başlığı altında, gelişmekte olan dünyada telekomünikasyon altyapısını ve kapasite oluşturmayı iyileştirmek için tasarlanmış programları uygulamak yer alırken; telekom faaliyetleri kapsamında son bilgi iletişim teknolojilerinin ve sektörden farklı aktörlerin yer aldığı bir forum aracılığıyla bilgi paylaşımı ve işbirliği teşvik edilmektedir.¹¹²

c. Madencilik

Uzay kaynak madenciliği veya asteroit madenciliği olarak da bilinen uzay madenciliği, asteroitler, kuyruklu yıldızlar ve Ay gibi uzay kaynaklarının sistematik, düzenli bir şekilde araştırılması, çıkarılması, işlenmesi ve taşınmasına verilen isimdir.¹¹³ Asteroitlerde bulunan demir, nikel, platinum, iridyum, ozmium, palladyum gibi nadir madenler ve ABD'nin *Lunar Reconnaissance Orbiter* ve Hindistan'ın *Chandrayaan-1* ile teyit ettiği üzere, Ay'da tespit edilen su ve helyum-3 teknolojik ilerlemeler, dünya ekonomisi ve uzayın daha fazla keşfedilmesi için önemli kaynaklar sunmaktadır.¹¹⁴ Konu yalnızca hükümetler değil aynı zamanda özel şirketler tarafından da ilgi görmektedir; Caterpillar¹¹⁵, Moon Express¹¹⁶, Blue Origin¹¹⁷ gibi şirketler Ay ve diğer gök cisimlerinden kaynak çıkarma planları yaptıklarını kamuya duyurmuştur.¹¹⁸

¹¹¹ International Telecommunication Union, Focus on ITU's Areas of Work, (<https://www.itu.int/en/history/Pages/FocusOnITUAreasOfWork.aspx>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

¹¹² Ibid.

¹¹³ European Space Foundation, Kamil Muzyka, "General characteristics of space mining and space resource-based activities", (https://spacefdn.com/resource_library/general-characteristics-of-space-mining-and-space-resource-based-activities/#:~:text=It%20is%20a%20branch%20of,for%20industrial%20use%20in%20manufacturing,activities/#:~:text=It%20is%20a%20branch%20of,for%20industrial%20use%20in%20manufacturing, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

¹¹⁴ Pierre Henriquet, "Mining in space: can we do it?" 2022, (<https://www.polytechnique-insights.com/en/braincamps/space/extraterrestrial-mining/mining-in-space-can-we-do-it/>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

¹¹⁵ Jennifer Leman, "Construction Company Caterpillar Wants to Mine the Moon", 2019, (<https://www.popularmechanics.com/space/moon-mars/a29587959/caterpillar-space-mining/>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

¹¹⁶ Mike Wall, "50 Years after Apollo 11, A New Moon Rush Is Coming", (<https://www.space.com/moon-exploration-plans-nasa-india-china-and-more.html>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

¹¹⁷ Jayshree Pandya, "The Race to Mine Space", 2019, (<https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/05/13/the-race-to-mine-space/#49e7ef3c1a70>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

¹¹⁸ Fengna Xu, Jinyuan Su, Miqdad Mehdi, "A Re-Examination of Fundamental Principles of International Space Law at the Dawn of Space Mining", *Journal of Space Law*, 2020, ss. 1-43, s. 4.

Uluslararası hukuk, uzay madenciliğine özgülenmiş kaynak içermemektedir. Halihazırda var olan hukuki çerçeve bu anlamda uzayın ticari amaçlarla kullanımına ilişkin hüküm barındırmamaktadır. Bununla birlikte, Dış Uzay Andlaşmasının 1. maddesi uyarınca, uzayın keşfi ve kullanılması tüm devletlere açıktır.¹¹⁹ 2. maddesinde, Ay ve diğer gök cisimleri herhangi bir suretle milli iktisaba konu olamayacağı düzenlenmektedir.¹²⁰ Dolayısıyla gök cismi olan asteroitlerde madencilik dahil olmak üzere milli iktisap söz konusu olamazsa da, andlaşmada özel iktisaba ilişkin hukuki boşluk bulunmaktadır. Ay Anlaşması daha da ileri giderek, Ay ve doğal kaynaklarının insanlığın ortak malvarlığı olduğunu, hiçbir şekilde ulusal edinime konu olamayacağını, yüzeyi ve toprak altının hükümetler arası olan, olmayan uluslararası ve ulusal teşkilatların, devletlerin veya gerçek kişilerin mülkiyetinde olamayacağını hüküm altına almaktadır.¹²¹ Şu halde, Ay Anlaşması, ulusal egemenlik yasağına ek olarak ticari madencilik ve özel iktisap yasağı getirmektedir. Tek olasılık, andlaşmanın 6. maddesi uyarınca bilimsel araştırmalar yapmak amacıyla Ay'daki maden ve diğer cisimlerden örnek toplamaktır.¹²² Ancak, Ay Anlaşması, diğer uluslararası andlaşmalar kadar kabul görmediğinden çok geniş uygulama alanı bulmamaktadır.

Bununla birlikte, ABD uzaydaki ticari faaliyetleri desteklemek üzere, *Commercial Space Launch Competitiveness Act* isimli yasayı çıkarmıştır. Buna göre, Başkan, ABD vatandaşları tarafından uzay kaynaklarının ticari olarak keşfedilmesini ve ticari olarak geri kazanmalarını kolaylaştıracaktır.¹²³ Lüksemburg da benzer şekilde uzay kaynaklarını çıkaran özel kişilere mülkiyet hakkı tanıyan bir yasa çıkarmıştır.¹²⁴ Her ne kadar Dış Uzay Andlaşması uzayın keşfi ve kullanımını serbestisi öngörse de,

¹¹⁹ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹²⁰ 2. madde şu şekildedir: “Ay ve diğer gök cisimleri dahil, uzay, egemenlik ilanı, kullanma ve işgal suretiyle veya diğer her hangi bir suretle milli iktisaba konu olamaz.” **Ibid.**

¹²¹ md. 11. Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 5 Aralık 1979.

¹²² “Bilimsel araştırmaları yürütmede ve bu Anlaşma'nın hükümlerini geliştirmede Taraf Devletler Ay'da maden ve diğer cisimlerden örnekler toplamak ve almak hakkına sahip olacaklardır. Bu örnekler, bunların toplanmasını sağlayan Devletlerin uhdesinde kalacaktır ve bilimsel amaçlarla kullanılabilir. Taraf Devletler, bu örneklerin diğer ilgi gösteren taraf devletlerce ve uluslararası bilimsel toplulukça bilimsel araştırmalar için kullanılmasına olanak vermeyi göz önünde bulunduracaklardır. Taraf Devletler, bilimsel araştırmalar sırasında Ay'ın madenlerinden ve diğer cisimlerinden bu araştırmaları desteklemek amacıyla uygun miktarda kullanabilirler.” **Ibid.**, md. 6.

¹²³ United States Code, 51 USC Ch. 513: Space Resource Commercial Exploration and Utilization, §51302. Commercial exploration and commercial recovery, (<https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title51/subtitle5/chapter513&edition=prelim>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025)

¹²⁴ Loi du 20 juillet 2017 sur l'exploration et l'utilisation des ressources de l'espace. (<https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2017/07/20/a674/jo>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

ticari faaliyet ve kullanıma değinmediğinden, andlaşmanın uzay kaynaklarının bilimsel olmayan, ticari amaçlarla kullanılması veya sömürülmesini gereçelendirmediği ileri sürülmektedir.¹²⁵ Bu da, ABD ve Lüksemburg tarafından çıkarılan ulusal yasaları uluslararası hukuk açısından sorunlu hale getirmektedir.¹²⁶

d. Turizm

Nisan 2001’de Dennis Tito’nun 20 milyon ABD doları karşılığında ISS’nin Rus bölümünde geçirdiği altı gün, uzay turizmi olarak adlandırılan faaliyetin başlangıcına işaret etmektedir.¹²⁷ Uzay turizmi, uzay seyahatiyle ilgili doğrudan veya dolaylı deneyim sunan ticari faaliyet¹²⁸ ve uzay turisti de eğlence için uzay veya gök cisimlerine seyahat eden kişi olarak tanımlanabilir.¹²⁹ Faaliyet, yörünge tesislerinde uzun süre konaklama, kısa süreli yörünge veya yörünge altı uçuşlar olmak üzere farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir.¹³⁰ Yörünge uçuşları, dünyanın etrafında en az tam bir tur dönmeyi ifade etmektedir.¹³¹ Bu tür uçuşlarda kullanılan aracın dünyanın eğriliği boyunca uçmaya devam etmesi ve geri düşmemesi için gereken hıza yörünge hızı adı verilmekte ve bu hız 200 km’lik dairesel bir yörünge için saatte ortalama 28.000 km’dir. Ulaşılması gereken hız oldukça yüksek olduğu için gereken teknoloji karmaşık ve pahalı olmasına rağmen Excalibur Almaz ve SpaceX gibi şirketler ticari olarak bu uçuşları gerçekleştirmek için çalışmaktadır.¹³² Yörünge altı uçuşları ise, kişilerin dünya etrafında tam bir yörüngeyi tamamlamadan uzayın kenarına yapılan yolculuğu belirtmekte olup, yine bu esnada katılımcılar birkaç dakika boyunca ağırlıksızlık yaşamaktadır.¹³³ Yörünge altı uçuşları Dünya yörüngesine ulaşamayan veya ulaşmayı hedeflemeyen uçuşlardır ve Virgin Galactic ve Blue Origin gibi

¹²⁵ Xu, Su, Mehdi, **op. cit.**, s. 9.

¹²⁶ **Ibid.**

¹²⁷ Frans G. von der Dunk, “Space Tourism, Private Spaceflight and the Law: Key Aspects”, **Space Policy**, 2011, ss. 146-152, s. 147.

¹²⁸ Stephan Hobe, Jürgen Cloppenburg, “Towards a New Aerospace Convention? Selected Legal Issues of “Space Tourism”, **Proceedings of the Forty-Seventh Colloquium on the Law of Outer Space**, 2004, ss. 377-385, s. 377.

¹²⁹ Zeldine Niamh O'Brien, “Liability for Injuriy, Loss or Damage to the Space Tourist”, **Proceedings of the Forty-Seventh Colloquium on the Law of Outer Space**, 2004, ss. 386-396, s. 387.

¹³⁰ Hobe, Cloppenburg, **op. cit.**

¹³¹ Frans G. von der Dunk, “The Regulation of Space Tourism”, Erik Cohen, Sam Spector (der.), **Space Tourism: The Elusive Dream**, ss. 177-199, s. 181.

¹³² Tanja Masson-Zwaan, Steven Freeland, “Between heaven and earth: The legal challenges of human space travel”, **Acta Astronautica**, 2010, ss. 1597-1607, s. 1599.

¹³³ Space Tourism: The Current Landscape and Future Prospects of Space Tourism, (<https://the-tech-vortex.com/2024/08/02/future-prospects-of-space-tourism/#what-is-suborbital-space-tourism>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025)

şirketler konunun üzerine yoğunlaşmaktadır.¹³⁴ Genellikle 100 km’lik bir irtifada gerçekleşen bu uçuşlarda 3-6 dakikalık mikro yerçekiminin ardından araç dünyaya geri dönmektedir.¹³⁵ Bu tür için farklı teknolojiler bulunmaktadır; gidişte yatay, dikey kalkış veya fırlatma söz konusu olabilirken, dönüşte uçaktan paraşüte farklı iniş yöntemleri bulunmaktadır.¹³⁶

Uluslararası hukuk bağlamında uzay turizmi olarak adlandırılan yeni ve gelişmekte olan faaliyeti düzenleyen bir norm bulunmamaktadır. Bu noktada, yörünge ve yörünge altı uçuşlar arasında ayırım yapıldığı, yörünge uçuşlarına uzay hukukunun uygulanacağını varsayıldığı belirtilmelidir.¹³⁷ Dolayısıyla, yalnızca 17 tarafı¹³⁸ bulunan Ay Anlaşması dışında, diğer dört uluslararası andlaşmanın bu faaliyete uygulanacağı ileri sürülmektedir.¹³⁹ Ancak, yörünge altı uçuşlarına uygulanacak hukukun belirlenmesi uzayın sınırlandırılması problemini gündeme gelmektedir. Zira bu sınır, ilgili faaliyete uzay hukukunun mu hava hukukunun mu uygulanacağını belirleyecektir.

Benzer şekilde, uzay turistlerinin hak ve yükümlülüklerini etkileyecek olan hukuki statüsünün ne olduğu da net değildir. Nitekim, uluslararası andlaşmalarda geçen ‘astronot’¹⁴⁰, ‘uzay aracı mürettebatı’¹⁴¹, ‘insanlığın uzaydaki temsilcisi’¹⁴² ifadelerinin de net bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu kişiler ‘uzay aracı personeli’ olarak değerlendirilirse, tescil eden devlet, uzay aracı üzerindeki her kişi üzerinde yargı ve kontrol yetkisini kullanabileceğinden, kişiler bu devletin yetkisi altına girecektir.¹⁴³ Böylece, bu kişiler uzayda başka devlet tarafından tescil edilmiş

¹³⁴ Frans G. von der Dunk, Space Tourism..., **op. cit.**, s. 172.

¹³⁵ Masson-Zwaan, Freeland, **op. cit.**, s. 1599.

¹³⁶ **Ibid.**

¹³⁷ **Ibid.**

¹³⁸ United Nations Office for Outer Space Affairs, Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3, 15 Nisan 2024, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2024/aac_105c_22024crp/aac_105c_22024crp_3_0_html/AC105_C2_2024_CRP03E.pdf, Son Erişim Tarihi: 16.02.2025).

¹³⁹ Ankit Kumar Padhy, “Legal Conundrums of Space Tourism”, **Acta Astronautica**, 2021, ss. 269-273, s. 270.

¹⁴⁰ Bkz. md. 5, Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁴¹ Bkz. md. 1, 2, 3, 4, Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, 22 Nisan 1968.

¹⁴² Bkz. md. 5, Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁴³ Malay Adhikari, “Space Tourism-Legal Issues and Challenges with Special Reference to India”, **Current Developments in Air and Space Law**, ss. 385-398, s. 389.

bir uzay aracını ziyaret ederse, ziyaret edilen uzay aracının kayıtlı olduğu devletin yetkisi ve kontrolü altında bulunacaktır.¹⁴⁴

C. Uzay Hukukunun Temel İlkeleri

1. Serbestçe Keşfetme ve Kullanma İlkesi

Dış Uzay Andlaşması 1. maddesi, uzayın bütün insanlığa ait olduğunu öngörerek, açık denizlere benzer şekilde *res communis*¹⁴⁵ statüsü tanımaktadır.¹⁴⁶ Yine aynı madde, uzayın tüm devletlerin serbestçe keşfetmesine ve kullanmasına açık olduğunu ve gök cisimlerine serbestçe girebileceklerini öngörmektedir.¹⁴⁷ Başka deyişle, 1. madde ile tesis edilen serbestçe keşfetme ve kullanma ilkesinin üç farklı ayağı vardır: (i) serbestçe erişim, (ii) serbestçe keşif, (iii) serbestçe kullanım.¹⁴⁸ Andlaşma bu ilkeyi ortaya koymakla birlikte, kapsam ve içeriğe dair daha detaylı bilgi sunmamaktadır. Bununla birlikte, teamül hukuku statüsünde¹⁴⁹ olduğu kabul edilen ilkenin mutlak olmadığı, birtakım sınırlandırmalara tabi olduğu ifade edilmektedir.

Öncelikle, bu serbestiden yararlanacak olan taraf, andlaşmanın diline göre tüm devletlerdir. Bu anlamda, andlaşmaya taraf olup olmamak yönünde bir ayırım yapılmamıştır. Fakat, uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar veya gerçek kişilerin de kapsama dahil olup olmadığı belli değildir. Serbestinin yalnızca devletlerle sınırlı kalmasına yönelik bir iradenin “tüm devletler” yerine “yalnızca devletler” şeklinde andlaşmada yer bulacağı gerekçesiyle, bu kişilerin de kapsama dahil olduğu düşünülmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁴ **Ibid.**

¹⁴⁵ “Res communis” kavramı, uluslararası hukukta herhangi bir devletin egemenliğine tabi olmayan, tüm insanlığın ortak yararına açık olan alanları ifade etmektedir. Bu alanların, devletler arasında mülkiyet konusu yapılamayacağı, herkesin eşit erişimine ve kullanımına açık olduğu kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Charlotte Ku, “The Concept of Res Communis in International Law”, **History of European Ideas**, Vol: 12, Sayı: 4, 1990, ss. 459–77.

¹⁴⁶ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁴⁷ **Ibid.**

¹⁴⁸ Tosaporn Leepuengtham, “International space law and its implications for outer space activities”, **The Protection of Intellectual Property Rights in Outer Space Activities**, Edward Elgar Publishing, 2017, ss. 8-31, s. 16.

¹⁴⁹ Ram S. Jakhu, Steven Freeland, “The Relationship Between the Outer Space Treaty and Customary International Law”, **SSRN Electronic Journal**, 2016, (<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3397145>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025), ss. 5-7.

¹⁵⁰ Stephen Gorove, “Freedom of Exploration and Use in the Outer Space Treaty: A Textual Analysis and Interpretation”, **Denver Journal of International Law and Policy**, 1971, ss. 93-107, s. 94.

Andlaşma, keşif ve kullanımın “*insanlığın fayda ve menfaatine*” yapılması gerektiğini öngörmekle birlikte¹⁵¹, bu kavramlarla ne anlaşılması gerektiğini açıklamamaktadır. Ancak kavramların pozitif bir anlam barındırdığı, dolayısıyla zarar vermemenin ötesine geçecek şekilde, gerçek veya potansiyel yarara ilişkin olduğu söylenebilir.¹⁵² Bu durum, 9. maddede hüküm altına alınan, uzaydaki faaliyetlerin “*diğer taraf devletlerin menfaatleri gözetilerek*” gerçekleştirilmesi gerekliliği ile birlikte okunabilir. Böylece, örneğin yeni uzay faaliyetlerinden olan uzay madenciliği yapılırken hem insanlığın fayda ve menfaati amaçlanacak hem de diğer taraf devletlerin menfaati gözetilerek faaliyet sınırlandırılacaktır. Başka deyişle, faaliyetin serbestçe gerçekleştirilmesinin dayanağı insanlığa sağlanacak yararken, nerede duracağını belirleyecek olan da diğer taraf devletlerin menfaatidir.

Andlaşmanın diğer hükümlerinden hareketle, serbetçe keşfetme ve kullanım ilkesinin ayrıca birtakım silahların yasaklanması ve askeri faaliyetlerin kısıtlanması yoluyla¹⁵³, veya çevreye verilecek olası zararlar¹⁵⁴ dolayısıyla sınırlandırıldığı görülmektedir. Yine, bu serbestinin ancak barışçıl amaçlarla¹⁵⁵ sınırlı olmak üzere kullanılması mümkündür. Ayrıca serbestinin tüm devletlere eşitlik temelinde tanınması¹⁵⁶, ilkenin doğal sınırını teşkil etmektedir.¹⁵⁷

2. İktisap Yasağı İlkesi

Yukarıda değinildiği üzere, Dış Uzay Andlaşmasının uyarınca, uzay *res communis* statüsündedir. Bu statüye uygun olarak, andlaşmanın 2. maddesinde Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere uzayın milli iktisaba konu olamayacağı¹⁵⁸

¹⁵¹ md. 1. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁵² Gorove, **op. cit.**, ss. 100-104.

¹⁵³ md. 4. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁵⁴ **Ibid.**, md. 9.

¹⁵⁵ **Ibid.**, md. 4.

¹⁵⁶ **Ibid.**, md. 1.

¹⁵⁷ Neta Palkovitz, “Exploring the Boundaries of Free Exploration and Use of Outer Space—Article IX and the Principle of Due Regard, Some Contemporary Considerations”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2014, ss. 93-105, s. 97.

¹⁵⁸ Ay Anlaşmasının 11. maddesinin, 3. fıkrası “*Ay’ın yüzeyi ve Toprak altı, hükümetlerarası olan veya olmayan uluslararası teşkilatların, ulusal teşkilatların, devletlerin veya gerçek kişilerin mülkiyetinde olamaz. Ay’ın yüzeyi ile bağlantılı yapılar dahil yüzeyine veya yüzeyi altına uzay personeli veya taşıtları, malzemesi, istasyonları, tesisleri veya donatımı yerleştirilmiş olması Ay’ın yüzeyinin veya Toprak altının bir kısmı üzerinde, mülkiyet hakkı yaratmaz. Bu hükümler, bu maddenin 5. paragrafında öngörülen uluslararası rejime halel getirmez.*” şeklindedir. Hükümün düzenleniş biçimi, Dış Uzay

düzenlenmektedir.¹⁵⁹ Bu yönde bir düzenleme ile uzay ve gök cisimleri üzerinde ulusal iktisap ve mülkiyet iddialarının yasaklanması amaçlanmaktadır.¹⁶⁰ Fakat, yasağın içeriğinin tam olarak ne olduğuna dair tartışma vardır. Bir görüş uyarınca, uzay *res nullius*¹⁶¹ değil, *res communis* statüsünde olduğundan, devletler, kuruluşlar ve gerçek kişiler tarafından serbestçe keşfedilmesi ve kullanılması mümkün olsa da, bu alanlar üzerinde herhangi bir hak iddiasında bulunulması mümkün değildir.¹⁶² Bununla birlikte, bir diğer görüş, 2. maddede öngörülen yasağın sadece ulusal iktisaba ilişkin olduğunu ve özel iktisabın mümkün olduğunu savunmaktadır.¹⁶³ Fakat bir diğer görüş, maddenin açıkça ulusal iktisabı yasaklayıp özel iktisap konusunda sessiz kalması durumunun, andlaşmanın müzakeresi sırasında uzay faaliyetlerinin yalnızca devletler tarafından gerçekleştirilmesinden ileri geldiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda, hukuki boşluk, özel iktisaba cevaz vermek üzere bilinçli bir iradenin ürünü değil, şirketler gibi hükümet dışı kişilerin uzay faaliyetinde bulunacağının öngörülememesinden kaynaklanmaktadır.¹⁶⁴

Yine başka bir görüş, yasağın amacının uzay ve kaynaklarının mülkiyetini engellemek olduğu gözetilerek sadece maddi kaynakları kapsadığını, fikri mülkiyet hakları gibi manevi varlıkların yasak kapsamında olmadığını ileri sürmektedir.¹⁶⁵

Andlaşması ile görülen iktisap yasağının ötesine geçerek, özel kişilerin ve toprak altının da hiçbir suretle iktisaba konu olamayacağını öngörmektedir. Hükmün bu denli detaylı düzenlenmiş olması, Dış Uzay Andlaşmasındaki boşluklar dolayısıyla ortaya çıkan farklı görüşlerin burada geçerli olmasını engellemektedir. Bununla birlikte, Ay Anlaşması yalnızca 17 devletin taraf olduğu ve ağırlıklı olarak uzayda faaliyet gösteren devletlerce onaylanmamış bir andlaşma olduğu için, bu bölümde yer almamaktadır.

¹⁵⁹ md. 2. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁶⁰ Glenn Reynolds, Robert Merges, **Outer Space Problems of Law and Policy**, Westview Press, 1997, s. 78, Aktaran Leepuengtham, **op. cit.**, s. 17.

¹⁶¹ “Res nullius” kavramı, uluslararası hukukta, henüz hiçbir devletin egemenliğine girmemiş, sahiplenilmemiş veya kullanılmamış alanları ifade etmektedir. Bu tür alanlar, herhangi bir kişi veya devlet tarafından sahiplenilene kadar “sahipsiz” kabul edilir ve genellikle sahiplenme hakkı olan ilk taraf tarafından alınabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yong-Ok Park, “Res Communis versus Res Nullius: The International Legal, Political and Strategic Context”, **Journal of East and West Studies**, Vol: 5, Sayı: 1, 1976, ss. 77–97.

¹⁶² Leepuengtham, **op. cit.**, s. 18.

¹⁶³ Fabio Tronchetti, “The Non-Appropriation Principles as a Structural Norm of International Law: A New Way of Interpreting Article II of the Outer Space Treaty”, **Air and Space Law**, 2008, Vol: 33, Sayı: 3, ss. 277-305, ss. 280-281.

¹⁶⁴ Sourav Nath, Somdutta Bhattacharyya, “Property Rights on the Moon: The Principle of Non-Appropriation and the Exploitation of Natural Resources of Moon”, (http://iisl.tijdschriften.budh.nl/tijdschrift/iisl/2010/10%20Global%20Lunar%20Conference%20Beijing,%20China%20-%20IISL%20Session/IISL_2010_053_010_005.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025), s. 603.

¹⁶⁵ Leepuengtham, **op. cit.**, s. 19.

Yasak kapsamındaki bir diğer tartışma konusu, yasağın Ay ve diğer gök cisimlerinin kaynaklarının işletilmesine (*exploitation*) ilişkindir. Bu kapsamda bir görüş yasağın bu kaynakları da kapsadığını ileri sürse de, diğer görüş açık denizlerin de *res communis* olduğunu, serbestçe keşfedilebilmesi ve kullanılabilmesinin alandaki doğal kaynakların kullanımına hanel getirmediği gerekçesiyle, benzer durumun Ay ve diğer gök cisimleri için de uygulanabileceğini savunmaktadır.¹⁶⁶ Bu görüş kabul edildiği takdirde, kaynakların çıkarıldığı bölgeye ilişkin olarak iktisap ve egemenlik iddiası niteliğinde olmayacak şekilde kullanım ve sömürme mümkün olacaktır.¹⁶⁷ Öğretide ayrıca mineraller gibi tükenebilir ve kozmik ışınlar gibi tükenmez kaynaklar arasında ayrım yapılarak, ilki için bir yasak söz konusu olsa bile, tükenmez kaynakların sömürülmesinin bu kapsamda değerlendirilmemesi gerektiğine dair bir fikir bulunmaktadır.¹⁶⁸

Uzayın ticarileşmesinin önüne geçtiği gerekçesiyle bu yasağın topyekun kaldırılması önerisi getirilmişse de, devletlerin çoğunluğu aksi görüşte olduğundan bu öneri reddedilmiştir.¹⁶⁹ Zira yasağın kaldırılması durumunda çok yüksek ihtimalle birbiriyle çatışan mülkiyet iddiaları ortaya konacak ve bu iddiaların çözüme kavuşturulması için nihayetinde uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı ilkesine ters düşerek askeri yola başvurulması gündeme gelecektir.¹⁷⁰ Kuvvet kullanımının önüne geçildiği bir olasılıkta yine karmaşık durumlar söz konusu olacak; uzay *res communis* statüsünü kaybedecek, mülkiyet elde etme konusunda yarış başlayacak, mülkiyetin elde edildiği bir olasılıkta kaybedilmemesi ve başkasına geçmemesi için koruma amaçlı ek kaynak aktarımı gerekecektir.¹⁷¹ Bu durum, uzayın insanlığın ortak mirası olması ve eşitlik esasına dayalı olarak keşfedilip kullanılması ilkelerini de doğrudan etkileyecektir. Başka deyişle, uzaydan elde edilecek kazancı artırmaya yönelik yapılması düşünülen bu hamle, tam tersine var olan yararların da kaybına sebebiyet verebilecektir.

¹⁶⁶ Nath, Bhattacharyya, *op. cit.*, s. 608.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ Zachos A. Paliouras, "The Non-Appropriation Principle: The Grundnorm of International Space Law", *Leiden Journal of International Law*, 2013, ss. 37-54, s. 47.

¹⁶⁹ Leepuengtham, *op. cit.*, s. 19.

¹⁷⁰ Leslie I. Tennen, "Enterprise Rights and the Legal Regime for Exploitation of Outer Space Resources", *The University of the Pacific Law Review*, 2016, ss. 281-297, s. 289.

¹⁷¹ *Ibid.*

Yeni uzay faaliyetlerinden özellikle uzay madenciliğini yakından ilgilendiren bu yasağın kapsamına ilişkin sorular Dış Uzay Andlaşması kapsamında çözülememektedir. Ticari sebepler göz önünde bulundurulduğunda, bu tarz faaliyetlerin daha da yaygınlaşmasıyla ilkenin özel iktisaba cevaz verecek şekilde teamül hukuku kuralıyla değiştirilmesi mümkün olabilecektir. Yasağın yorumu ve kapsamı her ne yönde değişirse değişsin, uzay hukukunun var olan diğer ilkelerini ortadan kaldırmayacak bir çözüm bulunması önemlidir.¹⁷²

3. Barışçıl Amaçlarla Kullanma İlkesi

Dış Uzay Andlaşması uyarınca, Ay ve diğer gök cisimleri “*münhasıran barışçıl amaçlarla*” kullanılmalıdır.¹⁷³ Bu barışçıl amaçlarla kullanma ilkesi, uluslararası teamül hukuku¹⁷⁴ haline geldiğinden, andlaşmaya taraf olsun olmasın tüm devletler için bağlayıcıdır. Barışçıl amaçların nasıl tanımlanacağı konusunda uzlaşma bulunmamaktadır; özellikle kavramın askeri faaliyetlerin yasaklanması veya kısıtlanması anlamına gelip gelmediği hususunda tartışma vardır. Bununla birlikte, devletlerin uygulamaları gözetildiğinde askeri faaliyetlerin bir bütün olarak yasaklanmadığı, barışçıl amaçları ifadesiyle saldırgan askeri faaliyetlere yönelik bir kısıtlama getirildiği düşünülmektedir.¹⁷⁵ Bu noktada ABD’nin görüşü yol gösterici olabilir:

“Amerika Birleşik Devletleri’nin görüşüne göre, uzay sadece barışçıl yani saldırgan olmayan ve faydalı amaçlar için için kullanılmalıdır. Uzaydaki askeri faaliyetler meselesi, dünyadaki askeri faaliyetler meselesinden ayrı düşünülemez. Bu faaliyetleri her iki ortamda da ortadan kaldırmak için, yeterli güvenlik önlemleriyle genel ve tam silahsızlanma çabalarımızı sürdürmeliyiz. Bu başarılanı kadar, herhangi bir uzay faaliyetinin testi askeri veya askeri olmayan olup olmadığı değil, Birleşmiş Milletler Şartı ve

¹⁷² Abigail Pershing, “Interpreting the Outer Space Treaty’s Non-Appropriation Principle: Customary International Law from 1967 to Today”, **Yale Journal of International Law**, ss. 149-178, s. 178.

¹⁷³ md. 4. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁷⁴ Lonneke Peperkamp, “An Arms Race in Outer Space?”, **Atlantisch Perspektief**, Sayı:4, 2020, ss. 46-50, s. 47.

¹⁷⁵ **Ibid.**, s. 48.

uluslararası hukukun diğer yükümlülükleriyle tutarlı olup olmadığı olmalıdır.”¹⁷⁶

Nitekim, pratikte kullanılan birçok uzay sisteminin doğrudan kendisi zararlı olmamakla birlikte, istihbarat toplama, keşif, navigasyon, füze ve hava saldırılarının erken uyarısı veya askeri iletişim gibi farklı şekillerde askeri operasyonları desteklediği görülmektedir.¹⁷⁷ Dolayısıyla devlet uygulamaları gözetildiğinde, barışçıl amaçlarla kullanımın saldırgan veya düşmanca olmayan askeri faaliyete cevaz verir nitelikte olduğu söylenebilir.¹⁷⁸ Ancak, andlaşma kapsamında gök cisimleri üzerinde askeri üs, tesis veya tahkimatların kurulması, her türlü silahın denenmesi ve gök cisimleri üzerinde askeri manevralar yapılması yasaklanmıştır.¹⁷⁹ Bu yasakla birlikte düşünüldüğünde, kısmi bir askeri kısıtlama getirildiği söylenebilir.¹⁸⁰

Benzer şekilde, Dış Uzay Andlaşması ile, nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarını taşıyan cisimlerin dünya etrafındaki bir yörüngeye, gök cisimlerine veya herhangi bir şekilde uzaya yerleştirilmemesi taahhüt altına alınmıştır.¹⁸¹ Andlaşma bu haliyle bir kısıtlama getirirse de, nükleer silah ve kitle imha silahlarına ilişkin bir tanım içermemektedir. Nükleer silahlara ilişkin teknolojinin kapsamı bilindiğinden bu yönde bir belirsizlik olmasa da, kitle imha silahlarından ne anlaşılması gerektiği açık değildir.¹⁸² Bu belirsizliğin dar ve geniş yoruma yer verecek şekilde önemli bir esneklik sağladığı ve kavramın diğer hukuk kaynaklarına bakılarak anlamlandırılması gerektiği ileri sürülmüştür.¹⁸³ Bununla birlikte, kavramın “*nükleer veya biyolojik silaha benzer imha yeteneğine sahip silah*” tanımlandığı görülmüştür.¹⁸⁴ Andlaşma aynı zamanda nükleer silah ve kitle imha silahları dışında kalan geleneksel silah veya

¹⁷⁶ United Nations General Assembly, First Committee, Verbatim Record of the Twelve Hundred and Eighty-Ninth Meeting, 3 Aralık 1962, A/C.1/PV.1289, (https://www.unoosa.org/pdf/garecords/A_C1_PV1289E.pdf), Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

¹⁷⁷ Michael N. Schmitt, “International Law and Military Operations in Space”, **Max Planck Yearbook of United Nations Law**, 2006, ss. 89-125, s. 102.

¹⁷⁸ Alif Nurfakhri Muhammad, “Revisiting US-China Aggressive Use of Outer Space: A Comprehensive International Law Outlook Towards Military Activities in Outer Space”, **Indonesian Journal of International Law**, 2019, Vol: 16, Sayı:4, ss. 473-503, s. 477.

¹⁷⁹ md. 4. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁸⁰ Fabio Tronchetti, **Fundamentals of Space Law and Policy**, Springer, 2013, s.9.

¹⁸¹ md. 4. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁸² Laura Montgomery, “The Outer Space Treaty and Prohibited Military Space Activities”, **Nonproliferation Policy Education Center Occasional Paper 2304**, 2023, ss. 2-23, s. 7.

¹⁸³ Lyall, Larsen, **op. cit.**, s. 260.

¹⁸⁴ Montgomery, **op. cit.**, s. 7.

başka türlü askeri sistemler konusunda sessiz kalmaktadır. Bu sessizliğin, andlaşmanın müzakere edildiği dönemde devletlerin nükleer silahların geliştirilmesi ve test edilmesiyle ortaya çıkan radyoaktif tehlikelere odaklanmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.¹⁸⁵ Dolayısıyla, diğer silahlara yönelik apaçık bir yasaklamanın bulunmamasının bu tür silahlara izin verildiği anlamına gelip gelmediği belli değildir.¹⁸⁶ *Lotus*¹⁸⁷ davasındaki gerekçelendirmeden yola çıkarak, açıkça yasaklanmayan silahların kullanımına izin verileceği ileri sürülmüştür. Ancak başka bir görüş, *Lotus* prensibinin uzayın silahlanması konusunda ciddi sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle uzay hukukuna uygulanmayacağını savunmaktadır.¹⁸⁸

Ayrıca, yine andlaşma uyarınca uzayın keşif ve kullanılmasıyla ilgili faaliyetlerde BM Şartı da dahil olmak üzere uluslararası hukuka uygun davranılacaktır.¹⁸⁹ Dolayısıyla, BM Şartı'nın 2. maddesinde görülen kuvvet kullanma yasağı da dahil olmak üzere tüm uluslararası hukuk kuralları uzay için de geçerliliğini korumaktadır. Kızılhaç'ın da bildirdiğine göre, uzayda veya uzayla ilgili askeri operasyonlar için yasal bir boşluk söz konusu değildir; bu faaliyetler mevcut uluslararası hukuk, özellikle BM Şartı, Dış Uzay Antlaşması, insancıl hukuk ile düzenlenmektedir.¹⁹⁰ Nitekim, Uluslararası Adalet Divanı, *Nükleer Silahlar* danışma görüşünde silahlı çatışma hukukunun, “*tüm savaş biçimlerine ve tüm silah türlerine, geçmiştekilere, günümüzdekilere ve gelecektekilere uygulanan*” yapıda olduğunu bildirmiştir.¹⁹¹ Karar uyarınca insancıl hukuk herhangi bir savaşa ve silaha

¹⁸⁵ Lyall, Larsen, **op. cit.** s. 271.

¹⁸⁶ Anel Ferreira-Snyman, “Selected Legal Challenges Relating to The Military Use of Outer Space, with Specific Reference to Article IV of The Outer Space Treaty”, **Potchefstroom Electronic Law Journal**, Vol: 18, Sayı: 3, 2015, ss. 488-529, ss. 512-513.

¹⁸⁷ PCIJ, The Case of the S.S. “Lotus” (France v. Turkey), Judgment, Judgment No 9, PCIJ Series A No 10, 1927.

¹⁸⁸ Jinyuan Su, “Use of Outer Space for Peaceful Purposes: Non-militarization, Non-aggression and Prevention of Weaponization”, **Journal of Space Law**, 2010, ss. 253- 272, ss. 271-272.

¹⁸⁹ md.3. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁹⁰ International Committee of the Red Cross, Constraints under International Law on Military Operations in, or in Relation to, Outer Space during Armed Conflicts, Working paper submitted by the International Committee of the Red Cross to the open-ended working group on reducing space threats through norms, rules and principles of responsible behaviours, as convened under United Nations General Assembly Resolution 76/231, and to the Secretary-General of the United Nations in reply to General Assembly Resolution 76/230 on “Further practical measures for the prevention of an arms race in outer space”, (https://documents.unoda.org/wp-content/uploads/2022/05/ICRC-working-paper-on-the-constraints-under-international-law-on-military-space-operations_final_en.pdf, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

¹⁹¹ ICJ, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, p. 226, s. 37, § 86.

uygulanacağından, çatışmanın gerçekleştiği yerin veya aldığı biçim önemsizdir; bu hukukun uzaya uygulanmasını sınırlandırıcı bir durum bulunmamaktadır.¹⁹²

4. Uluslararası İşbirliği İlkesi

Uluslararası işbirliği ilkesine ilişkin olarak Dış Uzay Andlaşmasının 3. maddesi, taraf devletlerin uzay faaliyetlerini uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve uluslararası işbirliği ve anlayışın teşviki amacıyla yürütmelerini hüküm altına almaktadır. Yine andlaşmasının 9. maddesi, uzayın keşfi ve kullanılması esnasında taraf devletlerin işbirliği ve yardımlaşma ilkelerine uygun şekilde faaliyet göstermesini öngörmektedir.¹⁹³ İlk aşamada ilkenin bağlayıcı ve somut bir yükümlülük getirmekten ziyade, daha çok genel bir hedef olduğu söylenebilir. Düzenlenme bu haliyle BM Şartı ile öngörülen uluslararası sorunların çözümünde uluslararası işbirliği sağlanması amaç ve ilkesi¹⁹⁴ ve Genel Kurul tarafından kabul edilen Dostane İlişkiler ve İşbirliği Kurulmasına İlişkin Uluslararası Hukuk Prensipleri'nde yer alan *“milletlerarası barış ve güvenliği muhafaza etmek ve milletlerarası ekonomik istikrar ve gelişmeyi, milletlerin genel refahını ve milletlerarası işbirliğini bu farklılıklara dayanan ayırımlardan uzak bir şekilde ileriye götürmek için milletlerarası ilişkilerin çeşitli alanlarında işbirliği yapmak görev”*inin¹⁹⁵ uzay hukukundaki görünümü gibidir.

Aslında, uluslararası işbirliğinin üzerinde uzlaşmış bir tanım bulunmamaktadır. Kavramın tanımına herhangi bir andlaşmada veya yargı kararında da rastlanılmamaktadır.¹⁹⁶ Bununla birlikte, işbirliği ile tek bir devletin faaliyetleriyle ulaşılamayacak olan, devletlerin ortak şekilde başarmaya çabaladıkları, belirli bir amaca hizmet eden ve iki veya daha fazla devletin gönüllü ve koordineli olarak

¹⁹² Ryan M. Esparza, “Event Horizon: Examining Military and Weaponization Issues in Space by Utilizing the Outer Space Treaty and the law of Armed Conflict”, *Journal of Air Law and Commerce*, Vol: 83, Sayı:2, 2018, ss. 333-357, s. 343.

¹⁹³ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁹⁴ md.1. Charter of the United Nations, 26 Haziran 1945.

¹⁹⁵ United Nations General Assembly, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in accordance with the Charter of the United Nations Resolutions adopted by the General Assembly on 24 October 1970, A/RES/2526(XXV), 24 Ekim 1970, (<https://digitallibrary.un.org/record/202170>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

¹⁹⁶ Michael C. Mineiro, “Article IX's Principle of Due Regard and International Consultations: An Assessment in Light of the European Draft Space Code-of-Conduct”, 2010, (https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/iisl/2010/11%205th%20Eilene%20M%20Galloway%20Symposium%20On%20Critical%20Issues%20In%20Space%20Law,%20Washington,%20A%20DC,%20United%20States/IISL_2010_053_011_006.pdf, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

gerçekleştirdiği eylemlerin kastedildiği söylenebilir.¹⁹⁷ Nitekim, 9. maddede taraf devletlere yüklenen, uzayın kirlenmesi ve yeryüzünde meydana gelebilecek zararlı değişiklikleri önlemek ve bunun için uygun tedbirler alma ödevi, tekil olarak devletlerin çabalarıyla gerçekleştirilecek bir hedef değildir.¹⁹⁸ Aksine, bu yönde bir sonuç alınabilmesi için taraf devletlerin birlikte hareket etmesi elzem görünmektedir.

İşbirliği konusunda öngörülen yükümlülükler bununla sınırlı değildir; bu şekilde işbirliğine dair genel ilke ortaya konmakla birlikte, andlaşmanın daha spesifik şekilde işbirliği öngördüğü durumlar da bulunmaktadır. 9. madde uyarınca, bir taraf devletin faaliyeti esnasında diğer devletlerin faaliyetlerini zararlı biçimde engelleyeceğine ilişkin kuvvetli olasılığın bulunması halinde, ilgili faaliyetin yapılmasından önce getirilen istişare yükümlüğü bu niteliktedir.¹⁹⁹ Aynı doğrultuda, bir devletin, başka devletin faaliyetlerinden olumsuz etkileneceği yönünde inandırıcı sebebi varsa istişare talep etme hakkı bulunmaktadır. İstişare yükümlüğünün ortaya çıkması için üç koşul aranmaktadır: (i) uzayda yapılması planan bir faaliyet veya deney, (ii) bu planlanan faaliyet veya deneyin olası zararı bulunduğu dair inandırıcı sebep, (iii) diğer devletlerin uzayı barışçıl olarak keşif ve kullanımı faaliyetleri.²⁰⁰ Üçüncü koşul önemlidir; zira planlanan faaliyetten zarar görme olasılığı bulunan devlet uzayı barışçıl şekilde kullanmıyorsa, örneğin potansiyel zararı görecektir olan ilgili devletin nükleer silah taşıyan uzay cismi ise, yükümlülük ortadan kalkacaktır.²⁰¹

İşbirliğinin öngörüldüğü bir diğer durum, faaliyette bulunan devletin uzay cisimlerinin uçuşuna ilişkin diğer devletlere gözlem imkanı tanınmasıdır.²⁰² Ancak bu yükümlülük, gözlem taleplerinin eşitlik esasına uygun olarak değerlendirileceği ve şartların ilgili devletler arasında yapılacak anlaşmaya tabi olacağının öngörülmesi nedeniyle sınırlı bir mahiyettedir.²⁰³ Bir diğer maddede ise, yine işbirliğini teşvik

¹⁹⁷ Rudiger Wolfrum, "International Law of Development", **Encyclopedia of International Law**, Aktaran Mineiro, Article IX's..., **op. cit.**, s. 676.

¹⁹⁸ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

¹⁹⁹ **Ibid.**

²⁰⁰ Mineiro, Article IX's..., **op. cit.**, s. 678.

²⁰¹ Michael C. Mineiro, "FY-1C and USA-193 ASAT Intercepts: An Assessment of Legal Obligations under Article 9 of the Outer Space Treaty", **Journal of Space Law**, 2008, s. 338, Aktaran Mineiro, Article IX's..., **op. cit.**, s. 680.

²⁰² md. 10. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

²⁰³ Rudolf Dolzer, "International Co-operation in Outer Space", **Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht**, ss. 527-546, s. 535.

etmek için uzaydaki faaliyetlerin doğası, yürütülmesi, konumu, sonucuna ilişkin BM Genel Sekreteri, kamu ve bilimsel topluluğa bilgi verme yükümlülüğü düzenlenmektedir.²⁰⁴ Ancak bu yükümlülüğe de “mümkün ve kabil olduğu ölçüde” şeklinde bir sınırlama getirilmiştir. Ayrıca, açıkça zikredilmemekle birlikte ilke uzay istasyonları, tesisleri, ekipmanı, araçlarının diğer devletlere açık tutulma yükümlülüğü ile 12. maddede yer bulmaktadır.²⁰⁵ Fakat bu yükümlülük, karşılıklılık esasına dayanmaktadır.

Yine, açıkça işbirliği ilkesine gönderme yapılmamakla birlikte, andlaşmanın 5. maddesi uyarınca öngörülen astronotlara her türlü yardımı sağlama yükümlülüğü karşılıklı yardımlaşmanın somutlaşmış bir görünümüdür.²⁰⁶ Nitekim, bu yükümlülüğün hareketle akdedilen Kurtarma Andlaşmasının girişinde de uluslararası işbirliği ilkesine değinilmekte, 2. maddede ise açıkça arama kurtarma çalışmalarında akit devletlerin işbirliği yapma yükümlülüğüne yer verilmektedir.²⁰⁷

Bu noktada ayrıca bağlayıcı olmamakla birlikte, işbirliği yükümlülüğünün gelişmekte olan ülkeleri ilişkin bir görünümü içermesi açısından önem taşıyan 1996 tarihli Genel Kurul kararı²⁰⁸ zikredilmelidir. Kararda, uluslararası işbirliğinin ilgili ülkelerin özel ihtiyaçları ve hedefleri doğrultusunda uyarlanması ve özellikle gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelere teknik ve teknolojik bilgi aktarımı ile katkıda bulunulması gerektiği vurgulanmaktadır.²⁰⁹

Görüleceği üzere, hükümlerin formüle edilme biçimi ve kullanılan dil, devletlerin bu yöndeki yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmasına olanak tanımaktadır. Zira seçilen ifadeler belli bir derecede muğlaklık barındırmakta ve devletlere geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır.²¹⁰ Yine de, uluslararası arenada birlikte

²⁰⁴ md. 11. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

²⁰⁵ *Ibid.*, md. 12.

²⁰⁶ *Ibid.*, md. 5.

²⁰⁷ Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, 22 Nisan 1968.

²⁰⁸ United Nations General Assembly, The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries, A/RES/51/122, 13 Aralık 1996, (<https://digitallibrary.un.org/record/231739>), Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

²⁰⁹ *Ibid.*

²¹⁰ Dolzer, *op. cit.*, s. 536.

faaliyet göstermek ve barışçıl ilerleme kaydetmek yönünde ilke ve yükümlülöklere yer verilmesi uluslararası toplumun yararınadır.

5. Bütün İnsanlığa Tahsis Edilme İlkesi

Dış Uzay Andlaşmasının 1. maddesinde Ay ve gök cisimleri dahil olmak üzere uzayın keşfi ve kullanımının “*tüm insanlığa tahsis edildiğı*” ifade edilmektedir.²¹¹ Ay Anlaşmasının 11. maddesinde ise Ay ve doğal kaynaklarının “*insanlığın ortak mirası*” olduğunu belirtmektedir.²¹² Düzenlemeler doğal kaynakların eşitlik esasına dayalı olarak serbestçe erişilebilir olması hususunda birbirine oldukça benzese de, ortak miras kavramıyla, ilkinden farklı olarak sadece serbestçe erişim değil aynı zamanda bu erişimden elde edilen yararın, gelecek kuşaklar da dahil olmak üzere insanlıkla paylaşılması da kastedildiğı için iki ifadenin ayrı sonuçları olduğu düşünülmektedir.²¹³ Bu noktada insanlığın ortak mirası ilkesinin ancak Ay Anlaşmasına taraf olan devletler açısından bağlayıcı olduğu ve kapsamının dünya hariç, güneş sistemi içindeki gök cisimleri, Ay ve onun yörüngelerinden ibaret olduğu²¹⁴ vurgulanmalıdır. Dolayısıyla, ortak miras fikri sınırlı sayıdaki taraf devletlere ve uzayın sınırlı bir bölümünü ilgilendirmektedir; dünyanın etrafındaki yörüngeler ve daha geniş dış uzay, yani gezegenler arası, yıldızlar arası ve galaksiler arası uzay kapsam dışında kalmaktadır.²¹⁵ Fakat Dış Uzay Andlaşmasının düzenlediğı kavram, uzayın bir bölümüne ilişkin değil, keşfi ve kullanımına ilişkindir.²¹⁶ Bu anlamda kavramların uygulama alanı farklıdır; biri “uzaydaki belli bir yere” karşılık gelirken diğeri “uzayın kullanım şekline” yöneliktir. Bununla birlikte, hükümlerde yer alan prensiplerle tam olarak neyin kastedildiğı ve kapsamın ne olduğu tartışmalıdır.

²¹¹ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

²¹² Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 5 Aralık 1979.

²¹³ Leepuengtham, **op. cit.**, s. 21.

²¹⁴ Andlaşmanın 1. maddesi şu şekildedir:

“1. Bu Anlaşmanın Ay ile ilgili hükümleri, dünya dışında kalan ve herhangi bir özel hukuki kuralın bu gök cisimleri ile ilgili olarak yürürlüğe girmediğı sürece, güneş sistemi içindeki diğeri gök cisimlerine de uygulanacaktır.

2. Bu Anlaşma kapsamında, Ay’a yapılan atıflar, onun etrafındaki yörüngeleri veya ona doğru olan diğeri yolları da kapsayacaktır.

3. Bu Anlaşma, doğal yollarla Dünya yüzeyine ulaşan dünya dışı materyalleri kapsamaz.” Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 5 Aralık 1979.

²¹⁵ Virgiliu Pop, “Is Outer Space Proper the ‘Common Heritage of Mankind’?”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2016, ss. 239-246, s. 243.

²¹⁶ **Ibid.**

Bir görüşe göre Dış Uzay Andlaşmasının 1. maddesi uyarınca öngörülen ilke, hukuken ileri sürülebilir bir kavram olmaktan çok ahlaki bir yükümlülüktür; hükümde uzayın keşfinin ne şekilde tüm insanlığa fayda sağlayacağı veya bu faydanın nasıl paylaşılacağına ilişkin hiçbir açıklama bulunmamaktadır.²¹⁷ Bunun aksine, başka bir görüş, andlaşmanın akdedilmesinden önceki iki Genel Kurul kararına²¹⁸ atıf yaparak, kavramın teamül hukukunun bir parçasını oluşturduğu ve bağlayıcı bir yükümlülük teşkil ettiğine inanmaktadır.²¹⁹ Zira, bağlayıcı olmayan bu iki kararda yer alan prensibin andlaşmada yer alması, hükme bağlayıcılık atfetmek yönündeki iradede kaynaklanmaktadır.²²⁰

Ay Anlaşması ile öngörülen ilke devletler farklı yorumlanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler, kapsama dahil olan alan, “insanlığın ortak mirası” olduğu için buradan elde edilen yararın, sağlanan katkı oranına bakılmaksızın tüm insanlıkla eşit olarak paylaşılması gerektiğini savunmaktadır.²²¹ Bu yorum ekonomik veya başka türlü katkı sağlanmasa da, ilgili alanların kullanılmasından elde edilecek getiriden bu devletlerin de faydalanabilmesine olanak tanımaktadır.²²² Diğer taraftan, gelişmiş ülkeler kavramın bu şekilde yorumlanmaya müsait olmadığını, kastedilenin her devletin doğal kaynakları serbestçe kullanması olduğunu ve faaliyete katkıda bulunmayan tarafların elde edilecek yararda bir payı olmadığını ileri sürmektedir.²²³

²¹⁷ Fabio Tronchetti, **The Exploitation of Natural Resources of the Moon and Other Celestial Bodies**, Martinus Nijhoff, 2009, s. 24

²¹⁸ United Nations General Assembly, International co-operation in the peaceful uses of outer space, A/RES/1721(XVI), 20 Aralık 1961, (<https://digitallibrary.un.org/record/665195?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025); United Nations General Assembly, Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, 13 Aralık 1963, A/RES/1962(XVIII), (<https://digitallibrary.un.org/record/203965?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

²¹⁹ Tronchetti, *The Exploitation...*, **op. cit.**, s.

²²⁰ **Ibid.**

²²¹ Kemal Baslar, **The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law**, Marinus Nijhoff Publishers, 1998, s. 172, Aktaran Leepuengtham, **op. cit.**, s. 24.

²²² Leepuengtham, **op. cit.**, s. 24.

²²³ Carol R. Buxton, “Property in Outer Space: The Common Heritage of Mankind Principle vs. the First in Time, First in Right, Rule of Property”, **Journal of Air Law and Commerce**, ss. 689-707, ss. 692-693, Aktaran Leepuengtham, **op. cit.**, s. 25.

6. Sorumluluk İlkesi

1962’de BM Genel Kurulu kararıyla²²⁴ kabul edildiği, ardından Dış Uzay Andlaşmasının 6. maddesinde²²⁵ hüküm altına alındığı ve nihayetinde Sorumluluk Sözleşmesi²²⁶ ile detaylandırıldığı üzere, uzaya ilişkin temel ilkelere biri de uzay faaliyetlerinden doğan uluslararası sorumluluktur. Çalışmanın konusunu oluşturan bu husus, bir sonraki bölümde detaylıca inceleneceği için burada ayrıca açıklanmayacaktır. Ancak, sorumluluk tesisinin neden önemli olduğunu vurgulamak üzere bu kısımda (i) uzay emniyeti, (ii) uzay güvenliği ve (iii) uzayın sürdürülebilirliği kavramları açıklanmaya çalışılacaktır.

a. Uzay Emniyeti

Uzay emniyeti (*space safety*), uzaya ilişkin olağan faaliyetler sırasında olası risklere karşı korunması anlamına gelmektedir. Kavram, uzayda tasarım hatası, sistem arızası, doğal afet gibi istemsizce meydana gelen zararlı koşullardan kurtulmak, emin olmak, olarak tanımlanabilir.²²⁷ Bu tarz kazalar jeomanyetik fırtınalar gibi doğal olabileceği gibi, uzay çöprüyle çarpışma gibi insan yapımı nedenlerden de kaynaklanabilir.²²⁸ Uyduların düzgün çalışmasını sağlamak, operasyonel hataları gidermek, üretim kusurlarını düzeltmek gibi uzay cisminin kendisinden kaynaklanabilecek ve kazara meydana gelebilecek hasar risklerini azaltmak için alınacak önlemler bu kapsamdadır.²²⁹ Uzay emniyeti kapsamındaki insanlar, sistemler veya varlıklar üzerindeki olası zararlı etkileri “risk” olarak adlandırılmaktadır ve bu tür önlemlerle bunları gidermek veya azaltmak hedeflenmektedir.²³⁰ Uzay emniyetine ilişkin çalışmalar UBAKK tarafından yürütülmektedir. Nitekim, UBAKK’nin Uzay

²²⁴ United Nations General Assembly, Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, 13 Aralık 1963, A/RES/1962(XVIII), (<https://digitallibrary.un.org/record/203965?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

²²⁵ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

²²⁶ Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

²²⁷ Joe Pelton, Tommaso Sgobba, Maite Trujillo, “Space Safety”, K.-U. Schrogl (der.), **Handbook of Space Security**, Springer Nature, ss. 266-286, s. 266.

²²⁸ Sarah Erickson, Almudena Azcárate Ortega, “To Space Security and Beyond: Exploring Space Security, Safety, and Sustainability Governance and Implementation Efforts”, UNIDIR, 2023, <https://doi.org/10.37559/WMD/23/Space/06>, s. 14.

²²⁹ Laetitia Cesari, United Nations Institute for Disarmament Research, “What’s in a word? Notions of security and safety in the space context”, 2023, (https://unidir.org/whats-in-a-word-notions-of-security-and-safety-in-the-space-context/#_ftn2), Son Erişim Tarihi: 14.02.2025).

²³⁰ Erickson, Ortega, **op. cit.**, s. 14.

Çöpünün Azaltılması Yönergeleri, uzay çöpünün potansiyel zararları dolayısıyla meydana gelebilecek durumlardan kurtulmak ve uzay emniyetini tesis etmek için teknik tedbirler almanın önemini vurgulamaktadır.²³¹

b. Uzay Güvenliği

Uzay güvenliği (*space security*), uzay emniyetinden farklı olarak ulusal güvenlik ve askeri konulara ilişkindir, barış ve istikrarla bağlantılıdır. Uzay güvenliği başlığı altında, uzay cisimlerinin, harici veya yetkisiz aktörler tarafından gerçekleştirilen kasıtlı eylemlere karşı korunması yer almaktadır.²³² Uzay güvenliğine yönelik tehlikeler, “tehdit” olarak isimlendirilmektedir ve genellikle uzayın barışçıl kullanımına zarar verecek niteliktedir.²³³ Bu tehditleri algılamak üzere uzay durum farkındalığı ve uzay alanı farkındalığı adı verilen küresel araçlar kullanılsa da, aktörlerin farklı bakış açıları dolayısıyla tehdidin ne olduğunu belirlemek her zaman mümkün olamamaktadır.²³⁴ Uzay güvenliğine ilişkin konular genellikle Silahsızlanma Konferansı tarafından ele alınmaktadır.²³⁵

c. Uzayın Sürdürülebilirliği

Uzayın sürdürülebilirliği, uzay kaynaklarının gelecekteki varlığını tehlikeye atmadan ve devamlılığının sağlayacak şekilde kullanılmasını ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Kavram, uzay faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla, uzay çöplerinin yönetimi ve uzay ortamının korunması dahil olmak üzere, uzayın gelecek nesiller için erişilebilir ve kullanılabilir olmasını belirtmektedir. Uzayın emniyeti ve güvenliği de dahil olmak üzere, barışçıl amaçlarla kullanım, silahlanma yarışının engellenmesi, uzayda yaşanan çarpışmalar gibi konular da bir bütün olarak uzayın sürdürülebilirliği altında yer almaktadır. UBAKK, uzayın sürdürülebilirliğini “*uzay faaliyetlerinin gelecekte de sonsuza kadar sürdürülebilmesi ve uzayın barışçıl amaçlarla keşfi ve kullanımından elde edilen faydalara eşit erişim*

²³¹ Space Debris Mitigation Guidelines of the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, endorsed by the United Nations General Assembly in its Resolution 62/217 of 22 December 2007, (https://www.unoosa.org/pdf/publications/st_space_49E.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.02.2025).

²³² Laetitia Cesari, United Nations Institute for Disarmament Research, “What’s in a word? Notions of security and safety in the space context”, 2023, (https://unidir.org/whats-in-a-word-notions-of-security-and-safety-in-the-space-context/#_ftn2), Son Erişim Tarihi: 14.02.2025).

²³³ Erickson, Ortega, **op. cit.**, ss. 13-14.

²³⁴ **Ibid.**

²³⁵ **Ibid.**

hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi, mevcut nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması ve gelecek nesiller için uzay ortamının korunması” olarak tanımlamaktadır.²³⁶ Uzayın sürdürülebilirliği, sadece uzay hukukunu ilgilendirmemektedir; Genel Kurul tarafından da kabul edildiği üzere, uzayın sürdürülebilirliği aynı zamanda 17 sürdürülebilirlik hedefinin gerçekleştirilebilmesinin de önkoşulunu oluşturmaktadır.²³⁷ Zira, genel sürdürülebilirlik hedeflerinin yaklaşık yüzde kırkı, dünya gözlemi uyduları ve küresel navigasyon gibi uzay faaliyetlerinden doğrudan faydalanmaktadır.²³⁸ Ancak, özellikle (i) dünyanın yörüngesine ve ötesine fırlatılan uzay nesnelerinin sayısındaki artış, (ii) özel sektörün faaliyetlere artan katılımı ve (iii) hem kamusal hem özel aktörlerin derin uzayda ve gök cisimlerinde kalıcı bir insan varlığı kurma isteği, daha önce karşılaşılmamış zorluklar ortaya çıkarmaktadır.²³⁹ Konuya ilişkin olarak öne çıkan zorluklar özellikle uzay çöpü problemi, uzay trafiğinin yönetimi ve uzay kaynaklarının kullanımını ilgilendirmektedir.

Yörünge çöpü olarak da adlandırılan uzay çöpü, UBAKK tarafından “*dünya yörüngesinde bulunan veya atmosfere yeniden giren, işlevsel olmayan tüm insan yapımı nesneler, bunların parçaları ve unsurları*” olarak tanımlanmıştır.²⁴⁰ Artık kullanılmayan uydular, motorlar, fırlatmadan meydana gelen cisimler gibi pek çok farklı nesne bu kapsamda yer almaktadır ve bu cisimler neden oldukları yıkıcı etkiler dolayısıyla problemlili olan çarpışmalarla sonuçlanabilmektedir. Çarpışmalar yalnızca meydana getirdikleri yıkıcı etkiler nedeniyle değil aynı zamanda bu şekilde oluşan uzay çöpünün takip eden diğer çarpışmalarla daha fazla çöp üretmesi, yani belli bir noktaya ulaştıktan sonra kendi kendine üremesi durumu olarak bilinen Kessler sendromu²⁴¹ nedeniyle ayrıca sorunludur. Bununla birlikte, uzay çöpünün bulunduğu

²³⁶ Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Sixty-second session, 12–21 Haziran 2019, United Nations, A/74/20, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2019/a/a7420_0_html/V1906077.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

²³⁷ United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 25 October 2021, A/RES/76/3, 28 Ekim 2021, (<https://docs.un.org/en/A/RES/76/3>, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

²³⁸ United Nations Office for Outer Space Affairs, Our Common Agenda Policy brief 7: for all humanity – the future of outer space governance, A/77/CRP.1/Add.6, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2023/a77/a77crp_1add_6_0_html/our-common-agenda-policy-brief-outer-space-en.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

²³⁹ **Ibid.**

²⁴⁰ Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Fiftieth session, 6-15 Haziran 2007, United Nations, A/62/20, (https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_62_20E.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.02.2025).

²⁴¹ Donald J. Kessler, Nicholas L. Johnson, J.-C. Liou, Mark Matney, “The Kessler Syndrome: Implications to Future Space operations”, *Advances in the Astronautical Sciences*, 2010, ss. 47-61, s. 60.

konum özel önem taşımaktadır. Zira, deniz seviyesinin 700-900 km yukarısında bulunan uzay çöprü, uzayın keşif ve kullanımını olumsuz etkilemektedir.²⁴²

Bununla birlikte, ITU tarafından, “*radıyofrekans aralıkları ve ilişkili uydu yörünge kaynakları akılcı, verimli ve ekonomik kullanılması gereken, sınırlı doğal kaynaklar*”²⁴³ olarak değerlendirilen yörünge pozisyonları için talep giderek artmaktadır. Bu durum, hem kaynakların kıtlığı nedeniyle hem de bu sayede faaliyet gösteren uyduların uzaya giriş çıkışları dolayısıyla uzay trafiğini ilgilendirdiğinden uzayın sürdürülebilirliği ile bağlantılıdır. Uzayın ticarileşmesiyle giderek artan uzay cisimlerinin fırlatılması ve yeniden dünyaya dönüşü dahil olmak üzere uzay trafiğinin, çarpışma ve başka türlü kazaların önüne geçecek şekilde yönetilmesi gerekmektedir.²⁴⁴ Fakat, bu yönde bir uluslararası hukuk kuralı bulunmadığı için, olası bir kaza durumunda devlet veya hükümet dışı kuruluş tarafından çiğnenen veya ihlal edilen bir kural da yoktur.²⁴⁵ Şu halde sorumluluk tesisi mümkün görünmemektedir. Bu da, uzay trafiği ve çöprü sorununu, sadece uzayın sürdürülebilirliğini etkilemeleri sebebiyle dolaylı olarak değil, doğrudan uluslararası sorumlulukla ilişkili kılmaktadır.

Sürdürülebilirlikle doğrudan ilişkili bir diğer husus, uzay kaynaklarının kullanımıdır. Uzay kaynakları güneş enerjisi, yörünge yuvaları, radyo spektrumundan, hidrojen, helyum, karbon, nitrojen, rodyum, kobalt gibi nadir elementlere kadar birçok farklı varlığı barındırmaktadır. Yeni uzay döneminde özellikle uzay madenciliği gibi faaliyetlerin yaygınlaşması, bu kaynakların nasıl yönetileceği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere, mevcut uluslararası hukuk çerçevesinde konuyu doğrudan ele alan bir düzenleme olmadığından, iktisap yasağı gibi ilkeler çerçevesinde uygulanacak kurallar belirlenmeye çalışılmaktadır. Fakat, uzaydaki kaynakların kullanımını ilgilendiren faaliyetlere yönelik olarak mevcut uluslararası hukukun yetersiz veya eski kaldığı ve ihtiyaçlara cevap veremediği

²⁴² Irina Chernykh, “International Legal Aspects on Sustainable Development of Outer Space Activities: Combine Safety and Effectiveness in the Long-Term”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2018, ss. 581-596, ss. 582.

²⁴³ International Telecommunication Union, Collection of the basic texts adopted by the Plenipotentiary Conference, 2023 (<https://search.itu.int/history/HistoryDigitalCollectionDocLibrary/5.23.61.en.100.pdf>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

²⁴⁴ Balázs Bartóki-Gönczy, Mónika Ganczer, Gábor Sulyok, “Space sustainability: Current regulatory challenges”, **Hungarian Journal of Legal Studies**, 2024, ss. 260-281, s. 263.

²⁴⁵ Chernykh, **op. cit.**, ss. 585-586.

düşünülmektedir.²⁴⁶ Bu durum özellikle tüketilebilir kaynakların kullanımında problem olmaktadır; yalnızca gelecek nesillerin uzayı kullanması değil aynı zamanda günümüzde, ilgili faaliyette yer almayan diğer devlet ve kişilerin de durumdan etkilenmesi söz konusudur. Hatta, uzay kaynakları için kontrolsüz rekabet, tekellerin ortaya çıkmasına, emperyalist veya neo-sömürgeci eğilimlerin canlanmasına, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin artmasına yol açabilir.²⁴⁷ Bu noktada, hem mevcut nesillerin ihtiyaçları hem de gelecek nesillerin erişimi kısıtlamayacak, yani uzayı sürdürülebilir kılacak şekilde kaynaklara erişim ve kullanıma ilişkin düzenleme ihtiyacı vardır.

BMÜİÖ, devletlerin hükümet veya hükümet dışı kuruluşların uzay faaliyetlerinden doğan uluslararası sorumluluğunu göz önünde tutarak, uzayın sürdürülebilirliği ve uzay faaliyetlerinin emniyetli biçimde yürütülebilmesi amacına hizmet edecek şekilde ulusal düzeyde yasal çerçeve oluşturmasını, gözden geçirmesini ve değiştirmesini önermektedir.²⁴⁸

²⁴⁶ Bartóki-Gönczy, Ganczer, Sulyok, **op. cit.**, s. 274.

²⁴⁷ **Ibid.**

²⁴⁸ United Nations Office for Outer Space Affairs, Guidelines for the Long-term Sustainability of Outer Space Activities of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, ST/SPACE/79, 7 Haziran 2021, (https://www.unoosa.org/documents/pdf/PromotingSpaceSustainability/Publication_Final_English_June2021.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

II. YENİ UZAY FAALİYETLERİNDEN DOĞAN SORUMLULUK REJİMİ

A. Mevcut Sorumluluk Rejimi

1. Sorumluluk Rejimine Giriş

*“Bir devletin, kaynağı ne olursa olsun, herhangi bir yükümlülüğünü ihlali, sorumluluk ve dolayısıyla onarım yükümlülüğü doğurur.”*²⁴⁹ Yükümlülük ihlalinin sorumluluk doğuracağı, yani genel anlamda sorumluluk ilkesi, *“uluslararası hukukun genel ilkelerden biri olduğu kadar, genel hukuk anlayışının da bir sonucudur”*²⁵⁰. Uzay hukukunda sorumluluğun özel olarak düzenlenmesine yönelik ilk adım, UBAKK’nin raporu²⁵¹ üzerine 1962’de Genel Kurul tarafından atılmış; UBAKK’nin uzay aracı kazaları için sorumluluk konusundaki çalışmalarını acilen sürdürmeye devam etmesini istenmiştir²⁵². Takip eden yıl Genel Kurulun kabul ettiği Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanımına İlişkin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Beyanı, uzaya ilişkin temel ilkeler arasında sorumluluğa da yer verilmiştir.²⁵³ Beyanın sorumluluğuna ilişkin kısmı, neredeyse hiç değiştirilmeksizin daha sonra akdedilen Dış Uzay Andlaşması²⁵⁴ ile bağlayıcı hale gelmiştir.

²⁴⁹ Case concerning the difference between New Zealand and France concerning the interpretation or application of two agreements, concluded on 9 July 1986 between the two States and which related to the problems arising from the Rainbow Warrior Affair, Reports of International Arbitral Awards, 30 Nisan 1990, Vol: XX, ss. 215-284, s. 251, paragraf 75.

²⁵⁰ Permanent Court of International Justice, Case Concerning the Factory at Chorzow, 13 Eylül 1928, s. 29.

²⁵¹ Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Seventeenth session, 27 Eylül 1962, United Nations, A/5181, (<https://docs.un.org/en/A/5181>, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

²⁵² United Nations General Assembly, International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space, A/RES/1802(XVII), 14 Aralık 1962, (<https://digitallibrary.un.org/record/204272?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

²⁵³ United Nations General Assembly, Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, A/RES/1962(XVIII), 13 Aralık 1963, (<https://digitallibrary.un.org/record/203965?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

²⁵⁴ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

Andlaşmanın 6. maddesi, genel olarak devletlerin, Ay ve diğer gök cisimleri dahil olmak üzere uzaya ilişkin ulusal faaliyetlerinden²⁵⁵ sorumlu tutulacağı, 7. madde uzaya fırlatılan cisimlerin verdiği zararlara ilişkin yükümlü olacağı düzenlemektedir.²⁵⁶ Başka deyişle, andlaşma ile sorumluluğa ilişkin genel prensipler ortaya konmaktadır. Fakat, uzaya ilişkin faaliyetlerin genel olarak tehlikeli yapısı ve potansiyel yıkıcı etkileri, bu genel çerçevesi belirlenmiş ilkenin daha kesin biçimde düzenlenmesini gerekli kılmıştır.²⁵⁷ Bu çerçevede, bu andlaşma ile temeli atılan sorumluluk hükümleri 1972’de yeni bir andlaşma, Sorumluluk Sözleşmesi²⁵⁸ ile detaylandırılmıştır.

Uzay hukukunda sorumluluk rejimi bu temel iki andlaşma çerçevesinde tesis edilmektedir. Bu sözleşmelerin geliştirilebilir yönleri bulunsa da, hükümler ilk hallerini korumaktadır; herhangi bir değişikliğe veya güncellemeye konu olmamıştır. Andlaşmalar, akdedildikleri dönemde, uzayın ticarileşmesi, özel sektörün uzay faaliyetlerine katılımı gibi durumlar söz konusu olmadığından, belgeler ile devletlerin uzay faaliyetlerinin düzenlenmesi ve uzayın fetih, savaş gibi konular için kullanılmasının engellenmesi²⁵⁹ hedeflenmiştir.²⁶⁰ Dolayısıyla, andlaşmalar akdedildikleri dönem olan Soğuk Savaş’ın izlerini taşımaktadır. Andlaşmalarda

²⁵⁵ Burada bahsi geçen “ulusal faaliyetlerin”, sadece resmi olarak devlet faaliyetlerini kastetmediği düşünülmektedir. Ulusal faaliyetlerin, ulusla ve dolayısıyla devletle bağının olması aranmaktadır. Ancak bu, sadece ve sadece devlet faaliyetlerinin kapsamda yer aldığı anlamına gelmemektedir. Maddede açıkça ifade edildiği üzere, hükümet veya hükümet dışı kuruluş aracılığıyla yürütülen faaliyetler, bu anlamda ulusal faaliyet olarak nitelendirilmektedir. Bu kapsamda üç farklı hal söz konusu olabilir. Bunlardan ilki, bir devletin topraklarında, hükümet veya hükümet dışı kuruluşlar tarafından yapılan tüm uzay faaliyetleridir. İkinci halde, devletin bayrağını taşıyan gemiler, uçaklar veya uzay araçlarında veya bunlar aracılığıyla yapılan faaliyetleri kapsamaktadır. Son olarak, faaliyetlerin nerede gerçekleştiğine ve gerçek veya tüzel kişi olduğuna bakılmaksızın bir devletin vatandaşlarının yaptığı tüm uzay faaliyetleri ulusal faaliyet sayılmaktadır. Dolayısıyla önemli olan, devletin etkin yargı yetkisinin olmasıdır. Bin Cheng, “Article VI of the 1967 Space Treaty Revisited: ‘International Responsibility’, ‘National Activities’, and ‘The Appropriate State’”, *Journal of Space Law*, Vol:26, Sayı: 1, 1998, ss. 7-32, ss. 20-25.

²⁵⁶ *Ibid.*

²⁵⁷ Lyall, Larsen, *op. cit.*, s. 86.

²⁵⁸ Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

²⁵⁹ Aslında andlaşmanın müzakereleri sırasında ABD özel sektörü de kapsayacak şekilde bir düzenleme yapmak istediysede, Sovyetler Birliği kapsamı devletlerle sınırlı tutmak istemiştir. Andlaşmanın 6. maddesinde bu iki görüşün uzlaşmasının bir sonucu olarak, devletlerin hükümet dışı kuruluşların faaliyetlerinden doğrudan sorumlu olmasına yönelik düzenlemeye yer verilmiştir. Bkz. Cheng, Article VI..., *op. cit.*, s. 14.

²⁶⁰ Kayser, *op. cit.* s. 23.

değişiklik yapılması Genel Kurul tarafından değerlendirilmişse de²⁶¹, herhangi bir revizyonda bulunulmamıştır. Bununla birlikte, andlaşmaların yeniden tartışmaya açıldığı bir olasılıkta, fikir birliğinin sağlanarak bir sonuca ulaşılması mümkün görünmemektedir.²⁶² Bu nedenle, yeni uzay faaliyetlerinin söz konusu olduğu bu dönemde de sorumluluğa ilişkin kurallar bu andlaşmalar çerçevesinde belirlenmektedir.

2. Sorumluluk ve Yükümlülük Kavramları

Dış Uzay Andlaşması, uzay faaliyetlerine ilişkin sorumluluk rejiminin genel çerçevesini tesis ederken, 6. maddede, “*responsibility*” 7. maddede “*liability*” kavramlarını kullanmıştır.²⁶³ Uluslararası Hukuk Komisyonu, bu iki kavramı birbirinden ayırmak için “*uluslararası hukuk tarafından yasaklanmayan faaliyetler*” kriterini kullanmaktadır.²⁶⁴ “*Komisyon, yalnızca uluslararası haksız fiillerden kaynaklanan sorumluluk sorularının değil, aynı zamanda belirli yasal faaliyetlerden, özellikle de doğaları gereği belirli riskler taşıyanlardan kaynaklanan zararlı sonuçları telafi etme yükümlülüğüyle ilgili soruların da önemini açıkça kabul etmektedir.*”²⁶⁵ Bu kabul, dil bilimi açısından birbirinden farkı bulunmayan kavramların farklı hukuki durumlar için kullanılmasıyla sonuçlanmıştır; *responsibility* hukuka aykırı fiillerden doğan sorumluluğu ifade ederken, *liability* hukuka uygun faaliyetlerin zararlı sonuçlarından doğan sorumluluk anlamına gelmektedir.²⁶⁶ Komisyon, hukuka aykırı bir fiilin bulunmadığı durumlarda meydana gelen zarardan sorumluluk *liability* ve hukuka aykırı fiilden sorumluluk hallerinin kesişebileceğini belirtmiştir.²⁶⁷ Bu

²⁶¹ United Nations General Assembly, Question of the review of the Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, A/RES/37/91, 10 Aralık 1982, (<https://docs.un.org/en/A/RES/37/91>, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

²⁶² Lyall, Larsen, **op. cit.**, s. 86.

²⁶³ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

²⁶⁴ International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-third session, Volume II, Part Two, 2001, A/CN.4/SER.A/2001/Add.1, (https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2001_v2_p2.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.02.2025), s. 150, paragraf 6.

²⁶⁵ International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Report of the Commission to the General Assembly on the work of its twenty-ninth session, 1977, Volume II, Part Two, 1977, A/CN.4/SER.A/1977/Add.1, (https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1977_v2_p2.pdf, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025), s. 6, paragraf 17.

²⁶⁶ Pierre d’Argent, “Responsibility or Liability: Is It Really That Simple?”, Samantha Besson (der.) **Theories of International Responsibility Law**, Cambridge University Press, 2022, ss. 209-228, s. 212.

²⁶⁷ International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Report of the Commission to the General Assembly on the work of its

kesişimi açıklamak üzere, eylemler (*acts*) ve faaliyetler (*activities*) arasında ayrım yapılmıştır. Eylemler, bir ihlali içeren fiil veya ihmalleri ifade ederken, faaliyetler daha geniş kapsamlıdır; kendi başına yanlış veya yasaklanmış olmasa da, haksız fiil (*wrongful conduct*) teşkil edebilir.²⁶⁸ Başka deyişle uzay faaliyetleri doğrudan yasaklanmamıştır, ancak bunların sonucunda uluslararası yükümlülükler ihlal edilebilir ve haksız fiil meydana gelebilir. Nitekim, yine Komisyon tarafından kabul edilen 2001 tarihli Devletlerin Uluslararası Haksız Fiillerinden Kaynaklanan Sorumluluğunu Düzenleyen Maddeler Metninin yorumlarında, Sorumluluk Sözleşmesinde öngörülen rejimin, hem *lex specialis*²⁶⁹ teşkil ettiği, hem de uluslararası hukuka uygun faaliyetleri ilgilendirdiği, yani *liability* doğurduğu gerekçesiyle maddeler kapsamında öngörülen uluslararası sorumluluktan ayırdığı belirtilmiştir.²⁷⁰

Bu kavramların her ikisi de Türkçeye “sorumluluk” olarak çevrilmekteyse de, olası bir anlam kargaşasının önüne geçmek üzere bu çalışmada *responsibility* için “sorumluluk”, *liability* için “yükümlülük” karşılıkları benimsenecektir.²⁷¹ Bu iki kavramın ne anlama geldiği şu şekilde açıklanmaktadır:

“Sorumluluk esas olarak hesap verilebilirlik; kişinin eylem ve ihmallerine, bunların ahlaki, hukuki, dini, siyasi ya da başka herhangi bir normlar sistemine uygun olmasına ve aynı zamanda yararlı ya da zararlı sonuçlarına yönelik hesap verilebilirlik anlamına gelir. Hukukta, özellikle bir kişinin hukuki yükümlülüklerine uygunluk ve bunların ihlalleri için geçerlidir. (...) Sorumluluk kavramı ve bir yükümlülüğün ihlali, özellikle herhangi bir zarara

fifty-third session, Volume II, Part One, 2000, A/CN.4/SER.A/2000/Add.1, (https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2000_v2_p1.pdf, Son Erişim Tarihi: 16.02.2025), s. 121, paragraf 127.

²⁶⁸ *Ibid.*, paragraf 128-129.

²⁶⁹ 2001 metninin 55. maddesi, maddelerin *lex specialis* teşkil eden durumlarda, yani “uluslararası bir hukuka aykırı eylemin varlığına ilişkin koşulların veya bir Devletin uluslararası sorumluluğunun içeriğinin veya uygulanmasının uluslararası hukukun özel kurallarıyla düzenlendiği durumlarda ve ölçüde” uygulanmayacağını belirtmiştir. International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-third session, Volume II, Part Two, 2001, A/CN.4/SER.A/2001/Add.1, (https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2001_v2_p2.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.02.2025), s. 140.

²⁷⁰ *Ibid.*, s. 125, paragraf 5.

²⁷¹ Benimsenen bu terminolojiye rağmen İngilizce adı *Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects* olan andlaşmanın Türkçe karşılığı olarak Sorumluluk Sözleşmesi ifadesinin kullanılmasının amacı ilgili andlaşmayı uygun bulma kanunu ile terminolojik farklılığın önüne geçmektir. Bkz. 5150 Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslar Arası Sorumluluk Hakkında Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 04/05/2004, (https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanun_ss.durumu?kanun_no=5150, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

*neden olunmadığında, mutlaka tazminat ödenmesini gerektirmez. Örneğin, 1967 Dış Uzay Andlaşmasının 6. maddesi uyarınca, bir taraf devletin, uzay faaliyetlerini yürüten hükümet dışı kuruluşları yetkilendirme ve sürekli denetim altında tutma yükümlülüğünü yerine getirmemesi ve bundan diğer taraf Devletlere veya vatandaşlarına herhangi bir zarar gelmemesi halinde durum böyledir. Yükümlülük terimi genellikle, hukuki bir yükümlülüğün ihlalinin sonuçlarına katlanma ödevini, özellikle neden olunan herhangi bir zararı tazmin etme yükümlülüğünü ifade etmek için kullanılır (...)*²⁷²

Birbirine oldukça yakın anlamları olan kavramların kimi durumlarda birbirini içine geçmektedir; iki terimden hangisi kullanılırsa kullanılsın benzer bir sonuca varılmaktadır. *Charzow Factory* kararında ifade edildiği üzere, “*bir taahhüdün ihlalinin uygun bir biçimde onarım yapma yükümlülüğünü içermesi uluslararası hukukun bir ilkesidir. Bu nedenle onarım, bir andlaşmanın uygulanmamasının vazgeçilmez bir tamamlayıcısıdır.*”²⁷³ Uzay faaliyetleri sonucunda meydana gelen zarardan sorumluluk doğacağı ve çoğu halde zarara yol açan devletin neden olduğu zararı tazmin etmesi gerekeceğinden²⁷⁴ kavramlar arası fark silikleşmektedir. Nitekim söz konusu bu ayırım andlaşmanın yalnızca İngilizce versiyonunda bulunmaktadır. Andlaşmanın 17. maddesi uyarınca aynı derecede geçerli olan Fransızca, İspanyolca, Rusça ve Çince versiyonlarında tek bir sözcük tercih edilmiş, farklı kavramlara yer verilmemiştir.²⁷⁵

3. Sorumluluğun Tarafları

a. Devletler

Sorumluluğun temeli, takip eden andlaşmalar çerçevesindeki düzenlemelerin çıkış noktası Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanımına İlişkin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Beyanı’dır²⁷⁶. İsmiyle müsemma bu beyan, devletlerin

²⁷² Cheng, Article VI..., **op. cit.**, ss. 7-32,

²⁷³ PCIJ, Case Concerning the Factory at Chorzow, (Germany v. Poland), Judgment, Judgment No 13, PCIJ Series A No 10, 13 Eylül 1928, s. 29.

²⁷⁴ Kayser, **op. cit.**, s. 292; Ricky J. Lee, “State Responsibility and Liability for Compliance with International Space Law”, **Law and Regulation of Commercial Mining of Minerals in Outer Space**, Springer Dordrecht, 2012, ss. 95-151, s. 129.

²⁷⁵ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

²⁷⁶ United Nations General Assembly, Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, A/RES/1962(XVIII), 13 Aralık 1963, (<https://digitallibrary.un.org/record/203965?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

faaliyetlerinden dolayı uluslararası olarak sorumlu olduklarını belirtmektedir.²⁷⁷ Dış Uzay Andlaşması, beyanda yer alan hükümleri neredeyse kelimesi kelimesine tekrarladığından, iki düzenleme arasındaki tek fark bağlayıcılık açısından dır. Bununla birlikte, andlaşmanın özellikle devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin olan kısmı, genel uluslararası hukuk kapsamındaki devlet sorumluluğunun uzay hukukuna uyarlaması olduğundan, bu hükümlerin teamül hukuku haline geldiğini savunan bir görüş de bulunmaktadır.²⁷⁸

Andlaşma devletlerin uluslararası sorumluluğunu şu şekilde düzenlemektedir: “*Taraf devletler, hükümet kuruluşları veya hükümet dışı kuruluşlar tarafından Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere uzayda yürütülen ulusal faaliyetlerden ve ulusal faaliyetlerin bu andlaşmada belirtilen ilkelere uygun olarak yürütülmesini sağlamaktan uluslararası olarak sorumludurlar.*”²⁷⁹ Dolayısıyla, devletlerin fırlatan olup olmadığına bakılmaksızın uluslararası hukuk açısından ulusal faaliyetlerden sorumlu olduğu ortaya konmuştur. Bununla birlikte, yükümlülük konusunda daha spesifik bir düzenleme vardır: “*Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere uzaya bir cisim fırlatan veya fırlattıran her taraf devlet ve cismin topraklarından veya tesislerinden fırlatıldığı her taraf devlet, bu cismin veya bileşen parçalarının yeryüzünde, hava sahasında veya uzayda yabancı bir devlete veya onun gerçek ya da tüzel kişilerine verilen zarardan uluslararası olarak yükümlüdür.*”²⁸⁰ Tescile ilişkin maddeyle²⁸¹ birlikte okunduğunda, cismi fırlattığı veya fırlattırdığı için tescil eden devletin yükümlülüğü doğacaktır. Bununla birlikte, yine maddenin düzenleniş biçimi, topraklar ve tesislere gönderme yaptığından, fırlatmanın gerçekleştirildiği yerin yükümlülüğün belirlenmesinde önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak fırlattıran (*procures the launching*) ifadesiyle neyin kastedildiği tam olarak belli değildir. Bu ifadenin kendi başına fırlatma yapamayan ve diğer devletlerin fırlatma kapasitelerinden faydalanan devletlere bir ölçüde yükümlü olabilmesi için getirildiği düşünülmektedir.²⁸² Buna paralel olarak öğretide bir görüş,

²⁷⁷ **Ibid.**

²⁷⁸ Kayser, **op. cit.**, s. 35.

²⁷⁹ md. 6. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

²⁸⁰ md. 7, **Ibid.**

²⁸¹ 8. madde şu şekildedir: “*Uzaya fırlatılan bir cismin kayıtlı olduğu taraf devlet, uzayda veya bir gök cisminde bulunduğu süre boyunca söz konusu cisim ve üzerindeki personel üzerinde yargı yetkisini ve denetimi elinde tutar.*” **Ibid.**

²⁸² Armel Kerrest, “The concept of the ‘launching State’ in commercial launch ventures”, Jan Wouters, Philip De Man, Rik Hansen (der.), **Commercial Uses of Space and Space Tourism**, ss. 3-18, s. 5.

fırlattıran devletin, bir uzay cisminin fırlatılması siparişini veren devlet olduğunu savunmaktadır.²⁸³

Sorumluluk Sözleşmesi, devletlerin yükümlülüğüne ilişkin daha detaylı hükümler içermektedir. Sözleşme kapsamında devletlerin hem bireysel yükümlülük hem de birlikte hareket ettiklerinde müşterek ve müteselsil yükümlülük ele alınmaktadır. Bireysel yükümlülüğün esaslarını ortaya koyan sözleşmenin 2.²⁸⁴ ve 3.²⁸⁵ maddesi, fırlatan devletin yükümlü olacağını öngörmektedir. Fırlatan devlet ise, sözleşmenin 1. maddesinde tanımlanmaktadır: (i) bir uzay cismini fırlatan veya fırlattıran devlet, (ii) bir uzay cisminin topraklarından veya tesisinden fırlatıldığı bir devlet.²⁸⁶ Bu tanımdan hareketle, dört farklı fırlatan devlet söz konusu olabilir: (i) uzay cismini fırlatan devlet, (ii) uzay cismini fırlattıran (*procures*) devlet, (iii) uzay cisminin topraklarından fırlatıldığı devlet, (iv) uzay cisminin tesisinden fırlatıldığı devlet. Tanıma uymadığını ve dolayısıyla yükümlülük için gereken kriteri karşılamadığını göstermek konusunda ispat yükü devlettedir. Örneğin, anahtar teslim uydu sözleşmeleri veya transponder kiralama gibi durumlarda, devlet yalnızca halihazırda yörüngede bulunan uydunun mülkiyetini edindiğini veya bu uydu için operasyonel hizmet aldığını yani fırlatmayı finanse veya organize ettirmediğini vurgulayabilir.²⁸⁷

Sözleşme kapsamında ayrıca müşterek ve müteselsil yükümlülüğe yol açan haller de düzenlenmiştir. Bu durumlardan ilki, 4. maddede hüküm altına alınmıştır:

“1. Yeryüzünden başka bir yerde, bir fırlatan devletin uzay cismine veya bu uzay cismindeki kişilere veya mallara, başka bir fırlatan devletin uzay cismi tarafından zarar verilmesi ve bu zarar nedeniyle üçüncü bir devlete veya onun gerçek veya tüzel kişilerine zarar verilmesi halinde, ilk iki devlet, aşağıda belirtilen ölçüde, üçüncü devlete karşı müştereken ve müteselsilen yükümlü olacaktır:

²⁸³ Lesley Jane Smith, Armel Kerrest, “Article I (Definitions) LIAB”, Stephan Hobe, Bernhard Schmidt-Tedd, Kai-Uwe Schrogl (der.) **II Cologne Commentary on Space Law**, 2013, s. 105.

²⁸⁴ “Fırlatan devlet, kendi uzay cisminin yeryüzünde veya uçuş halindeki uçaklarda neden olduğu hasar için tazminat ödemekle mutlak olarak yükümlüdür.” Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

²⁸⁵ “Yeryüzünden başka bir yerde, bir fırlatan devletin uzay cismine veya uzay cismi içinde bulunan kişilere veya mallara, başka bir fırlatan devletin uzay cismi tarafından verilen zararlarda, zarar veren uzay cismini fırlatan devlet, zarar ancak kendisinin ve hareketlerinden sorumlu olduğu kişilerin kusurundan kaynaklanmışsa yükümlü olur.” **Ibid.**

²⁸⁶ **Ibid.**

²⁸⁷ Kayser, **op. cit.**, s. 36.

- a) Zarar, üçüncü devlete yeryüzünde veya uçuş halindeki uçağa verilmişse, üçüncü devlete karşı yükümlülük mutlaklır;
- b) Zarar, üçüncü devletin uzay cisminde veya bu uzay cismindeki kişilere veya mallara, yeryüzü dışında bir yerde verilmişse, bu iki devletin üçüncü devlete karşı yükümlülükleri, ilk iki devletten her birinin veya her birinin hareketlerinden sorumlu oldukları kişilerin kusuruna dayanır.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında belirtilen müşterek ve müteselsil yükümlülüğün öngörüldüğü tüm durumlarda, zararın tazmini yükümlülüğü, kusurlu oldukları ölçüde ilk iki devlet arasında paylaşılır; bu devletlerden her birinin kusurunun ne kadar olduğu belirlenemezse, tazminat yükümlülüğü aralarında eşit olarak paylaşılır. Bu tür bir paylaşım, üçüncü devletin, müştereken ve müteselsilen yükümlü olan fırlatan devletlerden herhangi birinden veya hepsinden bu sözleşme uyarınca ödenmesi gereken tüm tazminatı talep etme hakkına halel getirmez.”²⁸⁸

Kusurun belirlenip belirlenmediğine bakılmaksızın zarar gören üçüncü devlete fırlatan her iki devlete veya bunlardan birine karşı tazminat talebinde bulunma hakkı verilmesi, yani seçme hakkı tanınması, üçüncü devletin zararının tazmin edilme ihtimalini artırmaktadır; böylece hangi devletten daha etkin bir şekilde giderim talep edilebilecekse o seçilecektir. ²⁸⁹

Müşterek ve müteselsil yükümlülüğün öngörüldüğü bir diğer durum, bir sonraki maddede, tazmin yükümlülüğüne ilişkin aralarındaki anlaşma nasıl olursa olsun, iki veya daha fazla devletin fırlatmayı gerçekleştirdiği halleri kapsayacak şekilde düzenlenmektedir.²⁹⁰ Bu kapsamda, yine fırlatmanın gerçekleştirildiği yer

²⁸⁸ Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

²⁸⁹ Kayser, **op. cit.**, s. 36.

²⁹⁰ Sözleşmenin 5. maddesi şu şekildedir:

“1. İki veya daha fazla devlet birlikte bir uzay cismini fırlattığında, meydana gelen herhangi bir zarardan müştereken ve müteselsilen yükümlü olacaktır.

2. Zarar için tazminat ödeyen fırlatan devlet, ortak fırlatmadaki diğer katılımcılara tazminat talebinde bulunma hakkına sahiptir. Ortak fırlatmadaki katılımcılar, müştereken ve müteselsilen sorumlu oldukları mali yükümlülüğün kendi aralarında paylaşılmasına ilişkin anlaşmalar yapabilirler. Bu tür anlaşmalar, zarar gören devletin, bu sözleşme uyarınca ödenmesi gereken tüm tazminatı, müştereken ve müteselsilen sorumlu olan fırlatan devletlerden herhangi birinden veya hepsinden talep etme hakkına halel getirmez.

3. Bir uzay cisminin topraklarından veya tesisinden fırlatıldığı devlet, ortak fırlatmaya katılımcı olarak kabul edilir.”

Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

önem kazanmaktadır; fırlatmanın topraklarından veya tesisinden gerçekleştirildiği devlet, bu madde kapsamında fırlatmaya katılan devletlerden sayılmaktadır.

b. Uluslararası Örgütler

Dış Uzak Andlaşması, 6. maddesi, uluslararası örgütleri, bir uluslararası hukuk kişisi olarak tanıyarak, uzaydaki faaliyetlerini andlaşmaya uygun olarak yürütmelerinden, kendilerinin ve bu örgütlere üye devletlerin uluslararası olarak sorumlu olduğunu bildirmektedir.²⁹¹ Ancak bu sorumluluğun mahiyetinin ne olduğu, müşterek veya müteselsil mi olduğuna dair detaylı bir hüküm bulunmamaktadır. Yine, andlaşma, uluslararası örgütlerin yükümlülüklerine dair de bir açıklama içermemektedir. Bununla birlikte, uluslararası yükümlülüğün, sorumluluğa bitişik olarak doğacağı, bu doğrultuda, uluslararası örgütlerin aynı şekilde yükümlü oldukları ileri sürülmektedir.²⁹²

Özellikle devletlerin öngörülen yasal çerçevenin dışında uzay faaliyetlerini yürütmeleri için uluslararası örgütleri bir perde olarak kullanmaları endişesi, Sorumluluk Sözleşmesinin müzakeresi döneminde uluslararası örgütlerin statüsüne ilişkin tartışmalara neden olmuştur.²⁹³ Tartışmalar nihayetinde sözleşme kapsamında uluslararası örgütler için öngörülen rejim ise oldukça ilginçtir. Zira, iki şartın yerine getirilmesi durumunda, uluslararası örgütlerin statüsü sözleşme bakımından devletlerinkine benzer hale gelecektir. Bu doğrultuda, (i) ne şekilde verileceği belirtilmemekle birlikte, örgütün sözleşmedeki hak ve yükümlülükleri kabul ettiğine ilişkin beyanı ve (ii) ilgili örgütün üye devletlerinin çoğunluğunun Sorumluluk Sözleşmesi ve Dış Uzak Andlaşmasına taraf olması²⁹⁴ aranmaktadır.²⁹⁵ Bu koşullar

²⁹¹ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

²⁹² Kayser, **op. cit.**, s. 37.

²⁹³ Cheng, *Studies in...*, **op. cit.**, s. 310.

²⁹⁴ Örneğin, Avrupa Uzak Ajansı, 20 Eylül 1976 tarihinden itibaren etkili olacak şekilde Sorumluluk Sözleşmesini kabul etmiştir. Bkz. Resolution of the Council of the European Space Agency on the Agency's Legal Liability, United Nations, ESA/C/XXII/Res.3, 13 Aralık 1977, (https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/nationalspacelaw/bi-multi-lateral-agreements/esa_leg_001.html, Son Erişim Tarihi: 16.02.2025).

²⁹⁵ md. 22. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

gerçekleştiğinde, birtakım istisnalarla birlikte²⁹⁶, sözleşme kapsamında devletlere ilişkin hükümler aynı zamanda uluslararası örgütler için de uygulanacaktır.²⁹⁷

c. Hükümet Dışı Kuruluşlar

Yakın bir zaman öncesine kadar, devlet ve hükümet kuruluşlarının tekelinde bulunan uzay faaliyetlerinde özel sektörün katılımı, yalnızca alt yüklenicilik hali gibi sınırlı ve dolaylı durumdayken²⁹⁸, özellikle yeni uzay faaliyetlerinin artması ile birlikte durum değişmiştir. Bu çalışmanın önceki bölümlerinde de açıklandığı üzere, günümüzde özel sektör, uydu iletişiminden, fırlatma faaliyetlerine birçok uzay faaliyetini aktif olarak yürütmektedir. Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanımına İlişkin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Beyanı, devletlerin hükümet dışı kuruluşların faaliyetlerini yetkilendirmesi ve denetlemesi gerektiğini ve bunlardan sorumlu olacağını belirtmektedir.²⁹⁹ Buna benzer şekilde, Dış Uzay Andlaşması, hükümet dışı kuruluşların uzaydaki faaliyetlerinin taraf devletlerce yetkilendirilmesi ve devamlı olarak gözetilmesi gerektiğini düzenlemekte ve bu kuruluşların faaliyetlerinden devletin sorumlu olacağını öngörmektedir.³⁰⁰ Maddenin düzenleniş biçimi, taraf devletin faaliyetler üzerinde doğrudan veya dolaylı bir kontrolü olmasa dahi, özel uzay faaliyetlerinden dolayı sorumlu olmasını zorunlu kılmaktadır.³⁰¹ Bu doğrultuda, özel işletmelerin Dış Uzay Andlaşması hükümlerine uymasını sağlamak, devletin sorumluluğundadır.³⁰² Bu kabul özellikle yeni uzay faaliyetleri için önem

²⁹⁶ Sözleşmenin 22. maddesi, devletlere yapılan referansların uluslararası örgütler için de geçerli olacağını belirtirken 24-27. maddeleri kapsam dışında bırakmıştır. Bu doğrultuda uluslararası örgütlerin sözleşmeyi imzalaması, onaylaması veya katılması (madde 24), sözleşmeye değişiklik önerisinde bulunması (madde 25), sözleşmenin yürürlüğe girmesinden on yıl sonra değişikliğin gerekli olup olmadığını incelemek için düzenlenecek konferansa katılması (madde 26) mümkün değildir. Buna ek olarak, 27. maddede öngörüldüğü üzere, yalnızca devletler sözleşmeden çekilme bildirimde bulunabilecektir, dolayısıyla uluslararası örgütlerce bir kez sözleşmenin onaylanması halinde bu onay geri çekilemez. Onayın geçersiz hale gelmesinin tek yolu, uluslararası örgütlerin bu statüsünün kabulü için öngörülen iki şartın ortadan kalkması durumunda söz konusu olacaktır. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

²⁹⁷ md. 22. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

²⁹⁸ Karl-Heinz Böckstiegel, "Legal Implications of Commercial Space Activities", **Proceedings of the Twenty-Fourth Colloquium On the Law of Outer Space**, 1981, s. 4,

²⁹⁹ United Nations General Assembly, Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, A/RES/1962(XVIII), 13 Aralık 1963, (<https://digitallibrary.un.org/record/203965?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

³⁰⁰ md. 6. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

³⁰¹ Allen Duane Weber, "Launching the Rocket Industry in the United States: Domestic Regulation of Private Expendable Launch Vehicles", **Journal of Air Law and Commerce** Vol: 50, Sayı:1, 1984, ss. 1-67, s.36.

³⁰² Kayser. **op. cit.** s. 43.

taşımaktadır; üzerinde devlet kontrolü olup olmadığına bakılmaksızın, devletler, uluslararası alanda iç hukuk açısından devletten tamamen bağımsız olan kuruluşların faaliyetlerinden de sorumlu tutulmaktadır.

Bu iki metin arasında sorumluluğun tesisine ilişkin bir fark bulunmamaktadır; her iki metin de, klasik uluslararası hukukun sorumluluğa ilişkin ilkelerinden ayrılmaktadır. Zira, uluslararası hukuk, uzay hukukunun aksine devletlerin vatandaşlarının faaliyetlerinden dolayı uluslararası sorumluluğunun doğacağını öngörmemektedir.³⁰³ Bu nedenle, Dış Uzay Andlaşmasına taraf olmak, sorumluluğa uygulanacak kuralların farklı olmasını sağlamaktadır. Hal böyleyken, devletin vatandaşlarının neden olduğu zararlardan sorumlu olmasının uzay hukukunda bir teamül kuralı haline geldiğinin kabul edilmesi durumu hariç, andlaşmaya taraf olmayan bir devletin, taraf devlete karşı bu yönde bir sorumluluğa dayanarak talepte bulunması³⁰⁴ mümkün olmayabilir.³⁰⁵

Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanımına İlişkin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Beyanı ile andlaşma arasındaki fark, andlaşma uyarınca *appropriate state* denen, bu çalışmada ilgili devlet olarak çevrilecek ifadeye yer verilmesidir. Andlaşmanın hiçbir hükmü “ilgili devlet” ifadesiyle neyin kastedildiğine dair ipucu vermemektedir. Bir uzay aracının fırlatılmasında birden fazla devletin dahil olabileceğinden ve sorumluluk bu doğrultuda belirlendiğinden ilgili devletin tespit edilmesi önem taşıyorsa da, yetkilendirme ve denetim işlevini yerine getirmek için ilgili olabilecek devletlerden herhangi birinin *a priori* belirlenmesi mümkün görünmemektedir.³⁰⁶ Bu kapsamda, ilgili devlet fırlatan devlet, tescil devleti, uzay cisminin maliki olan devlet gibi farklı olasılıklar söz konusu olabilir.³⁰⁷ Terimle neyin kastedildiği belirlenemediğinden, bu yönde birçok farklı ilgili devletten bahsedilmesinin sonucunda olan belirsizlik ve esnekliğin özel sektörün artan katılımı

³⁰³ “Bir eylemi devlete atfetmek için, faillerin ve devletle olan ilişkilerinin makul bir kesinlikle tespit edilmesi gerekir.” Yeager v. Islamic Republic of Iran, AWD 324-10199-1, Iran-United States Claims Tribunal, 2 Kasım 1987, ss. 101-102.

³⁰⁴ Ancak, andlaşmaya halihazırda 114 devlet taraf olduğundan pratikte böyle bir durumun yaşanması zor görünmektedir. United Nations Office for Outer Space Affairs, Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3, 15 Nisan 2024, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2024/aac_105c_22024crp/aac_105c_22024crp_3_0_html/AC105_C2_2024_CRP03E.pdf, Son Erişim Tarihi: 16.02.2025).

³⁰⁵ Kayser, *op. cit.*, s. 41.

³⁰⁶ Cheng, Article VI..., *op. cit.*, s. 26.

³⁰⁷ Karl-Heinz Böckstiegel, “The Term “Appropriate State” In International Space Law”, *International Institute of Space Law*, 1994, ss. 77-79, ss. 79.

gözetildiğinde olumsuz sonuçlar doğabileceği de ileri sürülmüştür.³⁰⁸ Halihazırda bulunan çözüm, her durumun kendi içinde değerlendirilmesi ile kavramın içinin doldurulmasıdır. Kimi durumlarda tek devlet, kimi durumlarda birden fazla devlet bu kapsama girebilir, zaten andlaşma uyarınca yetkilendirme ve devamlı gözetimde bulunma işinin muhakkak tek bir devlet tarafından yapılması gerektiğine dair bir düzenleme söz konusu değildir. Buna rağmen, birden fazla devleti ilgilendiren hallerde hangi diğer devletlerin dahil olduğunun bilinmemesi neticesinde bazı koordinasyon problemleri ortaya çıkabilir. Ancak bu noktada da, devletlerin üstüne düşenin, yalnızca hükümet dışı kuruluşların kurallara uygun faaliyet göstermesini sağlamak değil, aynı zamanda devletlerin görev ve sorumluluklarına ilişkin kuralları, sorumluluğu en aza indirecek şekilde düzenlemek ve koordine etmek olduğu hatırlanmalıdır.³⁰⁹

Sorumluluk Sözleşmesi çerçevesinde hükümet dışı kuruluşlara yönelik bir düzenleme yoktur; dolayısıyla ilgili devlet kavramı, Dış Uzay Andlaşması kapsamında önem taşımaktadır.

4. Zarar

Dış Uzay Andlaşması, yükümlülüğü fırlatma ile ilişkilendirse de, yükümlülük esasen faaliyet bazlı değil, uzay cisminin verdiği zarar temel alınarak tesis edilmektedir.³¹⁰ Bu anlamda uzay cisminin fırlatılması bile şart olmadığı gibi, yükümlülüğün doğması için zararın uzayda veya dünyada olması açısından da bir fark yoktur.³¹¹ Önemli olan, bir uzay cismi veya onun bileşen parçalarından bir zarar gelmiş olmasıdır. Andlaşma uzay cismine ilişkin bir tanım içermemektedir. Zarara ilişkin olarak da bir sınırlandırma yoktur; maddi zarar ve yaralanmalar bu kapsamda değerlendirilse de, operasyonel aksaklıklar, ekonomik kayıplar gibi fiziksel olmayan zararların tazmin edilip edilmeyeceği açık değildir.³¹² Bu doğrultuda Sorumluluk Sözleşmesi daha detaylı hükümler içermektedir.

³⁰⁸ **Ibid.**

³⁰⁹ Cheng, Article VI..., **op. cit.**, s. 30.

³¹⁰ “Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere uzaya bir cisim fırlatan veya fırlattıran her taraf devlet ve cismin topraklarından veya tesislerinden fırlatıldığı her taraf devlet, bu cismin veya bileşen parçalarının yeryüzünde, hava sahasında veya uzayda yabancı bir devlete veya onun gerçek ya da tüzel kişilerine verilen zarardan uluslararası olarak yükümlüdür.”md. 7, Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

³¹¹ Kayser, **op. cit.**, s. 44.

³¹² **Ibid.**

Sözleşme kapsamında zarar, “*can kaybı, yaralanma veya diğer sağlık bozuklukları; ya da devletlerin veya gerçek ya da tüzel kişilerin yahut uluslararası hükümetler arası örgütlerin mallarının kaybı veya hasarı*”³¹³ ifade etmektedir. Fiziksel sonuçları olan psikolojik hasarlar, mülkün normal kullanımını etkileyen yıkım ve bozulma gibi sonuçlar da bu kapsamda değerlendirilmektedir.³¹⁴ Olası tüm zararlarla ilişkin tahdidi bir liste vermek mümkün olmadığından, sözleşmede yer alan temel tanım, onarımın mümkün olduğunca haksız ve zarara yol açan eylemin tüm sonuçlarını ortadan kaldırması gerektiği anlayışıyla birlikte yorumlanması gerektiği belirtilmiştir.³¹⁵ Bununla birlikte, ahlaki, nükleer veya doğrudan olmayan zararların kapsamda olup olmadığı belli değildir.³¹⁶ Zararın anlamına ilişkin *travaux préparatoires* da yol gösterici değildir; sözleşmenin müzakereleri esnasında da bu sorular gündeme gelmiş, ancak delegelerin ayrık görüşleri nedeniyle bir sonuca varılmamıştır.³¹⁷ Yalnız nükleer zararlar hususundaki tartışmalar neticesinde, nihayet bu tür zararların da sözleşmenin kapsamında olacağına karar verilmiştir.³¹⁸

Bir görüşe göre, zarar yerel ve ani hasarla sınırlı değildir; uzay cisminin eyleminden kaynaklanan bir olaylar zinciri sonucunda da meydana gelmiş olabilir.³¹⁹ Bu noktada önemli olan zararın birinci veya ikinci derece olması değil, uzay cisminin kaynaklanmasıdır.³²⁰ Yine, başka bir görüşe sözleşme doğrudan ve dolaylı zarar arasında ayırım yapmadığı için, her ikisinin de kapsamda olduğunu savunmaktadır.³²¹ Bu anlamda doğrudan zarar, uzay cisminin eyleminin hemen ardından meydana gelen doğal sonucu; dolaylı zarar eylemden kaynaklanan ama eylemin direkt sonucu olmayan zarar olarak tanımlanmaktadır.³²²

³¹³ md.1. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³¹⁴ Kayser, **op. cit.**, s. 47.

³¹⁵ Lesley Jane Smith, Armel Kerrest, “Article VII of the Outer Space Treaty”, Stephan Hobe, Bernhard Schmidt-Tedd, Kai-Uwe Schrogl (der.) **I Cologne Commentary on Space Law**, 2010, s. 105.

³¹⁶ Elena Carpanelli, Brendan Cohen, “Interpreting ‘Damage Caused by Space Objects’ under the 1972 Liability Convention”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2013, ss. 29-45, ss. 30-31.

³¹⁷ **Ibid.**, s. 44.

³¹⁸ Cheng, *Studies in...*, **op. cit.**, s. 323.

³¹⁹ Smith, Kerrest, Article VII..., **op. cit.**, s. 114.

³²⁰ Kayser, **op. cit.**, s. 48.

³²¹ Carl Q. Christol, “International liability for damage caused by space objects”, **The American Journal of International Law**, 1980, ss. 346-371, ss. 360-361.

³²² **Ibid.**

Zarar bahsi altında, uzay cismi üzerinde de durulmalıdır. Zira Sorumluluk Sözleşmesi, zarar ile uzay cismini ilişkilendirmektedir.³²³ Sözleşme kapsamında “uzay cismi terimi, bir uzay cisminin bileşen parçalarının yanı sıra fırlatma aracını ve onun parçalarını”³²⁴ da içine alacak şekilde düzenlenmiştir. Uzayın sınırlandırılmasına ilişkin tartışmalar³²⁵ nedeniyle uzay cisminin bundan daha detaylı ve üzerinde uzlaşmış bir tanımı³²⁶ bulunmamaktadır.³²⁷ Bununla birlikte, bir cismin Tescil Sözleşmesi uyarınca tescil edilmiş olması, kaydeden devlet tarafından uzay cismi olarak nitelendirme iradesinin ortaya konması açısından yol gösterici olabilir.³²⁸ Ayrıca Tescil Sözleşmesinin 6. maddesi uyarınca taraf devletlerin, zarara neden olan uzay cisminin tespiti konusunda diğer devletlerden yardım isteyebilmesi³²⁹ önemlidir.

5. Yükümlülüğün Türü

Genel uluslararası hukuk kapsamında sorumluluğun doğması için, ihmal veya icra suretiyle işlenen davranışın uluslararası bir yükümlülüğü ihlal etmesi ve bunun devlete isnat edilebilmesi aranmaktadır.³³⁰ Başka deyişle, kusurun haksız fiilin meydana gelmesi için aranan koşullar arasında olması fikri Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından reddedilmiştir.³³¹ Bununla birlikte, Sorumluluk Sözleşmesi

³²³ Örneğin, 2. maddede uzay cisminin neden olduğu zarardan mutlak yükümlülük doğacağı öngörülmektedir. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³²⁴ md. 1. **Ibid.**

³²⁵ Bkz. ss. 3-7.

³²⁶ Yine de, Gorove’un tanımı yol gösterici olabilir: “Ana uzay antlaşmaları bağlamında, bir uzay cismi ‘dünyanın etrafında veya ötesinde yörüngeye fırlatılan veya fırlatılmaya çalışılan cisim’ olarak tanımlanabilir ve bu tanım, insanlar tarafından uzayda (ay veya başka bir gök cismi dahil) inşa edilen veya kullanılan istasyonları, tesisleri ve diğer cisimleri (ister dünyada isterse dünya dışı olsun) içerir. Böyle bir cisim [veya onun bir parçası], fırlatıldığı veya fırlatılmaya çalışıldığı andan, dünyadan uzaya yükselişi sırasında, uzayda bulunduğu sürece, yörüngedeyken, yörüngeden çıkışı, dünyaya yeniden girişi ve inişi boyunca bir uzay cismi [veya onun bir parçası] olarak kabul edilir. [İnsan taşıyan bir uzay uçuşunda, bir uzay cismi (veya onun bir parçası), kapının kapanmasıyla başlayıp, dünyada kapının açılmasıyla biten süreçte bir uzay cismi (veya onun bir parçası) olarak kabul edilir.] [Ay veya başka bir gök cismine inmiş ve orada sabit bir yapıya dönüşmüş bir uzay cismi (veya onun bir parçası), artık bir uzay cismi (veya onun bir parçası) olarak kabul edilmez.]” Stephen Gorove, “Definitional Issues Pertaining to ‘Space Object’”, **International Institute of Space Law**, 1994, ss. 87-98, s. 95.

³²⁷ Kayser, **op. cit.**, s. 45.

³²⁸ **Ibid.**

³²⁹ Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space, 12 Kasım 1974.

³³⁰ International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-third session, Volume II, 2001, A/CN.4/SER.A/2001/Add.1,

(https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2001_v2_p2.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.02.2025), s. 34.

³³¹ “İlgili bir soru, kusurun bir devletin uluslararası haksız fiilinin zorunlu bir unsurunu oluşturup oluşturmadığıdır. Eğer ‘kusur’ ile örneğin bir zarar verme niyetinin varlığı anlaşılıyorsa bu kesinlikle söz konusu değildir. Birincil yükümlülük açısından zihinsel bir unsura ilişkin herhangi bir özel

zararın meydana geldiği yere bağlı olarak mutlak yükümlülük ve kusura dayalı yükümlülük olmak üzere iki farklı yükümlülük tür öngörmektedir. Sözleşme bu anlamda genel uluslararası hukukun sorumluluğa ilişkin hükümlerinden ayrılmaktadır. Nitekim, Uluslararası Hukuk Komisyonu, sözleşmenin 4. maddesine atıf yaparak, bu şekilde tesis edilen rejimin *lex specialis* olduğunu belirtmiştir.³³² Sözleşmenin aksine Dış Uzay Andlaşması sorumluluk veya yükümlülüğün türüne ilişkin bir ayırım yapmamaktadır. Dolayısıyla bu kısımda yükümlülüğün türüne ilişkin yapılacak değerlendirmeler, Sorumluluk Sözleşmesi çerçevesinde geçerlidir.

a. Mutlak Yükümlülük

*“Fırlatan devlet, kendi uzay cisminin yeryüzünde veya uçuş halindeki uçaklarda neden olduğu hasar için tazminat ödemekle mutlak olarak yükümlüdür.”*³³³ Yeryüzünde veya uçuş halindeki uçaklara zarar verilmesi, Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında mutlak yükümlülük doğurmaktadır. Maddenin düzenleniş biçimi, yükümlülüğü fırlatan devletin kendi uzay cismiyle sınırlamaktadır.

Bu yükümlülüğün tesisi için üç şart aranmaktadır³³⁴: (i) zararın varlığı, (ii) uzay cisminin varlığı, (iii) zararın uzay cisminin kaynaklanması³³⁵. Öngörülen yükümlülük mutlak olduğundan, ihmalin ispatı aranmamaktadır.³³⁶ Zira kusurun olup olmadığına bakılmaksızın fırlatan devlet yükümlüdür. Böyle bir yükümlülük rejiminin varlığı, hem uzay faaliyetlerinin yüksek riskli olması hem de uzayda faaliyet göstermeyen ve bu faaliyetlerden zarar görebilecek devletlerin çıkarlarının korunması

gerekliliğin bulunmaması durumunda, herhangi bir niyetten bağımsız olarak yalnızca devletin eylemi önemlidir.” Ibid., s. 36, paragraf 10.

³³² Ibid., s.125, paragraf 5.

³³³ md. 2. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³³⁴ Stephen Gorove, “Cosmos 954: Issues of law and Policy”, *Journal of Space Law*, 1978, ss. 137-146, s. 139.

³³⁵ Zarar ve uzay cisimlerine ilişkin açıklamalar önceki bölümde yapıldığı için burada yenilenmemiştir. Zararın uzay cisminin kaynaklanması gerektiğine ilişkin şart, uygun nedensellik bağının (*proximate causation*) bağının tespitini gerektirmektedir. Bunun için kural olarak eylem ve zarar arasında doğal bir neden sonuç ilişkisinin var olması ve öngörülebilirlik aranmaktadır. Ancak burada mutlak yükümlülük söz konusu olduğu için, öngörülebilirliğin ispatı gerekmez. Sewela Masie, Kaitlin Morris, “Liability in Space Law: Questions on Practical Application of Absolute and Fault Liability”, *Pretoria Student Law Review*, 2015, ss. 90-110, s. 96.

³³⁶ Ibid.

amacından ileri gelmektedir.³³⁷ Bu anlamda mağdurdan yana taraf olan sözleşme, 6. maddesinde mutlak yükümlülükten kurtulma halini düzenlemektedir.

Sözleşme kapsamında sorumluluktan kurtulmanın mümkün olduğu tek yer, mutlak yükümlülük haline ilişkindir. *Force majeure* veya nükleer enerji kaynağı kullanımından dolayı meydana gelen zararda sorumluluktan muafiyete cevaz verilip verilmemesi müzakereler esnasında gündeme alınmış ve olumsuz karşılanmıştır.³³⁸ Uzak cisimlerinin terki yoluyla sorumluluktan kurtulmak da mümkün görünmemektedir; uluslararası hukukta, devletin terk yoluyla sorumluluktan kurtulması yalnızca batmış gemiler için söz konusudur.³³⁹

Sözleşmenin 6. maddesi uyarınca, fırlatan devletin, yükümlülükten muaf olabilmek için, zarar gören devlet ve temsil ettiği gerçek ve tüzel kişilerin ağır ihmal veya zarar verme kastı sonucunda zararın meydana geldiğini ispat etmesi gerekmektedir.³⁴⁰ Zararın tamamen veya kısmen bu şekilde gerçekleştiğinin ispat edildiği ölçüde, fırlatan devletin yükümlülüğü azalacaktır. Sözleşmede kural olarak tazminat miktarına bir sınırlama getirilmemiş olsa da, maddede öngörülen şartların gerçekleşmesi halinde tazminat miktarında dolaylı bir düşüş söz konusu olacaktır. Bu hüküm, mutlak yükümlülük çerçevesinde zarar gören ve fırlatan devletlerin menfaatlerini dengelemeyi amaçladığı için önemlidir.

b. Kusur Yükümlülüğü

Fırlatan cismin uzay cismine veya uzay cismi içinde bulunan kişi ve mallara yeryüzünden başka bir yerde zarar verilmesi, kusur yükümlülüğünü doğurmaktadır.³⁴¹ Kusura dayalı yükümlülüğün öngörülmesinin sebebi, tarafların eşit derecede üstün teknolojiyi haiz olmaları ve uzaya içkin riskleri kabul ederek faaliyette bulunmaları

³³⁷ Lesley Jane Smith, Armel Kerrest, "Article II (Absolute Liability) LIAB", Stephan Hobe, Bernhard Schmidt-Tedd, Kai-Uwe Schögl (der.) **II Cologne Commentary on Space Law**, 2013, s. 118.

³³⁸ Kirsten Schmalenbach, "Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects", Peter Gailhofer, David Krebs, Alexander Proelss, Kirsten Schmalenbach, Roda Verheyen (der.), **Corporate Liability for Transboundary Environmental Harm**, Springer, ss. 523-535, s. 530.

³³⁹ Lyall, Larsen, **op. cit.**, s. 92.

³⁴⁰ Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁴¹ Madde 3: "Yeryüzünden başka bir yerde, bir fırlatan fevletin uzay cismine veya uzay cismi içinde bulunan kişilere veya mallara, başka uzay cismi tarafından verilen zararlarda, zarar veren uzay cimini fırlatan devlet, zarar ancak kendisinin ve hareketlerinden sorumlu olduğu kişilerin kusurundan kaynaklanmışsa yükümlü olur." Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

dolayısıyla, mağdur olan tarafın ayrıcalıklı bir konuma yükselmesinin önüne geçmektir.³⁴² Yükümlülüğün doğabilmesi için, (i) zarar, (ii) kusur ve (iii) nedensellik bağının ispatı aranmaktadır.³⁴³ Kusurun ispatı aranmaktadır ancak, sözleşmede ne kusurun bir tanımına ne de kusurun belirlenmesi için gereken özen yükümlülüğüne yer verilmiştir. Bu yönde bir düzenlemeye yer verilmemesi, müzakereler sırasında uzayda meydana gelecek zararların zor bir ihtimal olarak değerlendirilmesi ve yeryüzünde yaşanacak zararlara öncelik tanınmasından kaynaklanmaktadır.³⁴⁴ Bir diğer sebebin, sözleşmenin müzakeresinin neredeyse on yıl sürmesi ve özen yükümlülüğüne ilişkin tartışmanın bu süreci daha da uzatmasından korkulması olduğu belirtilmiştir.³⁴⁵

Bununla birlikte, sözleşmenin 3. maddesindeki kusur yükümlülüğü, yükümlülükten kurtulmaya ilişkin 6. maddede ile birlikte okunabilir. 6. maddede yer alan “ağır ihmal”, “zarar verme kastıyla yapılan bir eylem veya ihmal” kavramlarının yol gösterici olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, en azından, kusur için niyet veya ağır ihmalin arandığı düşünülebilirse de maddelerin düzenleniş amacı dikkate alındığında, 3. maddenin geniş kapsamı dolayısıyla hafif ihmalin de yeterli görüleceği savunulabilir.³⁴⁶ Bu doğrultuda, bir uzay cisminin operasyonel kontrolü sırasında, o faaliyete ilişkin davranış kurallarını ihmali olarak göz ardı edildiğinde, fırlatan devlet kusurlu sayılacaktır.³⁴⁷

Bu tür yükümlülüğe ilişkin bir diğer zorluk, kusurun ispatında ortaya çıkmaktadır. Çarpmanın meydana geldiği durumlarda, uyduların parçalanma nedenlerinin tespitine yönelik zorluklar ve veri eksikliği, kusur veya ihmalin ispatını neredeyse imkansız kılmaktadır.³⁴⁸ Kusur bir şekilde ispatlansa da, öngörülebilirlik sağlanmadığı takdirde yine yükümlülük söz konusu olmayacaktır.³⁴⁹ Sorumluluk Sözleşmesi, zararın öngörülebilir olması gerektiğine ilişkin bir hüküm içermemektir.

³⁴² Kayser, **op. cit.**, s. 51.

³⁴³ Joel A. Dennerley, “State Liability for Space Object Collisions: The Proper Interpretation of ‘Fault’ for the Purposes of International Space Law”, **European Journal of International Law**, Vol: 29, Sayı:1, 2018, ss. 281–301, s. 282.

³⁴⁴ James P. Lampertius, “The Need for an Effective Liability Régime for Damage Caused by Debris in Outer Space”, **Michigan Journal of International Law**, Vol: 13, Sayı: 2, 1992, ss. 447-468, s. 454.

³⁴⁵ **Ibid.**

³⁴⁶ Schmalenbach, **op. cit.**, s. 529.

³⁴⁷ **Ibid.**

³⁴⁸ Stephen Gorove, “Environmental Risks Arising from Space Activities: Focus on the Liability Convention”, Karl-Heinz Bockstiegel (der.), **Environmental Aspects of Activities in Outer Space: State of the Law and Measures of Protection**, 1989, s. 131, Aktaran, Lampertius, **op. cit.**, s. 458.

³⁴⁹ Lampertius, **op. cit.**, s. 458.

Bununla birlikte, bir görüş basit bir nedensellik bağının ispat edilmesinin yeterli olacağını ileri sürse de, savunma yapan devlet muhtemelen öngörülebilirliğin yükümlülüğün doğması için gerekli bir şart olduğunu savunması muhtemeldir.³⁵⁰

Kusur yükümlülüğü akla gelen bir diğer soru, maddede yer alan “*hareketlerinden sorumlu olduğu*” ifadesinin genel devlete atfedilebilirlik kuralları uyarınca devletin ilgili eylem üzerinde etkin kontrolünü mü gerektirdiği yoksa fırlatan devlet olmanın özel bir sonucu mu olduğuna yöneliktir.³⁵¹ Sözleşmenin kusur yükümlülüğünü düzenleyen 3. maddesi, fırlatan devlet için yükümlülüğü sınırlandırmayı hedefliyor olsa da, sözleşmenin mağduru önceliklendiren tutumu, genel sorumluluk ilkeleri çerçevesinde atfedilebilirliğin belirlenmesi yerine diğer seçenekten yana görünmektedir.³⁵² Dolayısıyla, devletin özel kişilerin neden olduğu zarardan yükümlü olması, sözleşme kapsamında haiz olduğu fırlatan devlet statüsünün bir sonucudur.

6. Tazminat Talebi

a. Taraflar

Dış Uzay Andlaşmasının 7. maddesi uyarınca yükümlülük “*taraf devlet veya onun gerçek ve tüzel kişilerine karşı*”dır³⁵³. Sorumluluk Sözleşmesi, 8. maddesinde, talepte bulunabilecek taraf olarak, “*zarara uğrayan veya gerçek ya da tüzel kişileri zarar gören bir devlet*”i³⁵⁴ benimsemiştir. Takip eden maddede ise, zarara ilişkin tazminat talebinin fırlatan devlete karşı diplomatik yolla yapılacağı düzenlenmektedir.³⁵⁵ Bir devletin talepte bulunabilmesi için, sözleşmeye taraf olması aranmamaktadır.³⁵⁶

³⁵⁰ **Ibid.**

³⁵¹ Schmalenbach, **op. cit.**, s. 529.

³⁵² B.A. Hurwitz, **State liability for outer space activities in accordance with the 1972 Convention on international liability for damage caused by space objects**, M. Nijhoff Publications, 1992, s. 35, Aktaran Schmalenbach, **op. cit.**, s. 529

³⁵³ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

³⁵⁴ md.8, Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁵⁵ md. 9, **Ibid.**

³⁵⁶ md. 4. **Ibid.**

Bununla birlikte, yukarıda belirtildiği üzere, 22. madde uyarınca kabul beyanında bulunmalarıyla birlikte, birtakım istisnalara tabi olmak üzere devletler için geçerli hükümler uluslararası örgütler için de geçerli olacaktır.³⁵⁷ Bu anlamda kabul beyanında bulunmak, uluslararası örgütlere devletler gibi talepte bulunabilme hakkı vermektedir. Fakat, talepte bulunacak taraf bunlarla sınırlıdır. Yine, sözleşme bir uluslararası hukuk metni olduğu için, fırlatan devletin kendi ülkesinde meydana gelen zararlara ilişkin olarak bir talepte bulunmak mümkün değildir. Bu tür zararlarda ulusal hukuk çerçevesinde talebin ileri sürülmesi ve yükümlülüğün tesis edilmesi söz konusu olabilirse de, bunlar sözleşmenin kapsamı dışında kaldığından, Sorumluluk Sözleşmesi bu tür zararlara uygulanmayacaktır.³⁵⁸

Klasik uluslararası hukuka uygun olarak, uzay hukukunda da, gerçek veya tüzel kişilerin bu anlamda talepte bulunma hakları yoktur. Kişilerin, şirketlerin veya hükümet dışı kuruluşların zarar gördüğü olasılıkta da yine talep devlet tarafından ileri sürülecektir. Maddenin düzenleniş biçimi gözetildiğinde (“*may present [...] a claim*”)³⁵⁹ devletin bu yönde bir yükümlülüğü bulunmadığı ve talepte bulunmak konusunda takdir hakkını kullanabileceği anlaşılmaktadır.³⁶⁰ Bu düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, sözleşme çerçevesinde uluslararası hukukun diplomatik korumaya³⁶¹ ilişkin kurallarına benzer bir prosedür öngördüğü söylenebilir. Buna ek olarak, sözleşmenin mağdur yanlısı tutumu, devlet ve zarar gören arasında gerçek

³⁵⁷ **Ibid.**

³⁵⁸ Bu husus, sözleşmenin 7. maddesinde açıkça hüküm altına alınmıştır. Buna göre, sözleşmenin fırlatan devletin kendi vatandaşlarına uygulanması mümkün değildir. Ancak madde bununla sınırlı kalmamıştır, sözleşmenin belli koşullar altında yabancı ülke vatandaşlarına uygulanmaması da ihtimal dahilindedir. Bunun için, yabancı ülke ya vatandaşlarının fırlatma operasyonuna katılması ya da fırlatan devletin daveti üzerine fırlatma veya kurtarma alanının yakınında bulunması gerekmektedir. İlgili madde şu şekildedir:

“İşbu sözleşme hükümleri, fırlatan devletin uzay cisminin neden olduğu zararlarda,

a) fırlatan devletin vatandaşlarına,

b) fırlatılmasından itibaren veya daha sonraki herhangi bir aşamadan inişine kadar söz konusu uzay cisminin çalışmasına katıldıkları süre boyunca ya da fırlatan devlet tarafından yapılan bir davet uyarınca planlanan bir fırlatma veya kurtarma alanının hemen yakınında bulundukları süre boyunca yabancı ülke vatandaşlarına uygulanmaz.”**Ibid.**

³⁵⁹ md. 7. **Ibid.**

³⁶⁰ Malcolm Nathan Shaw, **International Law**, Cambridge University Press, 1997, s. 563, Aktaran Kayser, **op. cit.**, s. 52.

³⁶¹ Bkz. International Law Commission, Report of the International Law Commission on the work of its fifty-eighth session, Official Records of the General Assembly, Sixty-first Session, Supplement No. 10 2006, A/61/10, (https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_61_10.pdf, Son Erişim Tarihi: 17.02.2025),

bir bağıın varlığının veya yerel yolların tüketilmesi şartının aranmamasıyla³⁶² bir kez daha ortaya konmaktadır.³⁶³

Sözleşmenin 8. maddesi doğrultusunda talebi ileri süren uyruk devleti olabileceği gibi, zarar topraklarında gerçekleşmiş devlet ve bu iki devletin de diplomatik koruma sağlamaması halinde son olarak zarar görenin devamlı olarak oturduğu devlet de olabilir.³⁶⁴ Bu şekilde devletlerin, kendisine vatandaşlık bağıyla bağlı olmayan kişiler için diplomatik koruma sağlayabilmesi sözleşme kapsamıyla sınırlı tutulmalıdır.³⁶⁵

Talebin muhatabı 1. madde anlamında fırlatan devletler ve 22. madde gereği onay veren uluslararası örgütlerdir. Yine yukarıda açıklandığı üzere, birden fazla devletin müşterek ve müteselsil yükümlülüğü söz konusu olduğu hallerde talebin bu devletlerin birine veya hepsine yöneltilmesi mümkündür. Her ne kadar özel sektörün uzay faaliyetlerine katılımı giderek artış gösterse de, sözleşme kapsamında talebin muhatapları hala aynıdır. Devlet yerine özel sektörün fırlatmayı gerçekleştirmesi halinde de, yine devletin fırlatan sayılması ve yükümlülüğe katlanması söz konusu olacaktır. Ancak bu durumda, ilgili devletin, zarara neden olan şirkete ulusal hukuk kapsamında rücu edebileceği hatırlatılmalıdır.³⁶⁶

Talebin yöneltileceği devletle diplomatik ilişkilerin bulunmaması durumunda, sözleşme başka bir devlet aracılığıyla talepte bulunulmasına imkan vermektedir.³⁶⁷ Aynı zamanda, bu iki devlet de BM üyesi olduğu durumlarda BM Genel Sekreteri aracılığıyla da talep iletilebilir.³⁶⁸ Bu hükümler gözetildiğinde, sözleşme kapsamında talepte bulunmaya ilişkin kurallar zarar görenlerin onarıma erişebilmesini sağlamak üzere geniş tutulduğu anlaşılmaktadır.³⁶⁹

³⁶² md.11. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁶³ Schmalenbach, **op. cit.**, s. 529.

³⁶⁴ md. 8. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁶⁵ Kayser, **op. cit.**, s. 52.

³⁶⁶ Schmalenbach, **op. cit.**, s. 529.

³⁶⁷ md. 9.

³⁶⁸ **Ibid.**

³⁶⁹ Kayser, **op. cit.**, s. 53.

b. Tazminat Talebine İlişkin Prosedür

Dış Uzak Andlaşması, sorumluluk ve yükümlülüğe ilişkin prensipleri ortaya koymakla yetinmiştir. Bunların harekete geçirilmesi ve zararın giderimine ilişkin prosedür, Sorumluluk Sözleşmesi çerçevesinde düzenlenmektedir. Daha önce de değinildiği üzere, sözleşme, tazminat talebinin diplomatik yolla yapılmasını öngörmekte³⁷⁰ ve yerel yolların tüketilmesi şartını aramamaktadır³⁷¹. Bununla birlikte, sözleşme, devletin, gerçek ve tüzel kişilerin fırlatan devlete karşı ulusal düzeyde tazminat talep edilebilmesine olanak tanımaktadır.³⁷² Yalnız aynı zarara ilişkin birden fazla talepte bulunulmasını engellemektedir.³⁷³ Bu durum, zarar görenin baştan nerede talepte bulunacağına karar vermesi ve seçiminin sonuçlarına katlanmasını gerektirmektedir.³⁷⁴ Talebin zamansal sınırına ilişkin hüküm şu şekildedir:

“1. Zararın tazmini için talep, zararın meydana geldiği tarihten veya yükümlü fırlatan devletin tespitinden itibaren en geç bir yıl içinde fırlatan devlete sunulabilir.

2. Ancak, bir devlet zararın meydana geldiğini bilmiyorsa veya yükümlü fırlatan devleti tespit edemiyorsa, belirtilen bu olguları öğrendiği tarihten itibaren bir yıl içinde bir talepte bulunabilir; ancak, bu süre hiçbir durumda devletin gerekli özeni göstererek olguları öğrenmiş olmasının beklenebileceği tarihten itibaren bir yılı geçmeyecektir.

*3. Bu maddenin 1. ve 2. paragraflarında belirtilen zaman sınırları, zararın kapsamının tam olarak bilinmediği durumlar da geçerli olacaktır. Ancak bu durumda, talep eden devlet, bu zaman sınırlarının sona ermesinden sonra, zararın kapsamının tam olarak belirlendiği andan itibaren bir yıllık sürenin bitimine kadar talebi gözden geçirme ve ek belgeler sunma hakkına sahip olacaktır.”*³⁷⁵

³⁷⁰ md. 9. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁷¹ md. 11. **Ibid.**

³⁷² **Ibid.**

³⁷³ **Ibid.**

³⁷⁴ Kayser, **op. cit.**, s. 55.

³⁷⁵ md. 10. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

Sözleşme kapsamında esas olan diplomatik yolla zararın giderilmesiyle de, bu yöndeki görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması halinde, taraflardan birinin isteği üzerine uyuşmazlığın çözümü için Zarar Komisyonu kurulacaktır.³⁷⁶ Sözleşmenin 14 ila 20. maddeleri arasında düzenlenen bu mekanizma ile, yükümlülük ve ödenecek tazminata ilişkin olarak kesin bir sonuca varılmasının amaçlanmaktadır.³⁷⁷ Komisyona ilişkin talebin yapılmasından itibaren iki ay içinde her iki tarafın bir üye atar, üçüncü üyenin ortak kararla belirlenir.³⁷⁸ Komisyon başkanı taraflarca seçilir, bu yönde bir seçim yapılamazsa belirlemeyi BM Genel Sekreteri yapar.³⁷⁹ Komisyon, toplanma yeri dahil olmak üzere usule ilişkin kuralları belirler.³⁸⁰ Kararlar oy çokluğuyla alınır.³⁸¹ Komisyon, tazminata hükmedip hükmetmeyeceğine ve gerekiyorsa miktarına karar verir.³⁸² Komisyonun masrafları taraflarca eşit olarak paylaşılır.³⁸³ Kurulan komisyonun varacağı karar, her halde nihai olmakla birlikte, hukuki statüsünün ne olacağına ilişkin olarak taraf devletlere seçenek sunulmuştur: bağlayıcı olması yönünde aralarında anlaşabilirler³⁸⁴ veya bu yönde bir anlaşmaya varılmazsa karar tavsiye niteliğinde kalır ve tarafların iyi niyetle bunu uygulaması beklenir.³⁸⁵ Henüz hiçbir devlet öngörülen bu mekanizmaya başvurmamıştır.³⁸⁶

B. Yeni Uzak Faaliyetlerine İlişkin Sorumluluk

Daha önce değinildiği üzere, uzayın keşfi ve kullanımına ilişkin devletlerin tek başına faaliyette bulunduğu ve özel kuruluşların buraya yalnızca ikincil aktör olarak katılım gösterdiği dönem son bulmuştur. Yeni uzak olarak adlandırılan bu yeni dönemde uzaydaki ticari faaliyetler artış gösterdiği gibi, özel sektörün de faaliyetlere aktif katılım sağladığı gözlemlenmektedir. Yine daha önce ifade edildiği üzere, bu çalışmanın konusunu oluşturan konu, bu eğilimin, devletlerin bu alandaki sorumluluklarını nasıl etkilediğidir. Bu sorunun kısa cevabı, klasik dönemde oluşturulan uluslararası hukukun uygulanmaya devam ettiğidir. Bu noktada,

³⁷⁶ md. 14. **Ibid.**

³⁷⁷ Cheng, *Studies in...*, **op. cit.**, s. 351.

³⁷⁸ md. 15. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁷⁹ **Ibid.**

³⁸⁰ md. 16. **Ibid.**

³⁸¹ **Ibid.**

³⁸² md. 18. **Ibid.**

³⁸³ md. 20. **Ibid.**

³⁸⁴ Ayrıca, 29 Kasım 1977 tarihli, sözleşmeyi onaylayan BM Genel Kurul kararı uyarınca, taraf devletlerin sözleşmeye taraf olurken Komisyon kararlarıyla bağlı olmayı taahhüt etmesi mümkündür.

³⁸⁵ md. 19. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁸⁶ Kayser, **op. cit.**, s. 57.

çalışmanın konusunun yeni uzay faaliyetlerinden doğan devlet sorumluluğuna ilişkin olduğu, yani özel sektörün olası sorumluluk ve yükümlülüklerinin çalışma kapsamında yer almadığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Başka deyişle, uzay faaliyetleri klasik dönemdekinden farklı bir görünüm kazanmış olsa da, o dönemde oluşturulan hukuk halen geçerliliği korumaktadır. Şu halde, bu faaliyetlerden doğacak sorumluluk, bu bölümün ilk kısmında açıklandığı şekilde tesis edilecektir. Bununla birlikte, konuya ilişkin bütüncül bir açıklama yapmak üzere, bu kısımda, halihazırda geçerliliğini koruyan ve Dış Uzay Andlaşması ile Sorumluluk Sözleşmesi çerçevesinde şekillenen sorumluluğa ilişkin kuralların yeni uzay döneminde uygulanmasında ortaya çıkan bazı hukuki problemler incelenecektir.

1. Fırlatan Devlet Kavramı

Yukarıda değinildiği üzere³⁸⁷, Sorumluluk Sözleşmesi, fırlatan devletin yükümlü olmasını gerektirmektedir. Fırlatan devleti de dört farklı olasılık çerçevesinde belirlemektedir: (i) uzay cismini fırlatan devlet, (ii) uzay cismini fırlattıran devlet, (iii) uzay cisminin topraklarından fırlatıldığı devlet, (iv) uzay cisminin tesisinden fırlatıldığı devlet.³⁸⁸ Bu oldukça geniş tanım, sözleşmenin mağduru önceleyen tutumunu desteklediği gibi, olası boşlukların önüne geçerek muhakkak en az bir fırlatan devletin belirlenebilmesini sağlamaktadır.³⁸⁹

Tanımın geniş şekilde kaleme alınması, özel sektörün dahil olduğu durumlarda problem teşkil edebilir. Öncelikle, sözleşme kapsamında fırlatan devletin bu dört olasılıktan biri olması yeterlidir; özel sektörün faaliyetine ilişkin hiçbir kontrolü olmasa da, bu faaliyetten doğacak zararlar yükümlü olacaktır. Benzer şekilde, özel sektörün dahil olduğu durumlarda, uzay cismini fırlatan devlet ve uzay cismini fırlattıran devlet ile neyin kastedildiği bulanıklaşmaktadır. Örneğin, bir şirketin bir devlette yerleşik olduğu durumda, yerleşik olduğu şirketten başka bir devletin toprağında fırlatmanın gerçekleştirildiği bir olasılıkta, şirketin yerleşik olduğu devletin fırlatan sayılıp sayılmayacağı belli değildir.³⁹⁰

³⁸⁷ Bkz. s. 47 vd.

³⁸⁸ md.1. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁸⁹ Kerrest, The concept..., *op. cit.*, s. 5.

³⁹⁰ Portia Baine, "New Space-Old Rules: The Liability Regime for Damage Caused by Space Objects and the Need to Connect Private Operators with International Liability for Ultrahazardous Activities",

Tanım gereği birden fazla fırlatan devletin bulunduğu durumlarda ise, bu devletler müştereken ve müteselsilen yükümlü olacaktır.³⁹¹ Sözleşme, yine mağduru önceliklendiren bir biçimde, mağdurun talep hakkını etkilemeyecek şekilde, bu fırlatan devletlerin kendi aralarında yükümlülüğün dağılımına ilişkin anlaşma yapmasına cevaz vermektedir.³⁹² Ancak, sözleşmede birden fazla devletin fırlatan sayıldığı durumlarda, bu devletlerin bir diğerine karşı tazminat talebinde bulunup bulunamayacağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

Bir diğer problem, uzay trafiğinin yönetilmesi gibi bir durum söz konusu olmadığından, kimin kusurlu olduğunun belirlenmesi zorlaşmaktadır.³⁹³ Bu durum, Sorumluluk Sözleşmesinin 3. maddesi³⁹⁴ kapsamında yükümlülüğün tesisi için gereken şartın kusurun ispatı konusunda önem taşımaktadır.

Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında zararın tazmini ile yükümlü olanın fırlatan devlet olmasına ilişkin bir diğer sorun, devletin ödediği tazminatla ilgili özel şirkete rücu etmesi halinde ortaya çıkacaktır. Özel şirketin, uzay faaliyetine ilişkin yaptıracığı sigortada, sigortanın kapsamına ilişkin maddi bir sınır bulunacaktır.³⁹⁵ Halbuki, Sözleşme uyarınca devletin ödeyeceği tazminatın miktarına hiçbir sınırlama getirilmemiştir.

2. Uzay Cismi

Uzay cismine ilişkin ilk problem, yukarıda da değinildiği gibi, üzerinde uzlaşılmış bir tanımının bulunmamasıdır.³⁹⁶ Yeni uzay faaliyetlerini ilgilendiren boyutunda ise, uzay cisminin kime ait olduğuyla ilgili sorunlar ortaya çıkmaktadır. Tescil Sözleşmesi kapsamında yükümlü olan fırlatan devlet olduğu için, uzay cisminin kime ait olduğu yükümlülük açısından önem arz etmemektedir. Hal böyleyken, uzay

2020, (<https://ir.wgtn.ac.nz/server/api/core/bitstreams/8f8704da-ae0b-4ae1-a0f5-9fceb03f5cf9/content>, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025), s. 27.

³⁹¹ md.5. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁹² **Ibid.**

³⁹³ Kerrest, The concept..., **op. cit.**, s. 8.

³⁹⁴ Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

³⁹⁵ Kerrest, The concept..., **op. cit.**, s. 14.

³⁹⁶ Bkz. s. 54.

cisminin yörüngedeyken mülkiyetinin değişmesi halinde, uzay cisminin üzerinde hiç kontrolü olmasa bile fırlatan devletin yükümlülüğü devam edecektir.³⁹⁷

Tescil Sözleşmesinin 1. maddesinde, tescil eden devlet, “*bir uzay cisminin II. madde'ye uygun olarak kaydedildiği, fırlatan devlet*”³⁹⁸ olarak tanımlanmıştır. Başka bir deyişle, uzay cismini tescil eden onu ilk fırlatan devlettir. Fırlatmadan sonra uzay cisminin mülkiyeti değiştiğinde, yeni malik, bu tanıma göre uzay cismini tescil ettirememektedir. Fakat, Dış Uzay Andlaşmasının 6. maddesi uyarınca uluslararası sorumluluğu söz konusu olacaktır.

Kısacası, fırlatmadan sonra uzay cisminin mülkiyetinin değişmesi sonucunda, fırlatan devlet, artık o cisim üzerinde hiçbir kontrol veya yetkisi kalmasa da, Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca yükümlü olmaya devam etmektedir.³⁹⁹ Diğer taraftan, Tescil Sözleşmesi gereğince, yeni malik uzay cismini tescil edememektedir.

Bunlara ek olarak, uzay cisminin mülkiyetinin kime ait olduğunun belirlenmesi Tescil Sözleşmesinin 2. ve 3. maddesi açısından önem taşımaktadır. Zira, 2. maddede öngörülen mutlak yükümlülük, fırlatan devletin uzay cisminin verdiği zararlara ilişkindir.⁴⁰⁰ Takip eden maddede ise, yine “bir fırlatan devletin uzay cismi”, “başka bir fırlatan devletin uzay cismi” gibi ifadelerle yer verildiğinden, mülkiyet önem taşımaktadır.⁴⁰¹ Ancak, uzay çöpünün giderek artması ve Kessler sendromu dolayısıyla, zarara neden olan uzay cisminin kime ait olduğunun belirlenmesi zorlaşmaktadır. Zira, oldukça küçük parçalar bile fazlasıyla yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. “*Kiraz büyüklüğünde bir metal parçası, yörüngedeyken el bombasının patlayıcı gücünü haizdir*”⁴⁰². Parçanın küçüklüğü, sorunun küçültmemektedir, aksine parça küçüldükçe, malikin tespiti zorlaşmaktadır. Sorun,

³⁹⁷ Kerrest, The concept..., **op. cit.**, s. 6.

³⁹⁸ Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space, 12 Kasım 1974.

³⁹⁹ Kerrest, The concept..., **op. cit.**, s. 6.

⁴⁰⁰ “Fırlatan devlet, kendi uzay cisminin yeryüzünde veya uçuş halindeki uçaklarda neden olduğu hasar için tazminat ödemekle mutlak olarak yükümlüdür.” Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

⁴⁰¹ “Yeryüzünden başka bir yerde, bir fırlatan fevletin uzay cismine veya uzay cismi içinde bulunan kişilere veya mallara, başka bir fırlatan devletin uzay cismi tarafından verilen zararlarda, zarar veren uzay cismini fırlatan devlet, zarar ancak kendisinin ve hareketlerinden sorumlu olduğu kişilerin kusurundan kaynaklanmışsa yükümlü olur.” **Ibid.**

⁴⁰² Matthew Weinzierl, “Space, the Final Economic Frontier”, **Journal of Economic Perspectives**, Vol: 32, Sayı: 2, 2018, ss. 173-192, s. 186, Aktaran Baine, **op. cit.**, s. 28.

BMÜO tarafından tespit edildiği üzere, yörüngede bulunan ancak tescil edilmemiş 2064 uzay cismi göz önünde bulundurulduğunda daha da büyük hale gelmektedir.⁴⁰³

3. Menfaat ve Yükümlülük Dengesi

Yeni uzay faaliyetlerinde, faaliyetler hükümet dışı kuruluşlar tarafından yürütülmekte, ancak bunlara ilişkin sorumluluğa ve yükümlülüğe devlet tarafından katlanılmaktadır. Burada ortaya çıkan ilk problem, devletlerin ortaya çıkan zararı karşılamasının aslında vatandaşların dolaylı olarak bu zararı karşılaması anlamına gelmesidir. Ulusal hukuk kapsamında rücuyla ilişkin kurallar saklı kalmak üzere, ilgili faaliyetten menfaat elde eden hükümet dışı kuruluş, özel sektör olmakla birlikte, bundan doğan zarara katlananın, devlet ve dolayısıyla vatandaşlar olması hakkaniyete aykırı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Taraf Sorumluluğuna İlişkin 1960 Paris Sözleşmesi⁴⁰⁴ çerçevesinde öngörülen modele benzer bir sistemin uzay hukuku çerçevesinde *mutatis mutandis* benimsenmesi önerilmektedir.⁴⁰⁵ Bu doğrultuda, belli bir miktardan nükleer faaliyeti gerçekleştiren operatör sorumludur, bunun ötesindeki miktar, yine belli bir üst sınıra kadar nükleer faaliyetin yapıldığı yer devletince karşılanmakta, kalan kısım da üye devletlerce ödenmektedir.⁴⁰⁶ Uzay hukukunda buna benzer bir yükümlülük öngörülmesi, hem faaliyeti yapan hükümet dışı kuruluşların doğrudan faaliyetten doğan zararı gidermesini sağlayacaktır. Böylece, faaliyetten menfaat sağlayanın yükümlülüğe katlanması sağlanmış olacaktır. Aynı zamanda, tazminata belli bir sınır getirilerek, ilgili hükümet dışı kuruluşun da menfaatleri dengelenmeye çalışılacaktır. Bu sistemle aynı zamanda, devletin giderdiği zarardan dolayı, aralarındaki anlaşma veya iç hukuka dayanarak hükümet dışı kuruluşu rücu etmesine gerek kalmadan, zarar giderimi tek aşamaya indirildiği gibi, farklı devletler arasında çıkabilecek uyumsuzluklar da giderilerek standardizasyon sağlanmış olacaktır.

⁴⁰³ Online Index of Objects Launched into Outer Space, United Nations Office for Outer Space Affairs, (<https://www.unoosa.org/oosa/osoindex/search-ng.jsp>, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

⁴⁰⁴ Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy of 29 July 1960, as amended by the Additional Protocol of 28 January 1964, by the Protocol of 16 November 1982 and by the Protocol of 12 February 2004, (https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_79139/paris-convention-on-third-party-liability-in-the-field-of-nuclear-energy-consolidated-text-and-expose-des-motifs-english-and-french?details=true&details=true, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

⁴⁰⁵ Baine, **op. cit.**, s. 39.

⁴⁰⁶ **Ibid.**

Önceden belirtildiği üzere⁴⁰⁷, mevcut hukuki çerçevede, zarara ilişkin talebin ya diplomatik koruma çerçevesinde devlet tarafından ileri sürülmesi⁴⁰⁸ ya da devlet veya zarar gören tarafından ulusal hukuk çerçevesinde yapılması⁴⁰⁹ mümkündür. Ancak, *ne bis in idem* gereği, bu seçeneklerden biri ile devam edilmesi gerekmektedir. Devletin diplomatik koruma çerçevesinde zarar giderimi talep etmesi, bir zorunluluk teşkil etmemekte, devletin takdir yetkisine bırakılmaktadır. Bu durum da zarar görenin sürece dahiliyetini azaltmaktadır. Diğer seçenek doğrultusunda, ulusal hukuk çerçevesinde zarar görenin talepte bulunması mümkünse de, bu kez ulusal hukukun uygulanması dolayısıyla yükümlü olması beklenen devlet lehine eşitsizlik söz konusu olabilecektir. Bir diğer problem de bu hususun ulusal hukuk çerçevesinde düzenlenmesi, yani yükümlü tutulacak devletin ilgili çerçeveyi belirlemesinden kaynaklanmaktadır. Bu sorunların giderimi için, zarar görenin dahil olabildiği, taleplere ilişkin tarafsızlığın sağlandığı bir uluslararası yükümlülük sisteminin oluşturulması önerilmektedir.⁴¹⁰

4. Uluslararası Uzay İstasyonu Hükümetlerarası Andlaşması ve Uzay Turizmi

Daha önce açıklandığı üzere⁴¹¹, uzay turizmi, yaygınlaşan yeni uzay faaliyetlerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Denis Tito'nun ISS'yi ziyaretiyle başladığı kabul edilen uzay turizminin farklı türleri bulunsun da, genellikle ISS'nin kişiler tarafından ziyaret edilmesiyle gerçekleşmektedir.⁴¹² Bu durum da ISS ve bu kapsamda akdedilmiş andlaşmayı önemli kılmaktadır. Uluslararası Uzay İstasyonu Hükümetlerarası Andlaşması⁴¹³, uzay istasyonu projesini yürüten 14 hükümet⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Bkz. s. 59 vd.

⁴⁰⁸ md. 9. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

⁴⁰⁹ md. 11. **Ibid.**

⁴¹⁰ Alexander P. Reinert, Updating the Liability Regime in Outer Space", **William & Mary Law Review**, Vol: 63, 2020, ss. 326-356, s. 349.

⁴¹¹ Bkz. s. 21 vd.

⁴¹² Frans G. von der Dunk, Space Tourism..., **op. cit.**, s. 147.

⁴¹³ Agreement Among the Government of Canada, Governments of Member States of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation, and the Government of the United States of America Concerning Cooperation on the Civil International Space Station, Washington, 29 Ocak 1998, (<https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/02/12927-Multilateral-Space-Space-Station-1.29.1998.pdf>, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

⁴¹⁴ Andlaşmanın Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Japonya, Rusya, ve Avrupa Uzay Ajansının üye devletleridir olmak üzere 5 tarafı bulunmaktadır. Avrupa Uzay Ajansının Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç, İsviçre olmak üzere 10 üye devleti bulunmaktadır. Bkz. European Space Agency, International Space Station Legal Framework,

tarafından imzalanan, ISS'nin kurucu andlaşmasıdır. Andlaşmanın 17. maddesi uyarınca, taraflar Sorumluluk Sözleşmesini uygulamaya devam edecektir.⁴¹⁵ Ancak, andlaşmanın 16. maddesi bu duruma bir istisna teşkil etmektedir.⁴¹⁶ Buna göre, taraflar, (i) başka bir partner devlete, (ii) partner devletlerin ilgili kuruluşlarına (yüklenici, alt yüklenici, kullanıcı, müşteri), (iii) partner devlet veya ilgili kuruluşlarının çalışanlarına gelecek zararlara ilişkin taleplerinden karşılıklı olarak feragat etmişlerdir. Dolayısıyla, hukuki dayanağının ne olduğuna bakılmaksızın, ISS'nin faaliyetlerinden dolayı bu kişilere gelecek zararın ileri sürülmesi mümkün değildir. Kasıtlı kötü idare ve davranış (*wilful misconduct*) sonucunda meydana gelen zarar, bedensel zarar veya ölüm ve fikri mülkiyet hakları karşılıklı feragat kapsamında yer almamaktadır. Bu madde kapsamında, taraf devletler, ISS'nin faaliyetlerinden dolayı meydana gelecek zararlardan dolayı birbirlerine karşı Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında yükümlülüklerinin doğmayacağını kabul etmektedir. Dolayısıyla, maddenin kapsamına dahil olunan hallerde, uzay turizmi faaliyetleri esnasında meydana gelecek zararlardan dolayı devletlerin yükümlülüğü sınırlandırılmış olmaktadır. Bunun dışındaki hallerde devletlerin yükümlülükleri için Sorumluluk Sözleşmesi uygulanmaya devam edecektir.

Yukarıda açıklandığı üzere, Dış Uzay Andlaşmasının 6. maddesi uyarınca⁴¹⁷, faaliyet ister hükümet ister hükümet dışı kuruluş tarafından yürütülsün devletin uluslararası sorumluluğu vardır.⁴¹⁸ Uzay turizmini gerçekleştiren özel şirketler Dış Uzay Andlaşmasında yer alan bu madde kapsamında hükümet dışı kuruluşlardan sayılmaktadır. Bu doğrultuda devlet, hükümet tarafından gerçekleştirilen faaliyetler gibi, uzay turizmi hizmeti veren özel şirketlerin faaliyetlerinden sorumludur.⁴¹⁹

(https://www.esa.int/Science_Exploration/Human_and_Robotic_Exploration/International_Space_Station/International_Space_Station_legal_framework, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

⁴¹⁵ **Ibid.**

⁴¹⁶ **Ibid.**

⁴¹⁷ Sorumluluk Sözleşmesi, ayrıca hükümet veya hükümet dışı kuruluşlara ilişkin bir hüküm içermemektedir. Sözleşme uyarınca devletin yükümlülüğü fırlatan devlet olması dolayısıyla tesis edilmektedir. Uzay turizmi esnasında devletin uzay cismini fırlatması, fırlatırması durumunda yahut fırlatma için devletin toprağının veya tesisinin kullanılması halinde yükümlülük doğacaktır. Şu halde, örneğin özel bir şirketin, kendi tesisini kullanarak uzay turizmi faaliyetinde bulunması halinde bile, tesisin bulunduğu toprak parçası hangi devletin egemenliğindeyse o devlet sözleşme kapsamında fırlatan sayılacak ve yükümlülüğe katlanacaktır.

⁴¹⁸ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

⁴¹⁹ Ankit Kumar Padhy, Amit Kumar Padhy, "Balancing International Stagnance and National Divergence: An Analytical Study of Contemporary Liability Issues for NewSpace Tourism Companies", **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2021, ss. 437-448, s. 440.

Yine Dış Uzay Andlaşmasının 6. maddesi kapsamında bu kuruluşların faaliyetlerinin devlet yetkilendirmesi ve devamlı gözetimine tabi olacağı ifade edilmektedir.⁴²⁰ Uzay turizmi faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla devletlerin özel sektörün faaliyetlerini devamlı ve etkin gözetmesinin zor olacağına dair bir endişe bulunmaktadır.⁴²¹ Fakat uzay faaliyetlerinin riskli doğası düşünüldüğünde, uzay emniyetli şekilde kullanımı ve uzayın sürdürülebilirliğinin sağlanması için devletlerin bu yöndeki yetki ve yükümlülükleri devam etmelidir. Faaliyetlerin sayıca artması bu yükümlülüğün ortadan kaldırılması için yeterli bir sebep olmadığı gibi tam tersine uzayın herkes için erişilebilir ve kullanılabilir olması için yetkilendirme ve gözetimin sağlanması önem arz etmektedir. Ancak burada, maddede “ilgili devlet” ifadesine yer verildiği ve bu ifadenin ne anlama geldiğinin tartışmalı olduğu hatırlatılmalıdır.

Bu yetkilendirme ve gözetim dolayısıyla devletin özel şirketler tarafından gerçekleştirilen uzay turizmi faaliyetlerinden sorumlu olması söz konusuysa da, faaliyetten doğan menfaatten özel şirketin yararlanması ama devletin sorumluluğa katlanması hakkaniyete aykırı görünmektedir.⁴²² Uluslararası hukuk bu çerçevede devletin özel şirketin neden olduğu zararı tazmin etmesi durumunda özel şirkete rücu edilmesine ilişkin bir düzenleme içermemektedir. Konu ulusal hukuk çerçevesinde düzenlenebilir.

Son olarak, Sorumluluk Sözleşmesinin 3. maddesi uyarınca kusur yükümlülüğünün doğabilmesi için kusurun ispatı aranmaktadır.⁴²³ Yukarıda bahsedildiği üzere, kusurun tanımına ilişkin tartışmalar geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte, uzay turizmi görece yeni bir alan olduğu için, gerekli davranış yükümlülüklerinin ne olduğu henüz net değildir, bu durum da kusurun ispatında gereken özen yükümlülüğünün yerine getirilip getirilmediğini belirlemeyi zorlaştırmaktadır.⁴²⁴

⁴²⁰ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967.

⁴²¹ Padhy, Padhy, **op. cit.**, s. 441.

⁴²² **Ibid.**

⁴²³ Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972.

⁴²⁴ Padhy, Padhy, **op. cit.**, s. 441.

SONUÇ

Bu çalışmanın konusunu, devletlerin yeni uzay olarak adlandırılan dönemde gerçekleştirilen uzay faaliyetlerinden doğan uluslararası sorumluluğu oluşturmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle klasik uzay döneminin değerlendirilmesi ve genel çerçevenin oluşturulması için, uzayın tanımı ve sınırlandırılması problemi ve uzay hukukunun kapsamı ve tarihsel gelişimi açıklanmıştır. Ardından, yeni uzay faaliyetlerinin ortaya konabilmesi için, yeni uzay olarak adlandırılan dönem ile klasik dönemin farkına değinilmiş ve bu dönemde öne çıkan bazı faaliyetler tadadi olarak incelenmiştir. İkinci bölümde, uzay hukuku çerçevesinde sorumluluğun nasıl tesis edileceği sorusu üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, ilk kısımda mevcut uluslararası hukuk kapsamında uzay faaliyetlerine ilişkin sorumluluk düzenlemelerini irdelenmiştir. Nihayet, son kısımda, yeni uzay faaliyetlerinin mevcut sorumluluk rejiminde ortaya çıkardığı bazı problemlere değinilmiştir.

İlk bölümde, uzay hukukunun normlarının oluşturulduğu dönem olan Soğuk Savaş'ın etkilerini taşıdığı gözlemlenmiştir. Düzenlemelerin yapıldığı zamandaki sosyopolitik koşulların etkisiyle, devlet merkezli olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle birlikte, yavaş yavaş uzay sadece devletlerin faaliyet gösterdiği bir alan olmaktan çıkıp, özel sektörün de dahil olduğu bir ortam haline geldiği görülmüştür. Bu yeni dönemin sadece yeni aktörlerin dahil olması sebebiyle değil aynı zamanda hem yeni faaliyetlerin yürütülmeye başlanması hem de halihazırda yürütülen faaliyetlerin ticarileşmesi ile klasik dönemden ayrıldığı anlaşılmıştır. Bu değişime rağmen, uzay hukukunun temel ilkelerinin klasik dönemde ortaya konduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat son zamanlarda ortaya çıkan uzay emniyeti, uzay güvenliği ve uzayın sürdürülebilirliği gibi kavramların uzaydaki faaliyetlerin sorumlu yürütülmesi konusunda önemli olduğu değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise, ilk olarak klasik dönemin izlerini taşıyan sorumluluk rejimi incelenmiştir. Dış Uzak Andlaşması ve Sorumluluk Sözleşmesi çerçevesinde düzenlenen konu, sorumluluk ve yükümlülük kavramlarına ilişkin fark, yükümlülüğün tarafları, zarar, yükümlülüğün türleri ve ileri sürülme biçimi ele alınmıştır. Bu kapsamda, Dış Uzak Andlaşmasının sorumluluk ve yükümlülüğe ilişkin çerçeveyi oluşturmakla kaldığı, detaylı düzenlemelerin Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında ortaya konduğu gözlemlenmiştir. Dış Uzak Andlaşmasında yer alan ilgili devlet ve ulusal faaliyet ifadelerinin, Sorumluluk Sözleşmesinde düzenlenen uzak cismi, kusur, zarar gibi kavramların kapsamına ilişkin belirsizlikler olduğu anlaşılmıştır. Ancak tüm bu belirsizliklere ve uzak faaliyetlerinde yaşanan değişikliklere rağmen, sorumluluk ve yükümlülüğün halen bu iki andlaşma uyarınca tesis edildiği ortaya konmuştur. Son olarak, yeni uzak dönemde fırlatan devlet kavramının oldukça geniş şekilde kaleme alınmasının yarattığı problemler, uzak cisminin mülkiyetiyle ilgili sorunlar, özel kişilerce yürütülen faaliyetlerde devletin yükümlü olmasının ortaya çıkardığı dengesizlik ve ISS çerçevesindeki karşılıklı yükümlülük feragati ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında gözlemlenen en büyük problem, fırlatan devlet olarak nitelendirilmek için minimum seviyede dahi olsa kontrol veya denetime ilişkin bir kritere yer verilmemesidir. Bu yönde bir şart koşulmadığı için ve fırlatan devlet kavramı oldukça geniş şekilde düzenlendiği için, meydana gelen zararlar çok az bağı bulunan devletin de yükümlü olması mümkündür. Bu da, oldukça riskli bir alanda, astronomik maliyetleri bulunan faaliyet gösterebilme yetisi bulunan şirketler yerine faaliyette hiç kontrolü olmayan, eylemle bağı çok zayıf olan devletlerin yükümlülüğe katlanması hakkaniyete aykırıdır. Bu duruma cevaben, Dış Uzak Andlaşması uyarınca hükümet dışı kuruluş sayılan özel sektörün, uzayda faaliyet gösterebilmesi için devletin yetkilendirme ve devamlı gözetimine tabi olacağı ileri sürülebilir. Yani devletin yetkilendirme ve gözetimine ilişkin hak ve yükümlülüğünün, özel sektörün faaliyetlerinden doğan zarara katlanmasını gerekçelendirdiği savunulabilir.

Hukuki boşluğun olduğu başka bir husus, uzak faaliyetlerinin doğadaki etkisine ilişkindir. İklim değişikliği artık hayatın bir gerçeği haline gelmişken, giderek yaygınlaşan hem hükümet hem hükümet dışı uzak faaliyetlerinin dünyadaki doğal denge üzerindeki etkileri ve bunun hukuki sonuçlarının ele alınması önemlidir. Bununla birlikte, uzak çöpünü yönetmeye ilişkin adımlar söz konusu olsa da, uzak faaliyetlerinin uzayın “doğasını” olumsuz etkilemesine ilişkin olarak da bir hukuki

düzenlemeye rastlanmamıştır. Halbuki uzay, insanlığın ortak malıysa, uzayın doğasında meydana gelecek her türlü bozulma, insanlığı bir bütün olarak ilgilendirecektir.

Genel olarak bu çalışmada varılan sonuç, birtakım tartışmalar ve belirsizliklere rağmen, yeni uzay faaliyetlerine ilişkin olarak devlet sorumluluğunun tesis edilmesinin mümkün olduğudur. Bununla birlikte, öğretilerdeki tartışmaların teorik kaldığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, halihazırda var olan belirsizliklerin giderilmesi, örneğin kusurun nasıl tespit edileceğinin ortaya konması konuya ilişkin uygulama geliştikçe görülecektir. Bununla birlikte, öğretilerde, teorik olarak yapılan tartışmaların sona ermesi, ilgili devlet, ulusal faaliyet, uzay cismi, kusur gibi kavramların kapsamının belirlenmesi için var olan anlaşmaların revize edilmesi veya ek düzenlemeler yapılmasının önerildiği tespit edilmiştir.

İdeal olarak tüm hukuki belirsizliklerin ortadan kaldırılması, boşluk bulunan alanlar da dahil olmak üzere var olan soru ve sorunlara çözüm bulunması için yeni anlaşmaların akdedilmelidir. Ancak pratikte, uzayın sınırının belirlenmesi gibi görece daha temel konulara ilişkin bile uzlaşma sağlanamıyorken eksiklikleriyle de olsa temel çerçevesi oturmuş ve neredeyse tüm devletler tarafından kabul edilmiş hukuki düzenlemelerin yeniden ele alınması gerçekçi görünmemektedir. *Trail Smelter* davasında da görüldüğü üzere, bir devletin, bir şirket tarafından başka bir devletteki kişi ve mallara verdiği zararlardan yükümlülüğünün doğması, uzay hukuku ile getirilmiş bir yenilik değildir.⁴²⁵ Nitekim, var olan uluslararası anlaşmaların hükümlerini değiştirmeye yönelik bir çaba “*Pandora'nın kutusunu açmak olurdu. Mevcut sistemi iyileştirmek yerine onu yok ederdik.*”⁴²⁶

⁴²⁵ Trail Smelter Arbitration, (United States v. Canada), 16 Nisan 1938, 11 Mart 1941.

⁴²⁶ Armel Kerrest, “The Liability Convention And Liability for Space Activities”, Office for Outer Space Affairs, Proceedings United Nations/International Institute Of Air And Space Law Workshop On Capacity Building In Space Law, ss. 25-30, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2003/stspace/stspace14_0_html/st_space_14E.pdf), Son Erişim Tarihi: 18.02.2025), s. 25,

KAYNAKÇA

Kitaplar

CHAUMONT Charles, **Le Droit de L'Espace**, Presses Universitaires de France, 1970.

CHENG Bin, **Studies in International Space Law**, Clarendon Press, 1998.

DE OLIVEIRA BITTENCOURT NETO Olavo, **Defining the Limits of Outer Space for Regulatory Purposes**, Springer International Publishing, 2015.

JAKHU Ram S., PELTON Joseph N., **Global Space Governance: An International Study**, Springer International Publishing, 2017.

KAYSER Valerie, **Launching Space Objects: Issues Of Liability And Future Prospects**, Kluwer Academic Publishers, 2001.

LYALL Francis, LARSEN Paul B., **Space Law: a Treatise**, Routledge, 2020.

MERAY Seha L., **Uzay ve Milletlerararası Hukuk**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, 2021.

Fabio Tronchetti, **Fundamentals of Space Law and Policy**, Springer, 2013.

Makaleler

ADHIKARI Malay, "Space Tourism-Legal Issues and Challenges with Special Reference to India", **Current Developments in Air and Space Law**, ss. 385-398.

BABER William W., OJALA Arto, "New Space Era: Characteristics of the New Space Industry Landscape", William W. Baber, Arto Ojala (der.), **Space Business**, 2024, ss. 3-26.

BAINE Portia, "New Space-Old Rules: The Liability Regime for Damage Caused by Space Objects and the Need to Connect Private Operators with International Liability for Ultrahazardous Activities", 2020,

(<https://ir.wgtn.ac.nz/server/api/core/bitstreams/8f8704da-ae0b-4ae1-a0f5-9fceb03f5cf9/content>, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

BARTÓKI-GÖNCZY Balázs, GANCZER Mónika, SÜLYÖK Gábor, “Space sustainability: Current regulatory challenges”, **Hungarian Journal of Legal Studies**, 2024, ss. 260-281.

BÖCKSTIEGEL Karl-Heinz, “Legal Implications of Commercial Space Activities”, **Proceedings of the Twenty-Fourth Colloquium On the Law of Outer Space**, 1981.

BÖCKSTIEGEL Karl-Heinz, “The Term “Appropriate State” In International Space Law”, **International Institute of Space Law**, 1994, ss. 77-79.

BROBST Jennifer A., “Role of the International Telecommunication Union in Regulating Space Activities”, Sandeepa Bhat B., Dilip Ukey, Adithya Variath (der.), **International Space Law in the New Space Era**, Oxford University Press, ss. 205-229.

CARPANELLI Elena, COHEN Brendan, “Interpreting ‘Damage Caused by Space Objects’ under the 1972 Liability Convention”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2013, ss. 29-45.

CHENG Bin, “Article VI of the 1967 Space Treaty Revisited: ‘International Responsibility’, ‘National Activities’, and ‘The Appropriate State’”, **Journal of Space Law**, Vol:26, Sayı: 1, 1998, ss. 7-32.

CHERNYKH Irina, “International Legal Aspects on Sustainable Development of Outer Space Activities: Combine Safety and Effectiveness in the Long-Term”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2018, ss. 581- 596.

CHRISTOL Carl Q., “International liability for damage caused by space objects”, **The American Journal of International Law**, 1980, ss. 346-371.

d’ARGENT Pierre, “Responsibility or Liability: Is It Really That Simple?”, Samantha Besson (der.) **Theories of International Responsibility Law**, Cambridge University Press, 2022, ss. 209-228.

DAVIDIAN Ken, “Definition of NewSpace”, **The Journal of Space Entrepreneurship and Innovation**, Vol: 8, Sayı: 2, 2020, (<https://doi.org/10.1089/space.2020.29027.kda>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

DENNERLEY Joel A. , “State Liability for Space Object Collisions: The Proper Interpretation of ‘Fault’ for the Purposes of International Space Law”, **European Journal of International Law**, Vol: 29, Sayı:1, 2018, ss. 281–301.

DOLZER Rudolf, “International Co-operation in Outer Space”, **Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht**, ss. 527-546.

ERICKSON Sarah, ORTEGA Almudena Azcárate, “To Space Security and Beyond: Exploring Space Security, Safety, and Sustainability Governance and Implementation

Efforts”, **UNIDIR**, 2023, (<https://doi.org/10.37559/WMD/23/Space/06>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

ESPARZA Ryan M., “Event Horizon: Examining Military and Weaponization Issues in Space by Utilizing the Outer Space Treaty and the law of Armed Conflict”, **Journal of Air Law and Commerce**, Vol: 83, Sayı:2, 2018, ss. 333-357.

FERREIRA-SNYMAN Anel, “Selected Legal Challenges Relating to The Military Use of Outer Space, with Specific Reference to Article IV of The Outer Space Treaty”, **Potchefstroom Electronic Law Journal**, Vol: 18, Sayı: 3, 2015, ss. 488-529.

FRISCHAUF Norbert, HORN Rainer, KAUERHOFF Tilo, WITTIG Manfred, BAUMANN Ingo, PELLANDER Erik, KOUDELKA Otto, “NewSpace: New Business Models at the Interface of Space and Digital Economy: Chances in an Interconnected World”, **The Journal of Space Entrepreneurship and Innovation**, Vol: 6, Sayı: 2, 2018, (<https://doi.org/10.1089/space.2017.0028>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

GALLOWAY Jonathan F., “Revolution and Evolution in the Law of Outer Space”, **Nebraska Law Review**, Vol: 87, Sayı: 2, 2008, ss. 516-520.

GANGALE Thomas, “The Non Karman Line: An Urban Legend of the Space Age”, **Journal of Space Law**, Vol: 41, Sayı: 2, 2017, ss. 151-178.

GATES Madi, “Houston, We Have a Problem: International Law’s Inability to Regulate Space Exploration”, **New York University Journal of International Law and Politics Blog**, New York University, 2025. (<https://nyujilp.org/houston-we-have-a-problem-international-laws-inability-to-regulate-space-exploration/>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

GENTA Giancarlo, “Private space exploration: A new way for starting a spacefaring society”, **Acta Astronautica**, 2014, ss. 480-486.

GOROVE Stephen, “Cosmos 954: Issues of law and Policy”, **Journal of Space Law**, 1978, ss. 137-146.

GOROVE Stephen, “Definitional Issues Pertaining to ‘Space Object’”, **International Institute of Space Law**, 1994, ss. 87-98.

GOROVE Stephen, “Freedom of Exploration and Use in the Outer Space Treaty: A Textual Analysis and Interpretation”, **Denver Journal of International Law and Policy**, 1971, ss. 93-107.

HOBE Stephan, “A New Format for Space Law?”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2020, ss. 3-18.

HOBE Stephan, CLOPPENBURG Jürgen, “Towards a New Aerospace Convention? Selected Legal Issues of ‘Space Tourism’”, **Proceedings of the Forty-Seventh Colloquium on the Law of Outer Space**, 2004, ss. 377-385.

JAKHU Ram S., FREELAND Steven, "The Relationship Between the Outer Space Treaty and Customary International Law", **SSRN Electronic Journal**, 2016, (<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3397145>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

JANKOWITSCH Peter, "The background and history of space law", Frans von der Dunk, Fabio Tronchetti (der.), **Handbook of Space Law**, Edward Elgar Publishing, 2015, ss. 1-28.

KERREST Armel, "The concept of the 'launching State' in commercial launch ventures", Jan Wouters, Philip De Man, Rik Hansen (der.), **Commercial Uses of Space and Space Tourism**, ss. 3-18.

KERREST Armel, "The Liability Convention And Liability for Space Activities", Office for Outer Space Affairs, Proceedings United Nations/International Institute Of Air And Space Law Workshop On Capacity Building In Space Law, ss. 25-30, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2003/stspace/stspace14_0_html/st_space_14E.pdf, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

KESSLER Donald J., JOHNSON Nicholas L., LIOU J.-C., MATNEY Mark, "The Kessler Syndrome: Implications to Future Space operations", **Advances in the Astronautical Sciences**, 2010, ss. 47-61.

KU Charlotte, "The Concept of Res Communis in International Law", **History of European Ideas**, Vol: 12, Sayı: 4, 1990, ss. 459-77.

LAMPERTIUS James P., "The Need for an Effective Liability Régime for Damage Caused by Debris in Outer Space", **Michigan Journal of International Law**, Vol: 13, Sayı: 2, 1992, ss. 447-468.

LEE Ricky J., "State Responsibility and Liability for Compliance with International Space Law", **Law and Regulation of Commercial Mining of Minerals in Outer Space**, Springer Dordrecht, 2012, ss. 95-151.

LEPUENGTHAM Tosaporn, "International space law and its implications for outer space activities", **The Protection of Intellectual Property Rights in Outer Space Activities**, Edward Elgar Publishing, 2017, s.8-31.

MASIE Sewela, MORRIS Kaitlin, "Liability in Space Law: Questions on Practical Application of Absolute and Fault Liability", **Pretoria Student Law Review**, 2015, ss.90-110.

MARINOVA Aleksandra, GOULD Michael, ZARA Maura, "NewSpace, Old Rules: An Empirical Approach to Understanding the Needs of Young Space Businesses in Relation to Current Space Regulation", **Proceedings of the International Institute of Space Law**, Sayı: 6, 2021, ss. 397-409.

MASSON-ZWAAN Tanja, FREELAND Steven, "Between heaven and earth: The legal challenges of human space travel", **Acta Astronautica**, 2010, ss. 1597-1607.

MONTGOMERY Laura, “The Outer Space Treaty and Prohibited Military Space Activities”, **Nonproliferation Policy Education Center Occasional Paper 2304**, 2023, ss. 2-23.

MOROZOVA Elina, VASYANIN Yaroslav, “International Space Law and Satellite Telecommunications”, **Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science**, 2019, (<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190647926.013.75>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

MUHAMMAD Alif Nurfakhri, “Revisiting US-China Aggressive Use of Outer Space: A Comprehensive International Law Outlook Towards Military Activities in Outer Space”, **Indonesian Journal of International Law**, Vol: 16, Sayı:4, 2019, ss. 473-503.

O'BRIEN Zeldine Niamh, “Liability for Injury, Loss or Damage to the Space Tourist”, **Proceedings of the Forty-Seventh Colloquium on the Law of Outer Space**, 2004, ss. 386-396.

PADHY Ankit Kumar, “Legal Conundrums of Space Tourism”, **Acta Astronautica**, 2021, ss. 269-273.

PADHY Ankit Kumar, PADHY Amit Kumar, “Balancing International Stagnance and National Divergence: An Analytical Study of Contemporary Liability Issues for NewSpace Tourism Companies”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2021, ss. 437-448.

PALIOURAS Zachos A., “The Non-Appropriation Principle: The Grundnorm of International Space Law”, **Leiden Journal of International Law**, 2013, ss. 37-54.

PALKOVITZ Neta, “Exploring the Boundaries of Free Exploration and Use of Outer Space—Article IX and the Principle of Due Regard, Some Contemporary Considerations”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2014, ss. 93-105.

PARK Yong-Ok, “Res Communis versus Res Nullius: The International Legal, Political and Strategic Context”, **Journal of East and West Studies**, Vol: 5, Sayı: 1, 1976, ss. 77–97.

PELTON Joe, SGOBBA Tommaso, TRUJILLO Maite, “Space Safety”, Kai Uwe Schrogel (der.), **Handbook of Space Security**, Springer Nature, ss. 266-286.

PEPERKAMP Lonneke, “An Arms Race in Outer Space?”, **Atlantisch Perspektief**, Sayı: 4, 2020, ss. 46-50.

PERSHING Abigail, “Interpreting the Outer Space Treaty’s Non-Appropriation Principle: Customary International Law from 1967 to Today”, **Yale Journal of International Law**, ss. 149-178.

POP Virgiliu, “Is Outer Space Proper the ‘Common Heritage of Mankind’?”, **Proceedings of the International Institute of Space Law**, 2016, ss. 239-246.

REINERT Alexander P., "Updating the Liability Regime in Outer Space", **William & Mary Law Review**, Vol: 63, 2020, ss. 326-356.

SCHMALENBACH Kirsten, "Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects", Peter Gailhofer, David Krebs, Alexander Proelss, Kirsten Schmalenbach, Roda Verheyen (der.), **Corporate Liability for Transboundary Environmental Harm**, Springer, ss. 523-535.

SMITH Lesley Jane, KERREST Armel, "Article II (Absolute Liability) LIAB", Stephan Hobe, Bernhard Schmidt-Tedd, Kai-Uwe Schrogl (der.) **II Cologne Commentary on Space Law**, 2013.

SMITH Lesley Jane, KERREST Armel, "Article VII of the Outer Space Treaty", Stephan Hobe, Bernhard Schmidt-Tedd, Kai-Uwe Schrogl (der.) **I Cologne Commentary on Space Law**, 2010.

SCHMITT Michael N., "International Law and Military Operations in Space", **Max Planck Yearbook of United Nations Law**, 2006, ss. 89-125.

ST. JOHN Dan, "The Trouble with Westphalia in Space: The State-Centric Liability Regime", **Denver Journal of International Law & Policy**, Vol: 40, Sayı: 4, 2012, ss. 686-713.

SU Jinyuan, "Use of Outer Space for Peaceful Purposes: Non-militarization, Non-aggression and Prevention of Weaponization", **Journal of Space Law**, 2010, ss. 253-272.

TENNEN Leslie I., "Enterprise Rights and the Legal Regime for Exploitation of Outer Space Resources", **The University of the Pacific Law Review**, 2016, ss. 281-297.

TRONCHETTI Fabio, "The Non-Appropriation Principles as a Structural Norm of International Law: A New Way of Interpreting Article II of the Outer Space Treaty", **Air and Space Law**, Vol: 33, Sayı: 3, 2008, ss. 277-305.

VERESHCHETIN Vladlen Stepanovich, "Outer Space", Max Planck Encyclopedia of Public International Law, **Oxford University Press**, 2006, (https://spacelaw.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_spacelaw/EPIL_Outer_Space.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.10.2023).

VON DER DUNK Frans G., "The Regulation of Space Tourism", Erik Cohen, Sam Spector (der.), **Space Tourism: The Elusive Dream**, ss. 177-199.

VON DER DUNK Frans G., "Space Tourism, Private Spaceflight and the Law: Key Aspects", **Space Policy**, 2011, ss. 146-152.

WEBER Allen Duane, "Launching the Rocket Industry in the United States: Domestic Regulation of Private Expendable Launch Vehicles", **Journal of Air Law and Commerce**, Vol: 50, Sayı: 1, 1984, ss. 1-67

WOLFF Joshua J., "Space Law: What It Is and Why It Matters", **The Army Lawyer**, Sayı: 5, 2020, ss. 66-71.

XU Fengna, SU Jinyuan, MEHDI Miqdad, “A Re-Examination of Fundamental Principles of International Space Law at the Dawn of Space Mining”, **Journal of Space Law**, 2020, ss. 1-43.

Tezler

GÜNEL Reşat Volkan, **Uluslararası Hukuk Açısından “Açık Semalar” Antlaşmaları Sürecinde Sivil Havacılık Düzeninin Dönüşümü**, Doktora Tezi, 2010.

Elektronik Kaynaklar

5150 Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslar Arası Sorumluluk Hakkında Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 04/05/2004, (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanun_ss.durumu?kanun_no=5150, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

ACHENBACH Joel, “Which way to space? Flights of fancy may launch the industry’s future”, The Washington Post, (<https://www.washingtonpost.com/sf/national/2013/11/23/which-way-to-space/>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

CESARI Laetitia, United Nations Institute for Disarmament Research, “What’s in a word? Notions of security and safety in the space context”, 2023, (https://unidir.org/whats-in-a-word-notions-of-security-and-safety-in-the-space-context/#_ftn2, Son Erişim Tarihi: 14.02.2025).

Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Definition and delimitation of outer space: views of States members and permanent observers of the Committee, Note by the Secretariat, United Nations, A/AC.105/1112/Add.9, 19 Şubat 2021, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2021/aac_105/aac_1051112add_9_0.html/V2100987.pdf, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

NASA, Jet Propulsion Theory, California Institute of Technology, Dr. Theodore von Karman (1881-1963), (<https://www.jpl.nasa.gov/who-we-are/faces-of-leadership-the-directors-of-jpl/dr-theodore-von-karman-1881-1963/>, Son Erişim Tarihi: 21.03.2025).

Draft report of the Chair of the Working Group on the Definition and Delimitation of Outer Space, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/C.2/2011/DEF/L.1, United Nations, 1 Nisan 2011, (<https://digitallibrary.un.org/record/734152>, Son Erişim Tarihi: 19.10.2023).

European Space Agency, Commercial Opportunities for Space Exploration, (https://www.esa.int/About_Us/Business_with_ESA/Business_Opportunities/Commercial_Opportunities_for_Space_Exploration, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

European Space Agency, International Space Station Legal Framework, (https://www.esa.int/Science_Exploration/Human_and_Robotic_Exploration/Internat

ional Space Station/International Space Station legal framework, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

European Space Foundation, Kamil Muzyka, “General characteristics of space mining and space resource-based activities”, (https://spacefdn.com/resource_library/general-characteristics-of-space-mining-and-space-resource-based-activities/#:~:text=It%20is%20a%20branch%20of,for%20industrial%20use%20in%20manufacturing), Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

European Space Policy Institute, Commercial Space Exploration, Potential contributions of private actors to space exploration programmes, 2019, (<https://www.espi.or.at/wp-content/uploads/2022/06/ESPI-Executive-Summary-Commercial-space-exploration-1.pdf>), Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

HENRIQUET Pierre, “Mining in space: can we do it?” 2022, (<https://www.polytechnique-insights.com/en/braincamps/space/extraterrestrial-mining/mining-in-space-can-we-do-it/>), Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

Heuking, “NewSpace, Space Economy and the legal framework for space actors in Germany”, (<https://www.heuking.de/en/news-events/newsletter-articles/detail/newspace-space-economy-and-the-legal-framework-for-space-actors-in-germany.html>), Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

Historical Summary on the Consideration of the Question on the Definition and Delimitation of Outer Space, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/769/Add.1, United Nations, 3 Şubat 2020, (https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2020/aac.105/aac.105769add.1_0.html), Son Erişim Tarihi: 19.10.2023).

International Committee of the Red Cross, Constraints under International Law on Military Operations in, or in Relation to, Outer Space during Armed Conflicts, Working paper submitted by the International Committee of the Red Cross to the open-ended working group on reducing space threats through norms, rules and principles of responsible behaviours, as convened under United Nations General Assembly Resolution 76/231, and to the Secretary-General of the United Nations in reply to General Assembly Resolution 76/230 on “Further practical measures for the prevention of an arms race in outer space”, (https://documents.unoda.org/wp-content/uploads/2022/05/ICRC-working-paper-on-the-constraints-under-international-law-on-military-space-operations_final_en.pdf), Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

ITU, About International Telecommunication Union, (<https://www.itu.int/en/about/Pages/default.aspx>), Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

PANDYA Jayshree, “The Race to Mine Space”, 2019, (<https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/05/13/the-race-to-mine-space/#49e7ef3c1a70>), Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

LEMAN Jennifer, “Construction Company Caterpillar Wants to Mine the Moon”, 2019, (<https://www.popularmechanics.com/space/moon-mars/a29587959/caterpillar-space-mining/>), Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

KOPAL Vladimir, "Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies", United Nations Audiovisual Library of International Law, United Nations, 2008. (<https://legal.un.org/avl/ha/tos/tos.html>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

Loi du 20 juillet 2017 sur l'exploration et l'utilisation des ressources de l'espace. (<https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2017/07/20/a674/jo>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

WALL Mike, "50 Years after Apollo 11, A New Moon Rush Is Coming", (<https://www.space.com/moon-exploration-plans-nasa-india-china-and-more.html>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

MINEIRO Michael C., "Article IX's Principle of Due Regard and International Consultations: An Assessment in Light of the European Draft Space Code-of-Conduct", 2010, (https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/iisl/2010/11%205th%20Eilene%20M%20Galloway%20Symposium%20On%20Critical%20Issues%20In%20Space%20Law,%20Washington,%20A%20DC,%20United%20States/IISL_2010_053_011_006.pdf, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

MURRAY Robert, "The NewSpace Market: Capital, Control, and Commercialization", Atlantic Council, 2023, (<https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/the-newspace-market-capital-control-and-commercialization/>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

NATH Sourav, BHATTACHARYYA Somdutta, "Property Rights on the Moon: The Principle of Non-Appropriation and the Exploitation of Natural Resources of Moon", (http://iisl.tijdschriften.budh.nl/tijdschrift/iisl/2010/10%20Global%20Lunar%20Conference%20Beijing,%20China%20-%20IISL%20Session/IISL_2010_053_010_005.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

Online Index of Objects Launched into Outer Space, United Nations Office for Outer Space Affairs, (<https://www.unoosa.org/oosa/osoindex/search-ng.jspx>, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

Report of the Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/4141, United Nations, 14 Temmuz 1959, (<https://digitallibrary.un.org/record/840867>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2023).

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Fiftieth session, 6-15 Haziran 2007, United Nations, A/62/20, (https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_62_20E.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.02.2025).

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Seventeenth session, 27 Eylül 1962, United Nations, A/5181, (<https://docs.un.org/en/A/5181>, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Sixty-second session, 12-21 Haziran 2019, United Nations, A/74/20,

(https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2019/a/a7420_0_html/V1906077.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

Resolution of the Council of the European Space Agency on the Agency's Legal Liability, United Nations, ESA/C/XXII/Res.3, 13 Aralık 1977, (https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/nationalspacelaw/bi-multi-lateral-agreements/esa_leg_001.html, Son Erişim Tarihi: 16.02.2025).

Solarmems Technologies, “What is New Space?”, 2021, (<https://solar-mems.com/blog-news/what-is-new-space/>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

Space Debris Mitigation Guidelines of the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, endorsed by the United Nations General Assembly in its Resolution 62/217 of 22 December 2007, (https://www.unoosa.org/pdf/publications/st_space_49E.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.02.2025).

Space Tourism: The Current Landscape and Future Prospects of Space Tourism, (<https://the-tech-vortex.com/2024/08/02/future-prospects-of-space-tourism/#what-is-suborbital-space-tourism>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, (<https://sozluk.gov.tr>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2023).

United Nations Office for Outer Space Affairs, Guidelines for the Long-term Sustainability of Outer Space Activities of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, ST/SPACE/79, 7 Haziran 2021, (https://www.unoosa.org/documents/pdf/PromotingSpaceSustainability/Publication_Final_English_June2021.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

United Nations Office for Outer Space Affairs, Our Common Agenda Policy brief 7: for all humanity – the future of outer space governance, A/77/CRP.1/Add.6, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2023/a77/a77crp_1add_6_0_html/our-common-agenda-policy-brief-outer-space-en.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

United Nations Office for Outer Space Affairs, Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3, 15 Nisan 2024, (https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2024/aac_105c_22024crp/aac_105c_22024crp_3_0_html/AC105_C2_2024_CRP03E.pdf, Son Erişim Tarihi: 16.02.2025).

United States Code, 51 USC Ch. 513: Space Resource Commercial Exploration and Utilization, §51302. Commercial exploration and commercial recovery, (<https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title51/subtitle5/chapter513&edition=prelim>, Son Erişim Tarihi: 11.02.2025).

WANG Guoyu, “The complex neutrality of commercial space actors in armed conflict”, Humanitarian Law & Policy Blog, International Committee of the Red Cross, 2023. (<https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2023/11/16/the-complex->

[neutrality-of-commercial-space-actors-in-armed-conflict/](#), Son Erişim Tarihi: 09.02.2025.)

X Prize Foundation, “Launching a New Space Industry”, (<https://www.xprize.org/prizes/ansari>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararları

United Nations General Assembly, Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, A/RES/1962(XVIII), 13 Aralık 1963, (<https://digitallibrary.un.org/record/203965?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

United Nations General Assembly, Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries, A/RES/51/122, 13 Aralık 1996, (<https://digitallibrary.un.org/record/231739>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023).

United Nations General Assembly, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in accordance with the Charter of the United Nations Resolutions adopted by the General Assembly on 24 October 1970, A/RES/2526(XXV), 24 Ekim 1970, (<https://digitallibrary.un.org/record/202170>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

United Nations General Assembly, First Committee, Verbatim Record of the Twelve Hundred and Eighty-Ninth Meeting, A/C.1/PV.1289, 3 Aralık 1962, (https://www.unoosa.org/pdf/garecords/A_C1_PV1289E.pdf , Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

United Nations General Assembly, International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space, A/RES/1472(XIV), 12 Aralık 1959, (<https://digitallibrary.un.org/record/206356>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023).

United Nations General Assembly, International co-operation in the peaceful uses of outer space, A/RES/1721(XVI), 20 Aralık 1961, (<https://digitallibrary.un.org/record/665195?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

United Nations General Assembly, International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space, A/RES/1802(XVII), 14 Aralık 1962, (<https://digitallibrary.un.org/record/204272?v=pdf>, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 25 October 2021, A/RES/76/3, 28 Ekim 2021, (<https://docs.un.org/en/A/RES/76/3>, Son Erişim Tarihi: 13.02.2025).

United Nations General Assembly, Resolutions adopted by the General Assembly During Its 21st Session, A/RES/2222(XXI), 19 Aralık 1966, (<https://digitallibrary.un.org/record/203169>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2023).

United Nations General Assembly, Question of the peaceful use of outer space, A/RES/1348(XIII), 13 Aralık 1958, (<https://digitallibrary.un.org/record/206866>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023).

United Nations General Assembly, The Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting, A/RES/37/92, 10 Aralık 1982, (<https://digitallibrary.un.org/record/41084>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023).

United Nations General Assembly, The Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space, A/RES/41/65, 3 Aralık 1986, (<https://digitallibrary.un.org/record/126423>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023).

United Nations General Assembly, The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, A/RES/47/68, 14 Aralık 1992, (<https://digitallibrary.un.org/record/159141>, Son Erişim Tarihi: 23.10.2023).

United Nations General Assembly, Question of general and complete disarmament, A/RES/18/1884, 17 Ekim 1963, (<https://www.un-documents.net/a18r1884.htm>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

United Nations General Assembly, Question of the review of the Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, A/RES/37/91, 10 Aralık 1982, (<https://docs.un.org/en/A/RES/37/91>, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu Raporları

International Law Commission, Report of the International Law Commission on the work of its fifty-eighth session, Official Records of the General Assembly, Sixty-first Session, Supplement No. 10 2006, A/61/10, (https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_61_10.pdf, Son Erişim Tarihi: 17.02.2025).

International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-third session, Volume II, Part One, 2000, A/CN.4/SER.A/2000/Add.1, (https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2000_v2_p1.pdf, Son Erişim Tarihi: 16.02.2025),

International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-third session, Volume II, 2001, A/CN.4/SER.A/2001/Add.1, (https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2001_v2_p2.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.02.2025).

International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission, Report of the Commission to the General Assembly on the work of its twenty-ninth session, 1977, Volume II, Part Two, 1977, A/CN.4/SER.A/1977/Add.1,

(https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1977_v2_p2.pdf, Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

Uluslararası Andlaşmalar

Agreement Among the Government of Canada, Governments of Member States of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation, and the Government of the United States of America Concerning Cooperation on the Civil International Space Station, Washington, 29 Ocak 1998, (<https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/02/12927-Multilateral-Space-Space-Station-1.29.1998.pdf>, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 5 Aralık 1979, (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201363/volume-1363-I-23002-English.pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, 22 Nisan 1968, (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20672/volume-672-I-9574-English.pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

Charter of the United Nations, 26 Haziran 1945, (<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

Convention on International Civil Aviation, 7 Aralık 1944, (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2015/volume-15-II-102-English.pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 Mart 1972, (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20961/volume-961-I-13810-English.pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space, 12 Kasım 1974, (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201023/volume-1023-I-15020-English.pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy of 29 July 1960, as amended by the Additional Protocol of 28 January 1964, by the Protocol of 16 November 1982 and by the Protocol of 12 February 2004, (https://www.oecd-neo.org/jcms/pl_79139/paris-convention-on-third-party-liability-in-the-field-of-nuclear-energy-consolidated-text-and-expose-des-motifs-english-and-french?details=true&details=true, Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, Moskova, 5 Ağustos 1963, (<https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002801313d9>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967, (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20610/volume-610-I-8843-English.pdf>, Son Erişim Tarihi: 09.02.2025).

International Telecommunication Union, Collection of the basic texts adopted by the Plenipotentiary Conference, 2023 (<https://search.itu.int/history/HistoryDigitalCollectionDocLibrary/5.23.61.en.100.pdf>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2025).

Yargı Kararları

Case concerning the difference between New Zealand and France concerning the interpretation or application of two agreements, concluded on 9 July 1986 between the two States and which related to the problems arising from the Rainbow Warrior Affair, Reports of International Arbitral Awards, 30 Nisan 1990, Vol: XX, ss. 215-284.

ICJ, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, p. 226.

PCIJ, Case Concerning the Factory at Chorzow, (Germany v. Poland), Judgment, Judgment No 13, PCIJ Series A No 10, 13 Eylül 1928.

PCIJ, The Case of the S.S. “Lotus” (France v. Turkey), Judgment, Judgment No 9, PCIJ Series A No 10, 7 Eylül 1927.

Trail Smelter Arbitration, (United States v. Canada), 16 Nisan 1938, 11 Mart 1941.

Yeager v. Islamic Republic of Iran, AWD 324-10199-1, Iran-United States Claims Tribunal, 2 Kasım 1987.

ÖZGEÇMİŞ

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Aybüke ÖZDEMİR
Tez Başlığı :Devletin Yeni Uzay Faaliyetlerinden Doğan
Uluslararası Sorumluluğu
Savunma Tarihi : 21 / 04 / 2025
Danışman : Prof. Dr. Ceren Zeynep PİRİM

JÜRI ÜYELERİ:

Unvan, Ad-SOYADI

İmza

Prof. Dr. Ceren Zeynep PİRİM

Prof. Dr. Akif Emre ÖKTEM

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cengiz UZUN

Prof. Dr. Ulun Akturan
Enstitü Müdürü